

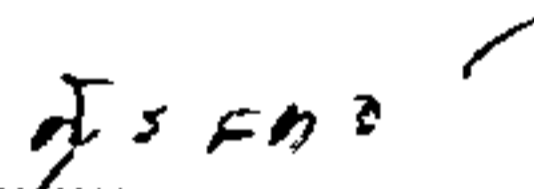
การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหา
ความยากจน (กข. คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544)
ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี

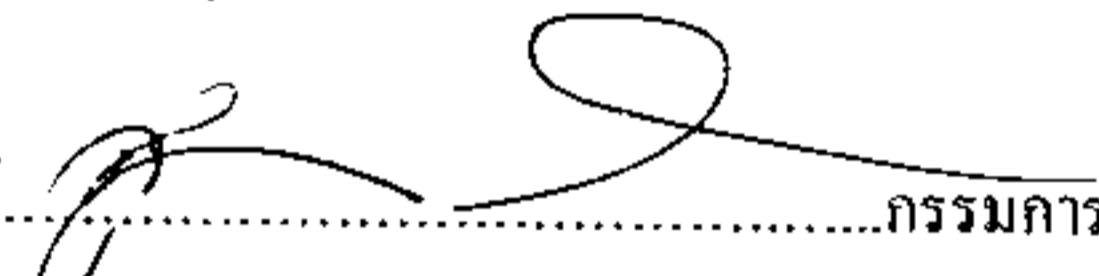
เนิน อินทสระ

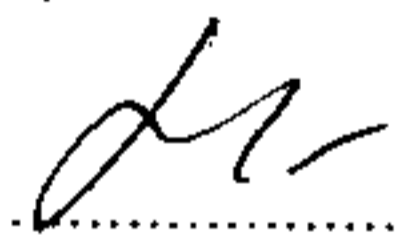
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
พ.ศ. 2545

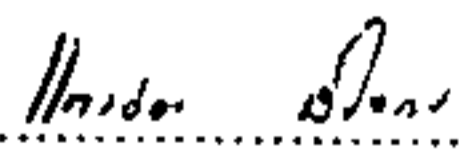
การศึกษาผลการดำเนินงานของกรั้วเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหา
ความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544)
ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี
เนิน อินทสระ
คณะพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร. สุรสิทธิ์ วชิรขจร)

รองศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร. ชัยพร พิบูลศิริ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร. แดงอ่อน มั่นใจตน)

วันที่ ๒๘ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี
ชื่อผู้เขียน	: นายเนน อินทสระ
ชื่อปริญญา	: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
ปีการศึกษา	: 2545

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544)” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ของครัวเรือนยากจน และ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดเก็บข้อมูลจากการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนจากครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sample) จากกลุ่มเป้าหมายอาศัยเทคนิคสามเส้า จำนวน 21 คน จาก 21 ครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่ขีมนเงินจากโครงการ กข.คจ. ไปแล้ว

ผลการศึกษาพบว่า

1. ครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่ขีมนเงินจากโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 41-50 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้ครอบครัวต่อปี 30,001-50,000 บาท มีอาชีพปลูกผัก ซึ่งก่อนเข้าร่วมโครงการมีรายได้ต่อปีประมาณ 10,001-30,000 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการมีรายได้ประมาณ 30,001-50,000 บาท

2. ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่นำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้ต่อโครงการ และหลังจากที่กลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมโครงการแล้วมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถยกระดับรายได้ของครัวเรือนได้ตามเป้าหมายของโครงการ ส่วนด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมายดีขึ้น

3. ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน คือ เทคนิคในการประกอบอาชีพ ทั้งความซื่อสัตย์ ขยัน อดทนของกลุ่มเป้าหมาย และการได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ

4. ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงาน คือ การขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์ของโครงการ การขาดทรัพยากรการผลิตของครัวเรือน และการที่ครัวเรือนไม่ได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการประกอบอาชีพใหม่ ๆ

5. ระดับความสำเร็จของโครงการ ทั้งในด้านการนำเงินยืมไปประกอบอาชีพ ด้านการยกระดับรายได้ และด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนเป้าหมายตามเกณฑ์จปฐ. มีระดับความสำเร็จสูง

6. กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจต่อโครงการ ทั้งในด้านระบบและหลักเกณฑ์ในการขอยืมเงิน ด้านกระบวนการขอรับเงินยืม ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และด้านผลลัพธ์ของโครงการ แต่ด้านระยะเวลาในการชำระคืนเงินกลุ่มเป้าหมายยังไม่ค่อยพอใจ เพราะกำหนดให้คืนภายใน 1 ปีนั้นเร็วเกินไป

7. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน พบว่าครัวเรือนได้รับจัดสรรเงินยืมจากโครงการน้อยเกินไป อีกทั้งคณะกรรมการ กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน กำหนดระยะเวลาชำระคืนไว้ 1 ปี เท่ากันทุกอาชีพ ไม่มีความเหมาะสมกับบางอาชีพที่ต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี จึงจะได้ผลผลิตอย่างเต็มที่ และครัวเรือนมักประสบปัญหาราคาสินค้าผลผลิตมีราคาตกต่ำเพราะไม่สามารถกำหนดราคาเองได้

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ควรมีการตรวจสอบครัวเรือนยากจนอยู่เสมอ โดยเฉพาะเรื่องการยกระดับรายได้

2. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรมีการให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ

3. คณะกรรมการกองทุนควรเคร่งครัดเกี่ยวกับกฎระเบียบของโครงการ

4. ควรให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมคณะกรรมการให้ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเอง

5. ควรมีการจัดหาตลาดเพื่อรองรับสินค้าให้กับครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ

ABSTRACT

Title of Thesis : Results of the Implementation of Poor Households in the Poverty Alleviation (P.A.) Project Phase II (B.E. 2541-2544): A Case of a Village in Ubonratchathani Province

Author : Mr. Nern Intasara

Degree : Master of Arts (Social Development)

Year : 2002

In the study on "Results of the Implementation of Poor Households in the Poverty Alleviation (P.A.) Project Phase II (B.E. 2541-2544): A Case of a Village in Ubonratchathani Province" had three objectives as follows: 1) To study results of the implementation of poor households in the P.A. Project Phase II (B.E. 2541-2544) in accordance with the project objectives. 2) To study factors relating to the success or failure of the P.A. Project Phase II (B.E. 2541-2544) implementation of poor households. 3) To study problems and obstacles of poor households in implementing the P.A. Project Phase II (B.E. 2541-2544). This study used qualitative methodology by collecting data through documentary study, observation and in-depth interview. Target group of the study was people from poor households who participated in the project. Twenty one key informants were, selected by purposive sampling technique and triangulation technique from 21 poor households which received loans from the P.A. Project.

The study found that:

1. Poor households which received loans from P.A. Project Phase II mostly were male, 41-50 years of age, having primary education, having household income 30,001-50,000 baht per year, growing vegetables for living. Before participating in the project, the household had income 10,001-30,000 baht per year and after participating, they had about 30,001-50,000 baht per year.

2. Results of project implementation of poor households. Most of samples used loans for occupation which had proposed to the project. After participating in the project, income of the samples was increasing, which achieved the project goals, and living conditions and quality of life of the samples was better off.

3. Factors relating to the success of the implementation were occupation technique, honesty, hard working, patience, recommendation from officials and occupation training.

4. Factors relating to the failure of the implementation were the lack of knowledge and understanding in project rules and regulations, the lack of production resources and the lack of training courses on new occupation.

5. The project success in loaning for occupation, increasing of income and living condition and quality of life of the poor households in accordance with targets in basic need indicators, was at high level.

6. Target group was satisfied with the project in loaning system and rules, process in receiving loans, relevant staff and personnel and results of the project, but was not satisfied with payment due to the returning of money in a period of one year was too short.

7. Problems and obstacles in implementing of poor households were that amount of loans was too small, a period of returning of loans, which was one year for all occupations, was not suitable to some types of occupations, which need more than one year for their productivity; price of products was low because the households can not determine the price.

Recommendations from the study

1. The Village Committee on Poverty Alleviation Fund should monitor living of poor households, especially on the increasing of income.

2. Relevant officials should provide recommendations in new occupation.

3. The Village Committee on Poverty Alleviation Fund should be stringent to rules and regulations.

4. Training for The Village Committee on Poverty Alleviation Fund on roles and functions are needed to emphasize.

5. There should be provision of market for products producing poor households which participated in the project.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างสูงของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ วชิรขจร ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำและชี้แนะแนวทางเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยพร พิบูลศิริ ได้กรุณาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องและให้ข้อเสนอแนะ อันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์คณะพัฒนาสังคมทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชา ความรู้ และจริยธรรมอันควรให้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณพัฒนาการอำเภอ พัฒนาการผู้ประสานงานประจำตำบล และผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลครั้งนี้

คุณประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ ขอมอบให้บิดามารดา ครู-อาจารย์ และสมาชิกทุกคนในครอบครัว ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือและสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ด้วยดีตลอดมา

เนิน อินทสระ

ตุลาคม 2545

สารบัญ

	หน้า
<u>บทคัดย่อ</u>	(1)
ABSTRACT	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(6)
สารบัญตาราง	(9)
สารบัญแผนภูมิ	(10)
สารบัญแผนที่	(11)
<u>บทที่ 1</u> บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
1.3 ขอบเขตการศึกษา	6
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	7
<u>บทที่ 2</u> แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท	9
2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	17
2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน	20
2.4 <u>แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต</u>	29
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง	32
2.6 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ	36
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ	40
2.8 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล	45
2.9 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	52

	หน้า
<u>บทที่ 3</u> <u>วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล</u>	58
3.1 วิธีการศึกษา	58
3.2 กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญ	59
3.3 แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก	59
3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	62
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	62
<u>บทที่ 4</u> <u>ผลการศึกษา</u>	63
4.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน	63
4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญ	67
4.3 กรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เจาะลึก	71
4.4 <u>ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน</u>	88
4.5 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ	92
4.6 ระดับความสำเร็จของโครงการ	96
4.7 ความพึงพอใจต่อโครงการ	97
4.8 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน	98
4.9 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ	99
<u>บทที่ 5</u> <u>สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ</u>	101
5.1 สรุปผลการศึกษา	101
5.2 อภิปรายผล	102
5.2 ข้อเสนอแนะ	105
<u>บรรณานุกรม</u>	107
ภาคผนวก	
<u>ภาคผนวก ก</u> <u>แนวการสนทนาหรือสัมภาษณ์เจาะลึก</u>	ap 113
<u>ภาคผนวก ข</u> <u>โครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.)</u> <u>ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544)</u>	118

	หน้า
ข-1 แผนภูมิแสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของคณะกรรมการ กองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน	123
ข-2 แผนภูมิแสดงเส้นทางการบริหารเงินทุน 280,000 บาท ตามโครงการ กข.คจ.	124
ข-3 แผนภูมิแสดงโครงสร้างการดำเนินงานโครงการ กข.คจ.	125
<u>ประวัติผู้ทำวิทยานิพนธ์</u>	v 126

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงร้อยละของเป้าหมายตัวชี้วัด จปฐ. ปี 2544	26
4.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจากครัวเรือนยากจนเป้าหมาย	68
4.2 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงานตามโครงการ	94
4.3 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ	96
4.4 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน	99
4.5 แสดงความคิดเห็นต่อโครงการ กข.คจ.	100
4.6 แสดงข้อเสนอแนะต่อโครงการ กข.คจ.	100

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
2.1 แสดงถึงการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะสำคัญใหม่	19
2.2 แสดงการเกิดความพึงพอใจของบุคคล	39

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศในสังคมโลกได้แบ่งออกเป็นสองค่ายหลัก คือ ประเทศที่ยึดมั่นในอุดมการณ์เศรษฐกิจการปกครองแบบทุนนิยม ซึ่งมีสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นผู้นำ กับประเทศที่ยึดมั่นในอุดมการณ์เศรษฐกิจการปกครองแบบสังคมนิยม มีสหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นผู้นำ แต่เมื่อพิจารณาตามระดับการพัฒนาประเทศและอุดมการณ์ที่ยึดถือในการพัฒนาแล้วได้มีการจัดแบ่งประเทศต่าง ๆ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ประเทศโลกที่ 1 เป็นกลุ่มประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมในระดับสูงตามลัทธิทุนนิยม (Highly Industrialized Capitalist Countries) เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก และญี่ปุ่น เป็นต้น

2. ประเทศโลกที่ 2 เป็นกลุ่มประเทศที่นิยมลัทธิสังคมนิยม (Socialist Bloc) เช่น โซเวียตเซีย สาธารณรัฐประชาชนจีน เวียดนาม โปแลนด์ เชโกสโลวะเกีย เป็นต้น

3. ประเทศโลกที่ 3 (Third World Countries) ส่วนใหญ่ ได้แก่ ประเทศอดีตอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก และได้รับเอกราชหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นประเทศที่กำลังอยู่ในภาวะการสร้างและพัฒนาประเทศส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ เป็นกลุ่มประเทศที่ด้อยพัฒนา หรือจะเรียกว่าประเทศกำลังพัฒนาก็ได้ และประเทศไทยก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย

จากวิวัฒนาการของการเมืองโลก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เข้าสู่ยุคสงครามเย็น (Cold War) ประเทศมหาอำนาจทั้งสองค่ายต่างเผชิญหน้ากัน ทั้งสองฝ่ายพยายามแสวงหาบริวารเข้ามาอยู่ในสังกัดค่ายของตน สหรัฐอเมริกาในฐานะผู้นำค่ายเสรีประชาธิปไตยได้ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศแก่ประเทศบริวารในค่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประเทศในกลุ่ม ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร เพื่อที่จะต่อต้านการขยายตัวของกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ตามนโยบายด้านทานและขีควงล้อมการขยายตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ (Containment Policy) ของประธานาธิบดีทรูแมน

สำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์สำหรับสหรัฐอเมริกา เพราะเป็นดินแดนเชื่อมต่อระหว่างอินเดียนกับแปซิฟิก สามารถเชื่อมแนวป้องกันให้ต่อเนื่องกันได้ นอกจากนี้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเป็นอยู่ข้าวน้ำที่สำคัญของโลก เป็นแหล่งผลิตอาหารให้กับทั้งในและนอกทวีปเอเชีย (สุจิต บุญบงการ, 2531: 401) การขยายตัวของคอมมิวนิสต์ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านทางเวียดนามเหนือ ทำให้สหรัฐอเมริกาให้ความสนใจในการสร้างความมั่นคงร่วมกันในภูมิภาคนี้ โดยร่วมมือกับประเทศในแถบนี้จัดตั้งองค์กรป้องกันร่วมกันที่คล้ายคลึงกับองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ หรือนาโต้ (NATO) ขึ้นหรือเรียกว่า องค์กรสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ สปอ. (Southeast Asia Treaty Organization : SEATO) ในปี ค.ศ. 1954 มีสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ไทย ฟิลิปปินส์ ปากีสถาน ออสเตรเลีย และ นิวซีแลนด์ เป็นสมาชิก

ประเทศไทยในฐานะที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารด้วยเช่นกัน ในด้านเศรษฐกิจประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในการวางแผนการพัฒนาประเทศในระยะยาว กล่าวคือ ด้านความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2504 สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในประเทศไทยได้เริ่มต้นใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) โดยในระยะแรกนี้มุ่งเน้นที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก (Economic Growth) โดยการเร่งรัดให้มีการเพิ่มขึ้นของระดับผลผลิตแห่งชาติ (Gross National Product) เพื่อให้ระดับรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศ (National Product Per Capital) มีระดับสูงขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว (ฉัฐพล ชันธไชย, 2527: 2)

แนวความคิดพื้นฐานของการวางแผนพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้รับอิทธิพลทางความคิด และการจำลองตัวแบบการพัฒนาจากการผสมผสานระหว่างปรัชญาและหลักการของเศรษฐกิจแบบเสรีกับการวางแผนเศรษฐกิจแบบรวมอำนาจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดกระแสหลักของทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ที่นักวิชาการตะวันตกได้สรุปมาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของโครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจในยุโรปตะวันตกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตามแผนการมาร์แชล (Marshall Plan) ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ทำให้ประเทศในยุโรปตะวันตกสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจของตนได้สำเร็จ ภายในเวลาอันรวดเร็ว (ค.ศ. 1949-1952) หลังจากได้รับความเสียหายอย่างหนักจากสงครามโลกครั้งที่ 2

ในส่วนการพัฒนาของประเทศไทยก็มีเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญภายในประเทศที่เอื้ออำนวยให้มีการรับเอาแนวความคิดดังกล่าว นำมาใช้เป็นหลักการในการวางแผนพัฒนาประเทศ ซึ่งได้แก่ (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2543: 21)

1. การที่ระบบเศรษฐกิจไทยขณะนั้น เข้าไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลกมากขึ้น จากผลการทำสนธิสัญญาได้รับความช่วยเหลือทางทหารและทางเศรษฐกิจกับสหรัฐอเมริกาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

2. การตอบสนองความเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่มพลังทางสังคมใหม่ ๆ เช่น กลุ่มธุรกิจ กลุ่มคนชั้นกลาง และกลุ่มกรรมกรในเมือง โดยอาศัยการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง

3. นโยบายการสกัดกั้นการแผ่ขยายอิทธิพลของขบวนการคอมมิวนิสต์

นับจากนั้นเป็นต้นมาประเทศไทยก็ได้ดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จากผลการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 8 ฉบับที่ผ่านมา และหากพิจารณาในแง่ความสำเร็จพอสรุปได้ว่าประเทศไทยประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เฉลี่ยประมาณร้อยละ 7 ต่อปี ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อคนในราคาประจำปีเพิ่มขึ้นจาก 2,100 บาท ในปี พ.ศ. 2504 เป็น 77,000 บาท ในปี พ.ศ. 2539 ทำให้ประเทศไทยพ้นจากการถูกจัดเป็นประเทศยากจนเข้าสู่ประเทศกำลังพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 4)

อย่างไรก็ตามการเติบโตดังกล่าวยังคงอยู่บนพื้นฐานความไม่สมดุลของการพัฒนา กล่าวคือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการพัฒนาระหว่างภาค ระหว่างชนบทกับเมืองและระหว่างกลุ่มคนในสังคม ยังเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย ผลพวงของความสำเร็จในการพัฒนาดังกล่าวก็มิได้แก้ไขความยากจนของคนในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ส่วนกิจกรรมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจยังกระจุกตัวกันอยู่ในกรุงเทพและปริมณฑล รายได้ต่อหัวของคนกรุงเทพและปริมณฑลยังสูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ มาก โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีรายได้ต่อหัวต่ำที่สุดประมาณ 12 เท่า ส่วนการกระจายรายได้ก็ยังมีปัญหาอย่างมาก ซึ่งจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติและสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์แรกมีสัดส่วนรายได้ลดลงจากร้อยละ 4.6 ในปี 2531 เหลือร้อยละ 3.9 ในปี 2535 และเหลือเพียงร้อยละ 3.8 ในปี 2542 ขณะที่กลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด 20 เปอร์เซ็นต์แรกมีสัดส่วนรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 54 ในปี 2531 เป็นร้อยละ 59.0 ในปี 2535 และร้อยละ 58.5 ในปี 2542 หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 จะเห็นได้ว่าช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และข้อมุก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา อาทิ ปัญหาชนบทคิด ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ไปอย่างสิ้นเปลืองและร่อยหรอลง นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและแย่งชิงทรัพยากร ส่งผลกระทบต่อ

ระบบนิเวศและความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง จึงนำไปสู่ข้อสรุปของผลการพัฒนาที่ผ่านมาได้ว่า ถึงแม้เศรษฐกิจขยายตัวในระดับดีแต่สังคมมีปัญหาและการพัฒนาไม่ยั่งยืน

จากข้อสรุปผลการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งปรากฏชัดเจนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 และ 7 ทำให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทมากขึ้น โดยเน้นการพัฒนาชนบทเป็นเป้าหมายโดยตรงของการพัฒนาประเทศ มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ชนบทยากจนพยายามกระจายรายได้ กระจายความเจริญไปสู่ชนบท โดยกำหนดโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ลงสู่ชนบทอย่างมากมาย เพื่อหวังยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชนบทให้สูงขึ้นและพบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดของคนชนบท คือ ปัญหาความยากจน

ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2536 พิจารณาเห็นชอบและอนุมัติให้ทางกระทรวงมหาดไทย ดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 1 (พ.ศ.2536-2540) โดยใช้หมู่บ้านเป้าหมายซึ่งดูจากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในระดับหมู่บ้าน (กชช.2 ค) ปี 2533 ซึ่งปรากฏว่ามีหมู่บ้านล้าหลัง หรือหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับหนึ่ง อยู่ถึง 11,608 หมู่บ้าน เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาจัดระดับการพัฒนาหมู่บ้าน พิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค) อีกทั้งผนวกกับข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งมี 32 ตัวชี้วัด หากหมู่บ้านใดตกเกณฑ์ตั้งแต่ 11 ตัวชี้วัดขึ้นไป ถือว่าเป็นหมู่บ้านล้าหลังหรือหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 ถ้าหมู่บ้านใดตกเกณฑ์ 6-10 ตัวชี้วัด ถือว่าเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาระดับปานกลางหรือเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 และถ้าหมู่บ้านใดตกเกณฑ์ไม่เกิน 5 ตัวชี้วัด ถือว่าเป็นหมู่บ้านก้าวหน้าหรือหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3

โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 1 จึงมีเป้าหมายไปที่หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 ทั้ง 11,608 หมู่บ้านทั่วประเทศ โดยดำเนินการตามลำดับดังนี้

ปีงบประมาณ 2536	ดำเนินการ	1,000 หมู่บ้าน	งบประมาณ	300 ล้านบาท
ปีงบประมาณ 2537	ดำเนินการ	1,335 หมู่บ้าน	งบประมาณ	400 ล้านบาท
ปีงบประมาณ 2538	ดำเนินการ	3,100 หมู่บ้าน	งบประมาณ	926 ล้านบาท
ปีงบประมาณ 2539	ดำเนินการ	4,500 หมู่บ้าน	งบประมาณ	1,345 ล้านบาท
ปีงบประมาณ 2540	ดำเนินการ	1,673 หมู่บ้าน	งบประมาณ	500 ล้านบาท
		รวมงบประมาณ	3,471 ล้านบาท	

ในการดำเนินงานโครงการนั้น กระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการ มีคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน เป็นหน่วยงานดำเนินการเพื่อพิจารณาคัดเลือกครัวเรือนที่จะได้รับเงินยืม โดยจัดสรรเงินทุนให้ครัวเรือนยากจนยืมเงินไปประกอบอาชีพ หมู่บ้านละ 280,000 บาท โดยไม่มีดอกเบี้ย รวมงบประมาณที่ใช้ไปใน

โครงการระยะที่ 1 จำนวน 3,250.24 ล้านบาท มีครัวเรือนยากจนเป้าหมาย 887,217 ครัวเรือน มีครัวเรือนยืมเงินทุนไปแล้ว 673,864 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 75.95 จำนวนเงินยืมสะสมทั้งสิ้นจำนวน 4,543.01 ล้านบาท มีครัวเรือนที่มีรายได้ผ่านเกณฑ์เป้าหมายที่กำหนด (15,000 / คน / ปี) จำนวนทั้งสิ้น 251,897 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 37.38 ของจำนวนครัวเรือนที่ยืมเงินแล้ว

จากการประเมินโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 1 ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนได้ขอความร่วมมือในการประเมินโครงการจากสถาบันการศึกษาชั้นนำของประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พบว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่ดี และมีประโยชน์ต่อครัวเรือนยากจน สามารถทำให้รายได้ของครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 4,264 บาทต่อครัวเรือน (สุรสิทธิ์ วชิรขจร, 2540: 56) คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2540 เห็นชอบให้ดำเนินการโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544) ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทั่วประเทศที่ยังมีครัวเรือนยากจนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ต่ำกว่า 15,000 บาท / คน / ปี ตั้งแต่ร้อยละ 30 ของจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน โดยสนับสนุนงบประมาณให้หมู่บ้านละ 292,480 บาท แยกเป็น

1. เพื่อการเตรียมความพร้อมชุมชนตามโครงการหมู่บ้านละ 10,000 บาท
2. เป็นทุนเพื่อครัวเรือนเป้าหมายยืมไปประกอบอาชีพหมู่บ้านละ 280,000 บาท
3. งบประมาณโครงการ (ค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ) หมู่บ้านละ 2,480 บาท

แต่เนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศจึงทำให้โครงการได้รับการสนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการในปีงบประมาณ 2541–2543 เพียง 7,026 หมู่บ้าน โดยงบประมาณด้านเงินทุนสำหรับหมู่บ้านเพื่อให้ครัวเรือนยากจนยืมไปประกอบอาชีพมีจำนวน 1,967.20 ล้านบาท ในปีงบประมาณ 2544 ดำเนินการอีก 600 หมู่บ้าน รวมงบประมาณทั้ง 4 ปี 2,051.20 ล้านบาท มีครัวเรือนยากจนเป้าหมาย 574,327 ครัวเรือน ซึ่งจากยอดรวมงบประมาณและจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาผลการดำเนินงานโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541–2544) ในด้านต่าง ๆ ว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการนี้ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงให้ความสนใจกับการศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 ในเชิงคุณภาพเนื่องจากเท่าที่ได้ศึกษาการประเมินผลโครงการ กข.คจ. ที่ผ่าน ๆ มา มักจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับการประเมินผลโครงการในเชิงคุณภาพมากนัก ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นการประเมินโดยใช้แบบสอบถามที่เน้นการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณเป็นสำคัญ ข้อมูลที่ได้มาจากการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งกระทำในวงกว้าง หลายหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด จึงเป็นข้อมูลและข้อสรุปในภาพกว้างเท่านั้น มักจะขาดรายละเอียด ความลึกซึ้ง และกลุ่มเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรักคิด คำนึง และ

พฤติกรรมในการใช้เงินของครัวเรือนยากจน ตลอดจนบริบทอื่นๆ ของหมู่บ้านที่เป็นปัจจัยแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบต่อครัวเรือนยากจนก็มักจะถูกละเลยในการนำมาประเมินผลโครงการในเชิงปริมาณ

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย ครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อศึกษาข้อมูลแบบเจาะลึกเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของ ครัวเรือนยากจนในโครงการ และเนื่องจากการศึกษาเชิงคุณภาพผู้ศึกษาจึงจำเป็นต้องเลือก หมู่บ้านเป้าหมายเพียงหมู่บ้านเดียวเท่านั้น โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาที่หมู่บ้านแม่มูลน้อยซึ่งเป็นหมู่บ้าน แห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ก่อนที่จะเลือกศึกษาที่หมู่บ้านแห่งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่โดยเข้า พบพัฒนาการอำเภอและพัฒนารัฐวิสาหกิจตำบล เพื่อแนะนำตัวและแจ้งให้ทราบเพื่อขอคำ ปรึกษาแนะนำในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมายที่น่าสนใจ ในขั้นต้นพัฒนาการได้ เสนอหมู่บ้านเป้าหมายให้พิจารณาเลือก จำนวน 3 หมู่บ้าน ดังนั้นผู้วิจัยได้ขอให้พัฒนาการนำไปดู หมู่บ้านดังกล่าวทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อประกอบการตัดสินใจและหลังจากการลงพื้นที่จริง และได้พบ ปะพูดคุยกับผู้นำหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ผู้วิจัยพบว่า หมู่บ้านแม่มูลน้อย* มีความน่าสนใจ และมีความเหมาะสมในการศึกษาหลายประการ เช่น มีจำนวนครัวเรือน 106 ครัวเรือน มีครัวเรือนเป้าหมาย 97 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ขมเงินไป แล้ว 43 ครัวเรือน ซึ่งมีความเหมาะสมที่จะทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ ที่ตั้งของหมู่บ้านก็อยู่ไม่ไกล จากเมืองมากนัก สามารถเดินทางไปเก็บข้อมูลได้สะดวก ลักษณะการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของกลุ่ม เป้าหมายก็อยู่กันเป็นกลุ่มสะดวกต่อการศึกษาวิจัย สถานที่ประกอบอาชีพคือ สวนผัก และแม่น้ำมูล ก็อยู่ใกล้หมู่บ้าน ตลอดจนผู้นำหมู่บ้านก็มีความเต็มใจและยินดีให้ความร่วมมือในการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาที่หมู่บ้านแม่มูลน้อย ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นการศึกษาในวงแคบ แต่ก็คาดว่าจะ มีความสำคัญไม่น้อยในด้านการขยายความหมายของข้อมูลที่ได้มาจากการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งจะ เป็นการช่วยเสริมให้การศึกษาดูเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ กข.คจ. มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ของครัวเรือนยากจน

* ชื่อหมู่บ้านที่ปรากฏในรายงานเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544)

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตเฉพาะหมู่บ้าน “แม่มูลน้อย” * ซึ่งเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ เน้นการศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) หลังจากครัวเรือนยากจนเป้าหมายเข้าร่วมโครงการ และได้รับเงินยืมจากโครงการ โดยมุ่งศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน 3 ด้าน ได้แก่

1.3.2.1 ด้านการนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ

1.3.2.2 ด้านการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนตามเป้าหมายของโครงการ

1.3.2.3 ด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน

1.3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาระหว่างเดือนสิงหาคม - กันยายน 2545

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทำให้ทราบถึงผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

1.4.2 ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลว ในการดำเนินงานตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ของครัวเรือนยากจน

1.4.3 ทำให้ทราบถึงปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ซึ่งจะเป็แนวทางให้กับหมู่บ้านอื่น ๆ นำไปปฏิบัติ รวมทั้ง อาจจะเป็นข้อเสนอแนะปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.5.1 โครงการแก้ปัญหาความยากจน (กข.คจ.) หมายถึง โครงการที่ให้ครัวเรือนยากจน ยืมเงินไปลงทุนในการประกอบอาชีพโดยที่ไม่มีดอกเบี้ย เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ประชาชนในชนบท ทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยในหมู่บ้านมีอาชีพที่เหมาะสม ซึ่งทางกระทรวงมหาดไทยได้รับอนุมัติและพิจารณาเห็นชอบ จากคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนในหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับที่ 1 จำนวน 11,608 หมู่บ้าน โดยได้มีมติเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2536 ซึ่งเริ่มดำเนินการในระยะที่ 1 พ.ศ. 2536 – 2540 และมีมติจากคณะรัฐมนตรีอีกครั้งเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2540 เห็นชอบให้ดำเนินโครงการระยะที่ 2 พ.ศ. 2541 – 2544 โดยมอบหมายให้กรมพัฒนาชุมชนดำเนินงานและติดตามการประเมินผลโครงการ

1.5.2 ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน หมายถึง ผลงานที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541–2544) หลังจากที่ครัวเรือนยากจนได้รับเงินยืมจากโครงการโดยมุ่งศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ (2) ด้านการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนตามเป้าหมายของโครงการ โดยครัวเรือนจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท เป็นจำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 12,000 บาท ในปีที่ 3 และจำนวน 15,000 บาท ในปีที่ 4 และ (3) ด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ จปฐ.

1.5.3 ครัวเรือนยากจน หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 20,000 บาท/คน/ปี (ตามเกณฑ์ จปฐ.) ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2540–2544 หมวดที่ 5 ข้อที่ 29

1.5.4 ครัวเรือนยากจนเป้าหมาย หมายถึง ครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.) ให้ถูกจัดอยู่ในบัญชีทะเบียนครัวเรือนยากจนเป้าหมายของหมู่บ้าน เพื่ออนุมัติเงินยืมจากโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน

1.5.5 เงินยืม หมายถึง เงินที่กระทรวงมหาดไทยจัดสรรมาให้กับหมู่บ้านตามโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน หมู่บ้านละ 280,000 บาท โดยให้ครัวเรือนยากจนนำไปประกอบอาชีพ โดยไม่มีดอกเบี้ย

1.5.6 ความสำเร็จตามโครงการ หมายถึง หลังจากที่ครัวเรือนยากจนเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541–2544) แล้ว มีผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 3 ด้าน คือ (1) สามารถนำเงินไปประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ (2) มีระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท เป็นจำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 12,000 บาท ในปีที่ 3 และจำนวน 15,000 บาท ในปีที่ 4 และ (3) จะต้องมีสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามเกณฑ์ จปฐ.

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาคำนิยามของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว โดยแยกเป็นแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท
2. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
3. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน
4. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
6. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
7. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ
8. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล
9. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทอาจมีความหมายหรือการให้คำจำกัดความได้ต่าง ๆ กัน แต่ในความหมายโดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชนบท คือ การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชนบท และการทำให้กระบวนการพัฒนานั้นเป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง (Self-sustaining) โดยต้องมีการจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพในระยะยาวเพื่อสวัสดิการและเพื่อการผลิต โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อให้เกิดทักษะและความสามารถในการดำเนินการพัฒนาต่อไป (ฉัตรพล จันทร์ไชย, 2527: 15)

แนวคิดในการพัฒนาชนบทมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งจะขอนำเสนอเฉพาะแนวคิดที่เป็นแนวคิดหลักที่นิยมนำมาใช้ในการพัฒนาชนบท ดังนี้

2.1.1 การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน (Rural Development as Community Development)

2.1.1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน คำว่า “ชุมชน” (Community) หมายถึง (ไพรัตน์ เคะชรินทร์, 2524: 55)

- 1) กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน
 - 2) อาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน
 - 3) ชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้าย ๆ กัน
- จากคำจำกัดความดังกล่าว พอจะแยกให้เห็นส่วนประกอบของชุมชนนั้นจะต้องมี

- 1) คน (People)
- 2) ความสนใจของคน (Common Interest) ร่วมกัน
- 3) อาณาบริเวณ (Area)
- 4) การปฏิบัติต่อกัน (Interaction)
- 5) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิก (Relationship)

ส่วนคำว่า “การพัฒนาชุมชน” ก็มีนักวิชาการและนักปฏิบัติการ รวมทั้งองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความหมายไว้ คือ

ที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ. 2491 ได้ให้ความหมายว่าการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง

ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ที่องค์การสหประชาชาติยึดถือเป็นมาตรฐานก็คือ การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการร่วมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติ เพื่อทำให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

องค์การพัฒนาระหว่างประเทศ (AID) ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ ที่กำลังพัฒนาไปใช้แนวคิดการพัฒนาชุมชนในการพัฒนาชนบท รวมทั้งประเทศไทยก็ได้รับความช่วยเหลือตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ได้ให้คำจำกัดความ การพัฒนา

ชุมชนว่า เป็นกรรมวิธีแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้น ๆ ได้ร่วมกันจัดวางแผน และลงมือปฏิบัติการตามแผนเอง ซึ่งแผนดังกล่าวจะกำหนดว่ากลุ่มของคนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และมีปัญหาาร่วมกันอะไรบ้าง แล้วจึงจัดทำแผนการของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยการพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือทั้งทางด้านบริการ และวัสดุ จากองค์กรของรัฐ และที่มีใช้ของรัฐก็ได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว “การพัฒนาชุมชน” เป็นทั้งกระบวนการ (Process) วิธีการ (Method) กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) และ แผนงาน (Programme) เพราะ

1) เป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ (System) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง และการเปลี่ยนแปลงนี้ จำเป็นต้องใช้เวลา และจำเป็นต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องวิธี

2) เป็นวิธีการ (Method) ที่ใช้ความสามารถของประชาชนและความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น วิธีการนี้ ต้องเป็นที่ยอมรับและสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชน

3) เป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

4) เป็นแผนงานหรือโครงการ (Programme) ที่จัดทำขึ้นตามหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน

2.1.1.2 แนวคิดการพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะพัฒนาสังคม, 2534: 3) เป็นแนวความคิดของนักทฤษฎีสังคมวิทยาชาวอเมริกัน การพัฒนาแบบนี้เริ่มในราวปี พ.ศ. 2493 หรือม.ค. 1950 กับการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาในด้านต่าง ๆ ต่อประเทศโลกที่สาม หลักและวิธีการดำเนินการของการพัฒนาชนบทแบบการพัฒนาชุมชน ก็คือ ตัวแทนของรัฐบาลที่ทำงานในระดับตำบล และหมู่บ้าน โดยร่วมมือกับผู้นำในท้องถิ่นเพื่อรวมกลุ่มชาวบ้านชนบทในการกำหนดปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น (Common Needs) มีการกำหนดแนวทางและการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน โดยพยายามใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งรัฐบาลก็จะต้องให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการเงิน สิ่งของเพิ่มเติม หรือช่วยเหลือทางด้านวิชาการด้วย โดยหลักในการพัฒนาชุมชนมีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงในทุก ๆ เรื่อง เช่น ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Harmony) การผลิตทางเศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข สันทนาการ และการปกครองตนเอง

ความนิยมของการพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นแนวคิดที่เข้ามาพร้อมกับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ประเทศไทยได้จัดตั้งกรมการพัฒนาชุมชนขึ้น สังกัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2505 เพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบงานการพัฒนาชุมชน มาตรการทำทุกวันนี้

2.1.2 การพัฒนาชนบทแบบเน้นปัญหาความยากจน (Poverty – focused Rural Development)

แนวคิดนี้เป็นแนวความคิดที่ปรับปรุงจากแนวความคิดพัฒนาชนบทต่าง ๆ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทเพราะแนวทางการพัฒนาเดิม ๆ นั้น คนยากจนมักไม่มีส่วนในกระบวนการพัฒนา หรือไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเท่าที่ควร ดังนั้นแนวความคิดนี้จึงได้เสนอว่า ในการพัฒนานั้นจะต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างชัดเจน (Target Group) เพื่อจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ จะได้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ ที่แน่นอน เพื่อให้ผลประโยชน์จากการพัฒนาถึงมือประชาชนผู้ยากจนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทอย่างแท้จริง

แต่ปัญหาประการสำคัญสำหรับแนวคิดนี้ ก็คือ การกำหนดความหมายกลุ่มยากจน และความหมายว่าความยากจนคืออะไร แล้วจะทำการวัดเพื่อจำแนกคนออกเป็นคนยากจนและไม่ยากจนได้อย่างไร ซึ่งนักวิชาการก็ยอมรับว่าการที่จะให้คำจำกัดความเกี่ยวกับความยากจนให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปโดยไม่มีข้อโต้แย้งนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก และการที่จะใช้เกณฑ์ใดมากำหนดขีดความยากจน (Poverty Line) ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของสังคม มาตรฐานการครองชีพของสังคมนั้น ๆ ฉะนั้นจึงไม่มีเกณฑ์ใดที่เป็นมาตรฐานสากลที่จะใช้วัดความยากจนของประชากรได้ทุกประเทศหรือทุกสภาพแวดล้อมของสังคม

อย่างไรก็ตามได้มีการให้ความหมายของความยากจนเอาไว้ เช่น ในหนังสือ International Encyclopedia of the Social Science (Hobsbawm, 1968: 398 – 399 อ้างถึงใน สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สำนักวิจัย, 2525: 17 – 18) ได้ให้ความหมายของความยากจนเป็น 3 นัยด้วยกัน คือ

1. ความยากจนทางสังคม (Social Poverty) เป็นการให้ความหมายของความยากจน ทั้งในด้านความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องรายได้ การถือครองทรัพย์สิน และระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ และความไม่เท่าเทียมกันในด้านสังคม เช่น ความสัมพันธ์ในเชิงเอารัดเอาเปรียบ (Exploitation) การพึ่งพาอาศัย (Dependence) การเป็นปมค้อย (Inferiority)

2. ความเชื่องโง (Pauperism) หมายถึง ความยากจนประเภทซึ่งไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้เลยหรือไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่น่าพอใจ ซึ่งโดยชนบธรรมเนียมประเพณีแล้วถือว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำและโดยปราศจากความช่วยเหลือจากผู้อื่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ การกำหนดความหมายของความยากจนเชื่องโงนี้จะทำได้โดยการกำหนดมาตรฐานความเป็นอยู่ขั้นต่ำ (Minimum Standard) ซึ่งสังคมถือว่าสมาชิกในสังคมไม่ควรจะมีชีวิตอยู่ในระดับต่ำกว่านั้น ถ้าหากมีชีวิตอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำนี้ บุคคลเหล่านี้ก็จะมีสิทธิ์ที่จะเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากสังคมได้ ซึ่งในเชิงความสัมพันธ์ทางสังคมแล้ว คนเชื่องโงสามารถเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากคนในสังคมได้

3. ความยากจนทางด้านจิตใจ (Moral Poverty) เป็นการให้ความหมายของความยากจนโดยการคำนึงถึงคุณค่าทางสังคม (Value System) กลุ่ม และสถาบันทางสังคม (Subgroups and Institutions) นั่นคือเป็นการพิจารณาว่าความยากจนเป็นสิ่งที่ยอมรับได้หรือไม่ในทางศีลธรรม จรรยา และความยากจนนั้นทำให้เกิดสถานภาพอย่างไรแก่บุคคลในสังคม หรือความยากจนได้ทำให้บุคคลนั้นสูญเสียสิ่งใดที่ควรจะได้รับบ้าง

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของความยากจนว่ามีอีก 2 ลักษณะ คือ (สถาบันจิตพัฒนาบริหารศาสตร์. สำนักวิจัย, 2525: 18-20)

1. ความยากจนสมบูรณ์ (Absolute Poverty) เป็นแนวความคิดที่กำหนดความหมายของความยากจนให้เกี่ยวข้องกับภาวะทางโภชนาการ โดยการคำนวณหารายได้ขั้นต่ำสำหรับครัวเรือนที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพ เช่น อาหารสำหรับการบริโภคเพื่อให้สมาชิกทำงานได้ ภายใต้แนวความคิดนี้ความยากจนสมบูรณ์จะไม่เกี่ยวข้องกับระดับและลักษณะของการกระจายรายได้ของสังคมโดยรวม จากสมมติฐานดังกล่าวนี้นำไปสู่การกำหนดเส้นระดับของความยากจน (Poverty Line) ที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบได้ทุกประเทศในโลกและไม่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาหรือระดับและลักษณะของการกระจายรายได้ในประเทศนั้น ๆ

2. ความยากจนสัมพัทธ์ (Relative Poverty) ซึ่งแนวความคิดนี้เกี่ยวข้องกับระบบวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และความต้องการ (Needs) ของคนในสังคม ซึ่งความต้องการเหล่านั้นเป็นคุณค่าของสังคมที่แต่ละคนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งบุคคลในสังคมที่ต่างกันย่อมจะมีความต้องการแตกต่างกัน และความต้องการซึ่งกำหนดโดยมาตรฐานทางสังคม (Social Norm) ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาด้วย ฉะนั้น ความหมายของความยากจนจึงจำเป็นต้องแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพของสังคมและเศรษฐกิจหรือประเทศและกาลเวลา การกำหนดความหมายของความยากจนโดยถือเอาว่าจะใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันได้ทุกระบบสังคมและระบบเศรษฐกิจโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งเป็นแนวคิดของความยากจนสมบูรณ์ดังกล่าวนี้จึงไม่ถูกต้อง

การพิจารณากำหนดความหมายของความยากจนสัมพัทธ์ ซึ่งมักจะกำหนดได้จากระดับรายได้ของประเทศ เช่น ธนาคารโลกได้ทำการคำนวณความยากจนสัมพัทธ์โดยใช้ระดับรายได้ต่อบุคคล คือ รายได้ 1 ใน 3 ของค่าเฉลี่ยรายได้ต่อบุคคลในประเทศนั้น ๆ เป็นมาตรฐานของความยากจนสัมพัทธ์ โดยกำหนดให้บุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่า 1 ใน 3 ดังกล่าวเป็นบุคคลที่ยากจน แม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับความยากจนสัมพัทธ์จะได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีข้อโต้แย้งอยู่หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการกำหนดมาตรฐาน หรือความหมายของความยากจนสัมพัทธ์ หรือเส้นกำหนดความยากจน (Poverty Line) ที่ไปแบ่งระหว่างคนจนกับไม่จน และรายได้ต่อบุคคลนี้อยู่ภายใต้ 1 ใน 3 ของค่าเฉลี่ยรายได้ของแต่ละประเทศนั้น เป็นรายได้ที่มีความหมายอย่างไรหรือไม่ประการใด เช่น เป็นรายได้ที่เพียงพอสำหรับการยังชีพโดยคำนึงถึงความต้องการขั้นพื้นฐาน หรือเป็นระดับรายได้ที่จะทำให้บุคคลและครอบครัวมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สมควรกับมาตรฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไป (Economic and Social Norms) ของประเทศนั้น ๆ หรือเป็นแค่เพียงผลจากการคำนวณทางสถิติเท่านั้น ซึ่งไม่มีความหมายในทางเศรษฐกิจและสังคมมากนัก

จากแนวความคิดเรื่องความหมายของความยากจนดังกล่าว นักวิชาการได้ข้อสรุปว่า ในการพัฒนาชนบทในประเทศโลกที่สามนั้น การขจัดความยากจนสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ควรถือเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าความยากจนสัมพัทธ์ กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาจึงควรได้แก่ กลุ่มบุคคลซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้ด้วยตนเอง และโครงการพัฒนาจึงควรเป็นโครงการประเภทสนองตอบความต้องการดังกล่าว ซึ่งการกำหนดความหมายของความยากจนและแนวทางการพัฒนาดังนี้จะทำให้สามารถกำหนดประชากรเป้าหมายได้ชัดเจนขึ้น ทำให้มีขอบข่ายของการดำเนินการพัฒนาที่แคบและเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น และช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณได้ส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้ หากโครงการพัฒนาต่าง ๆ เน้นเรื่องการเพิ่มระดับรายได้ของกลุ่มยากจนเป็นพื้นฐานก็จะทำให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ (Self-sustaining Development) ในอนาคต

2.1.3 แนวความคิดการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated Rural Development)

2.1.3.1 ความหมายการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ผนึกกิจกรรมด้านต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงงานในหลาย ๆ ด้านของการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เช่น การผลิต การสื่อสาร การคมนาคม การศึกษา การสาธารณสุข ความมั่นคง เป็นต้น โดยพยายามดำเนินการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ให้มีความผสมกลมกลืนพร้อมกัน หรือให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม โดยให้หน่วยงานของรัฐบาลทุกระดับ เอกชน ตลอดจนประชาชนเข้าร่วมดำเนินการด้วยเพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในพื้นที่เป้าหมาย และผู้ปฏิบัติงาน

จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรและองค์การบริหารในท้องถิ่น ยอมรับขีดความสามารถและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นข้อกำหนดในการดำเนินงาน (ไพรัตน์ เคะรินทร์, 2524: 202)

2.1.3.2 หลักการสำคัญของการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน มี 5 ประการ คือ (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. คณะพัฒนาสังคม, 2534: 3-4)

1) ในการผสมผสานกิจกรรมหลายกิจกรรมเข้าด้วยกันโดยเฉพาะกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกัน กิจกรรมดังกล่าวรวมถึงการบริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจในด้านสภาพภาพ เช่น การชลประทาน การคมนาคม การขนส่ง การสินเชื่อ ปัจจัยการผลิต และการประกอบบริการทางด้านตลาดและราคา อีกทั้งยังครอบคลุมไปถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เหมาะสม การบริการทางสังคม การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ตลอดจนบริการด้านสาธารณสุขด้วย

2) กิจกรรมหรือโครงการนั้นต้องเน้นความพร้อมเพรียง หรือการทำให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกระทำไปพร้อม ๆ กัน และเอื้ออำนวยหรือเกื้อกูลต่อกัน โดยมีการจัดลำดับของการพัฒนาตามความสำคัญเร่งด่วนก่อนหลัง

3) กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันนั้น มิใช่เป็นการนำเอากิจกรรมมารวมกันเฉย ๆ จะต้องเป็นการรวมกิจกรรมที่มีลักษณะผสมผสาน ภายใต้คณะกรรมการหรือหน่วยงานพิเศษทั้งในระดับชาติหรือระดับอื่น ทั้งนี้ต้องมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งผลให้กระทบต่อส่วนรวมทุกอย่าง

4) ลักษณะการผสมผสานกิจกรรมนั้น มีทั้งการผสมผสานในแนวนอนและแนวตั้ง ซึ่งการผสมผสานกิจกรรมในแนวนอนนั้นเป็นการผสมผสานกิจกรรมของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชน ซึ่งจะต้องมีการกระทำทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติลงมาจนถึงระดับตำบล เช่น การกำหนดนโยบาย การวางแผน การปฏิบัติงานตามแผนงาน ตลอดจนการบริหารกิจการอื่น ๆ ในการผสมผสานดังกล่าว จำเป็นต้องมีคณะกรรมการประสานงานทุกระดับ ส่วนการผสมผสานในแนวตั้งเป็นการผสมผสานระหว่างองค์กรหนึ่ง ๆ เอง ในทุกระดับตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ

5) การมีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างเต็มที่ เพื่อให้ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2.1.3.3 วิธีการของการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน มีวิธีการ 12 วิธี ดังต่อไปนี้ (ไพรัตน์ เคะรินทร์, 2524: 202 -204)

1) แผนงานและโครงการที่จัดทำขึ้น ต้องมาจากการสำรวจความต้องการจำเป็นของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย

2) นโยบายการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน ในพื้นที่เป้าหมายต้องคำนึงถึงด้านกายภาพ การบริการสาธารณะ การจัดบริการสังคม การให้การสนับสนุนกลุ่ม และสถาบันที่ประชาชนจัดตั้งขึ้น

3) ต้องมีการแบ่งงานกันอย่างแน่ชัดตามความชำนาญ ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเข้าร่วมดำเนินการตามโครงการ โดยไม่มีลักษณะที่ซ้ำซ้อนหรือรับผิดชอบที่คล้ายคลึงกัน

4) ต้องมอบการตัดสินใจให้แก่สภาตำบล โดยเฉพาะกิจกรรมพัฒนาในส่วนที่ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม

5) โครงสร้างในการตัดสินใจต้องแบ่งและมอบหมายให้เด็ดขาด ระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

6) ต้องจัดให้มีศูนย์ประสานงานที่ส่วนกลาง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและส่วนภูมิภาค โดยผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อกอให้การสนับสนุน ควบคุม ติดตามแผน และโครงการของส่วนราชการต่าง ๆ

7) งบประมาณตามแผนงานและโครงการพัฒนาของหน่วยต่าง ๆ จะต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง และเป็นไปตามขั้นตอนและเวลาที่กำหนดไว้ในแผนงาน

8) ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง โดยให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าร่วมดำเนินงานที่มีคุณภาพและให้มีจำนวนเพียงพอ

9) เวลาที่เจ้าหน้าที่ทั้งระดับนักวิชาการและระดับบริหารในจังหวัด และอำเภอ อยู่รับผิดชอบในโครงการพัฒนาแบบผสมผสานต้องมีกำหนดที่แน่นอน ไม่เปลี่ยนตัวบุคคลจนดำเนินงานไม่ได้

10) วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานตามโครงการแบบผสมผสานต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง ซึ่งทางจังหวัดและอำเภอต้องมีอำนาจดำเนินงาน เช่น สามารถจัดซื้อได้ โดยไม่ต้องรอส่วนกลางอนุมัติให้ซื้อ

11) แผนงานและโครงการพัฒนาหน่วยงานต่าง ๆ สำหรับแต่ละปี ต้องวางเป้าหมายอย่างแน่ชัด เพื่อจะได้ประเมินผลได้เป็นระยะ ๆ และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

12) หน่วยงานประเมินผลประจำปีต้องประกอบด้วย บุคคลจากหน่วยงานที่มีรับผิดชอบดำเนินการตามโครงการ เพื่อจะประเมินผลได้โดยไม่มีความลำเอียงเข้าข้างตนเอง

จะเห็นได้ว่าในทางปฏิบัติการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน ในฐานะที่เป็นกลยุทธ์การพัฒนาและเป็นโครงการพัฒนา เป็นสิ่งที่จะต้องใช้งบประมาณและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง เพราะต้องดำเนินการหลายด้านไปพร้อม ๆ กัน หรือตามลำดับขั้นในท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง เมื่อมีปัญหาและ

ความลับสนต่าง ๆ ของรัฐบาลในระดับท้องถิ่นต่างก็ช่วยให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามคำสั่งที่ได้รับจากส่วนกลางมากกว่างานพัฒนาท้องถิ่น

ในประเทศไทยได้มีความพยายามที่จะนำแนวความคิดนี้มาใช้ เพื่อลดปัญหาความซ้ำซ้อนของงาน และโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ที่เกิดจากปัญหาการขาดการประสานงานที่ดีระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้รัฐต้องสูญเสียงบประมาณและทรัพยากรของชาติเป็นจำนวนมาก ซึ่งหลายหน่วยงานพยายามแก้ไขปัญหาการประสานงานด้วยการสร้างความชำนาญเฉพาะกิจขึ้นภายในส่วนราชการเพื่อหลีกเลี่ยงการอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น การแก้ปัญหาในลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดสถานการณ์สร้างงานซ้อนขึ้น ปัญหาที่สำคัญอีกประการคือ ความเป็นเอกภาพในการบังคับบัญชาหน่วยงานราชการที่อยู่ในท้องถิ่น แต่ขึ้นตรงกับต้นสังกัดในส่วนกลาง จึงมักจะปฏิบัติงานตามคำสั่งหรือนโยบายของส่วนกลางมากกว่าที่จะร่วมมือกันกับหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่น ดังนั้น ถ้าหากสามารถนำแนวคิดการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานมาใช้ได้อย่างได้ผลแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบทเป็นอย่างมาก

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

2.2.1 ความหมายของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

จากการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ศึกษาพบว่า มีผู้ที่ให้ความหมายของคำว่า “ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ไว้หลายท่าน และหลายนัยด้วยกัน ดังต่อไปนี้

Rostow (1967: 8) ได้เสนอว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หมายถึง กระบวนการทางเศรษฐกิจที่เป็นไปตามขั้นตอนต่าง ๆ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นระบบเศรษฐกิจสังคมเป็นแบบดั้งเดิม (The Traditional Society) คือระยะที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้า โครงสร้างทางสังคมยังแบ่งเป็นชนชั้นระดับต่าง ๆ และสาขาเกษตรเป็นสาขาใหญ่และเป็นหลักของระบบเศรษฐกิจ
2. ขั้นเตรียมการพัฒนา (The Pre - conditions for Take - off) คือระยะที่สังคมมีการสร้างทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง การปฏิวัติทางเกษตรและการขยายตัวของสินค้าขาเข้า
3. ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take - off Stage) คือ ระยะที่มีการเพิ่มขึ้นของการลงทุนการผลิต มีการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตขึ้นเป็นสาขานำ ซึ่งอัตราการเติบโตค่อนข้างสูงและมีโครงสร้างทางสถาบันสังคมและการเมืองเกิดขึ้น เพื่อส่งเสริมการขยายตัวที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ

4. **ขั้นการทะยานตัวเพื่อเข้าสู่วุฒิภาวะของการพัฒนา (Drive to Maturity)** คือ ระยะเวลาที่สังคมได้มีการประยุกต์เทคโนโลยีใหม่ มาใช้ในการจัดสรรและใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานเปลี่ยนเป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และสังคมมีความต้องการสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อไป

5. **ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption)** คือ ระยะเวลาที่ประชาชนมีการบริโภคอุปโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ถ้วนหน้ากัน มีสภาพการจ้างงานเต็มที่ ประชาชนมีความรู้สึกมั่นคง และมีอัตราการเกิดค่อนข้างสูง

Peterson (1974: 346) ให้ความหมายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่า หมายถึง การเพิ่มขึ้นของผลผลิตที่แท้จริงต่อหัว (real per capita output) ของสังคมใดสังคมหนึ่ง และการเพิ่มขึ้นของผลผลิตดังกล่าวนี้ จะยังคงเป็นอยู่ในระยะเวลาอันยาวนาน

Mehment (1978: 175-176) ได้ให้ความหมายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่า หมายถึง การขยายตัวของรายได้ประชาชาติหรือการผลิตของประเทศใดประเทศหนึ่ง และโดยทั่วไปแล้วสามารถวัดได้จากการพิจารณาถึงผลผลิตมวลรวมของชาติ หรือผลผลิตมวลรวมภายในประเทศต่อหัว (gross national product or gross domestic product per capita) และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนี้เป็นผลพวงของการเพิ่มทุนและการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ

อนันต์ เกตุวงศ์ (2523: 8) กล่าวว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หมายถึง การมีผลผลิตมวลรวมของชาติสูงโดยสิ้นค่าใช้จ่ายในการผลิตค่า นอกจากนี้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังหมายรวมถึงการที่ประชาชนได้รับผลผลิต (สินค้า) หรือบริการอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

ดิน ปรัชญพฤษดิ์ (2535: 179) ให้ความหมายของคำว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่าหมายถึง การเพิ่มสูงขึ้นหรือขยายตัวมากขึ้นของรายได้ประชาชาติต่อหัว และผลผลิตค่า ซึ่งสามารถวัดออกมาเป็นปริมาณหรือตัวเลขที่ชัดเจนได้

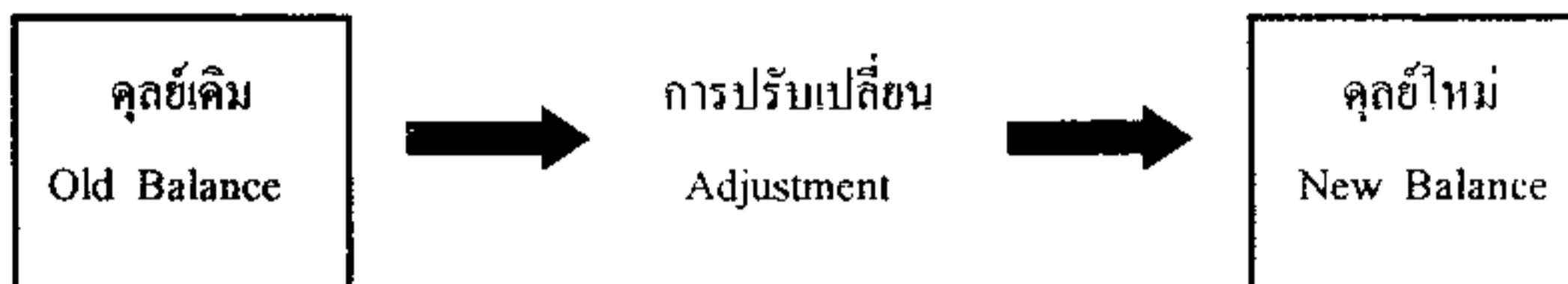
จากความหมายของ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเพิ่มขึ้นของผลผลิตมวลรวมของชาติ และการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติ ซึ่งสามารถวัดออกมาได้เป็นเชิงปริมาณของประเทศใดประเทศหนึ่ง

2.2.2 ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth Theory)

ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนี้ ได้มีผู้กล่าวถึงโดยแบ่งเป็นแนวคิดพื้นฐาน และแนวคิดหลัก ดังต่อไปนี้ (พิทักษ์ไท เทพนอก, 2544: 47)

2.2.2.1 แนวคิดพื้นฐาน (Basic Concept) เป็นทฤษฎีในเชิงรูปธรรมของสำนักโครงสร้างหน้าที่ (Strutural – Functional School) เชื่อว่าที่สังคมอยู่ได้เพราะมีโครงสร้าง และมีองค์ประกอบที่เป็นระบบหรือส่วนย่อย (Sector) แต่ละองค์ประกอบหรือส่วนย่อยต่างก็ทำหน้าที่ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และเมื่อส่วนใดไม่ทำหน้าที่ (Dysfuction) การปรับตัว (Adaptation) ก็จะเกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการสมดุลและมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นโดยการนำเข้าปัจจัยภายนอก (External Input) มาทำให้เกิดภาวะที่ไม่สมดุลภายในโครงสร้าง การปรับตัวจะเกิดขึ้นเพื่อให้เข้าสู่ภาวะสมดุลอย่างเดิม

2.2.2.2 แนวคิดหลัก (Main Concept) มองเศรษฐกิจว่าเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยส่วนย่อยหรือระบบย่อยต่าง ๆ แต่ละระบบย่อยต่างก็ทำหน้าที่ การปรับเปลี่ยนเกิดจากความไม่พอใจในสิ่งที่ดำรงอยู่ในด้านวัตถุ มีการขาดแคลนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนจากดุลย์เดิมให้ไปสู่ดุลย์ใหม่ โดยการขยายสิ่งที่ไม่มีก็ทำให้มี สิ่งที่มีน้อยก็ทำให้มีมากหลากหลายขึ้นไป หรือเป็นการสร้างความหลากหลายของผลผลิต (Diversification of Product) โดยการเริ่มต้นที่ระบบย่อยที่มีประสิทธิภาพก่อน โดยผลที่สุดจะทำให้ขยายไปสู่ระบบย่อยอื่นที่ได้ประโยชน์น้อย ตามหลักการที่ว่าขยายแล้วจึงกระจาย (Trickle – down Effect)

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงถึงการปรับเปลี่ยนดุลย์เดิมสู่ดุลย์ใหม่

แหล่งที่มา: พัททภัยไท เกพนอก, 2544: 47.

ระบบเศรษฐกิจสามารถขยายขึ้นสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจได้ (Take – off) ถ้าทุ่มเทปัจจัยภายนอกเข้าไปในระบบย่อย ซึ่งเป็นผลให้ระบบย่อยต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และความสมดุลของระบบ เนื่องจากมีทรัพยากรอย่างจำกัดไม่สามารถที่จะทุ่มเทให้ทุกระบบย่อย จำเป็นต้องหาระบบที่มีประสิทธิภาพและศักยภาพที่จะสามารถเป็นค้ำนำ (Leading Sector) ได้ ส่วนในระบบอื่นจำเป็นต้องละทิ้งไว้ก่อน (Trade – off) เพื่อรอการกระจายในภายหลัง

ประเทศไทยได้นำเอาแนวคิดหลักของทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาใช้ ในการวางแผนเพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504–2509) ที่มุ่งเน้นการสร้างเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ของประเทศ และแม้ว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510–2514) จะเริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านสังคมมากขึ้น แต่ก็ยังน้อยกว่าด้านเศรษฐกิจอยู่มาก จึงกล่าวได้ว่า ตลอด 4 ทศวรรษแห่งการวางแผนพัฒนาประเทศไทย ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด ผลที่ตามมาก็คือ การพัฒนาที่ไม่สมดุลและเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างเมืองกับภาคชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนของประชาชนในชนบทที่เป็นปัญหาสำคัญของประเทศ และในทุกรัฐบาลต่างพยายามหาแนวทางแก้ไข รวมทั้งการเกิดขึ้นของโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ในปี 2536 ดังได้กล่าวมาแล้ว

2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Need Theory) ถือเป็นผลงานชิ้นสำคัญขององค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (International Labour Organization) ที่เสนอต่อการประชุมสมัชชาว่าด้วยการจ้างงานโลก (World Employment Conference) ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปี ค.ศ.1976 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางหรือกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันพัฒนาชนบทในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง ซึ่งปรกรณ์ ปริยากร (2532: 33–34) ได้สรุปความหมายของความจำเป็นพื้นฐานไว้ดังต่อไปนี้

2.3.1 ความหมายของความจำเป็นพื้นฐาน

องค์การกรรมกรระหว่างประเทศ กำหนดนโยบายความจำเป็นพื้นฐานไว้ว่ามีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ

1. เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นที่สุดของทุกครอบครัว สำหรับการบริโภคส่วนบุคคล (Private Consumption) ประกอบด้วย การมีอาหารพอกิน มีที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสม และมีเครื่องนุ่งห่มที่พอเพียง รวมทั้งอุปกรณ์เครื่องใช้ประจำบ้านที่จำเป็น
2. เป็นบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอุปโภค สำหรับชุมชนต่าง ๆ ประกอบด้วย น้ำดื่มสะอาด การรักษาความสะอาด การคมนาคม การบริการด้านการศึกษา และสาธารณสุข

Galtung (อ้างถึงใน ปกรณ์ ปรีชากร, 2532: 34) พิจารณาว่าความต้องการที่ถือว่าจำเป็นต่อการดำรงชีวิต นอกจากการบริโภคและอุปโภควัตถุปัจจัยแล้ว มนุษย์ยังมีความต้องการที่แบ่งเร้นและฝังลึกอยู่ในจิตใจอีกหลายประการ ซึ่งได้แบ่งความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ไว้ 4 ด้าน คือ

1) ความจำเป็นด้านความมั่นคงปลอดภัย (Security Needs) เป็นความต้องการที่มนุษย์ทุกคนต้องการความอยู่รอดและหลีกเลี่ยงความขัดแย้งแบบรุนแรง (avoid violence) ทั้งในระดับบุคคลต่อบุคคลและในระดับชุมชน

2) ความจำเป็นด้านสวัสดิภาพของชีวิต (Welfare Needs) เพื่อหลีกเลี่ยงการมีชีวิตอันทุกข์ระทม มนุษย์มีความต้องการปัจจัยทางด้านอาหาร น้ำ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การป้องกันและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การศึกษาเรียนรู้ และเครื่องผ่อนแรงต่าง ๆ

3) ความจำเป็นทางด้านเอกลักษณ์ (Identity) หมายถึง การได้รับการยอมรับและอยู่ร่วมกับคนในสังคมอย่างผูกพันใกล้ชิด ไม่มีความรู้สึกที่ตนเองถูกแปลกแยก (Avoid Alienation) อันจะส่งผลทางด้านการแสดงออก

4) ความจำเป็นด้านเสรีภาพ (Freedom Needs) โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงความคิด การเลือกหรือการตัดสินใจ เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกบังคับ (Avoid Repression)

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า ความจำเป็นพื้นฐาน หมายถึง ความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม ซึ่งความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์จะต้องมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การได้รับสวัสดิการและบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมและได้รับการยอมรับ รวมทั้งมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นความต้องการขั้นต่ำที่ชาวบ้านทุกคนหรือชุมชนควรมี ซึ่งจะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข

2.3.2 ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

แนวคิดหลัก (Main Concept) ของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (พิทักษ์ไท เทพนอก, 2544: 19 – 24)

2.3.2.1 การตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐาน โดยการพัฒนาอย่างคลุภาคเท่าเทียมกัน และควรเน้นสิ่งอันจำเป็นพื้นฐานของประชาชน โดยให้มีอาหารบริโภคอย่างพอเพียง มีที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง มีเสื้อผ้าและยารักษาโรค ซึ่งจุดมุ่งหมาย ก็คือ ไม่ควรเน้นแต่เพียงภาคอุตสาหกรรมหรือให้ความสำคัญแก่สังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นหลักเพียงกลุ่มเดียว

2.3.2.2 เน้นพัฒนาภาคเกษตรกรรม การพัฒนาที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาที่ภาคอุตสาหกรรม (Industrial – sector) ก่อน และใช้เป็นศูนย์กลางค้ำนำการพัฒนา เพื่อหวังว่าจะช่วยเหนี่ยวนำให้ส่วนที่ยังไม่พัฒนาได้พลอยพัฒนาตามไปด้วย ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวเท่ากับเป็นการ

มองข้ามภูมิภาคชนบทที่ยังขาดแคลนและค้ำคอโอกาสอย่างสิ้นเชิง โดยไม่ได้คำนึงถึงฐานะความยากจนส่วนใหญ่ที่จะรับผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าว ดังนั้น ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานจึงเป็นการเรียกร้องให้ความสนใจต่อชนบทเป็นเป้าหมายหลัก

2.3.2.3 เครื่องชี้วัดการพัฒนาต้องคู่ที่สวัสดิการและคุณภาพชีวิต ซึ่งตามแนวคิดทฤษฎีนี้มีทรรศนะว่า การที่จะรู้ว่าประเทศมีการพัฒนาที่ดีขึ้นหรือไม่นั้นจะต้องคู่ตัวชี้วัดดังนี้

- 1) รายได้ของครอบครัวพอเพียงแก่การดำรงชีวิตขั้นต้น
- 2) ประชาชนมีงานทำ เพื่อแน่ใจว่ามีการกระจายรายได้สำหรับการยังชีพ
- 3) การศึกษาและอัตราการรู้หนังสือ
- 4) โอกาสของประชาชนในการมีส่วนร่วมปกครองประเทศ
- 5) ความมีเอกราชของชาติ ปราศจากการแทรกแซงครอบงำจากต่างชาติ

ในสิ่งที่ยังจำเป็น

2.3.2.4 เน้นการใช้แรงงานในการผลิต โดยการนำเอาเทคโนโลยีระดับสูงมาใช้ ประกอบการแทนแรงงานคนมากเท่าใดโอกาสที่คนจะว่างงานก็มากขึ้นเท่านั้น และเมื่อประชาชนในชาติว่างงานมากขึ้นการพัฒนาก็ไม่เกิดความหมายใด ๆ ซึ่งอดีตนายกรัฐมนตรี เต็ง เที้ยว ผิง ผู้นำประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีนโยบายพัฒนาประเทศในยุคที่ทันสมัยโดยมีแนวคิด ดังนี้

- 1) Self Reliance คือ การที่พึ่งตนเองทั้งทางด้านทรัพยากร ด้านแรงงาน และการสะสมทุน
- 2) Mutual Benefits คือ ความสัมพันธ์ที่มีประโยชน์ร่วมกัน และได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน
- 3) Agriculture Development คือ เน้นการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก

4) Intermediate Technology and Labour Intensive คือ การเน้นเทคโนโลยีขนาดกลางเพื่อสนับสนุนแรงงานขนาดใหญ่ที่มีอยู่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ช่วยลดการว่างงาน ผลผลิตจากการเกษตร จะต้องสนับสนุนอุตสาหกรรมขนาดกลางและเน้นตลาดภายในประเทศมากกว่าการส่งออก

2.3.2.5 ควรใช้ทุนภายในประเทศ การกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเอามาเป็นทุนเพื่อพัฒนาควรเป็นเรื่องจำเป็นจริง ๆ มิใช่นำมาใช้ทุกเรื่อง เพราะจะก่อให้เกิดการขาดดุลภาพได้

2.3.2.6 เน้นการผลิตแบบผสมผสาน (Mix Product) ผลผลิตที่เกิดขึ้นควรจะเป็นลักษณะที่หลากหลายและต้องเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ตามแนวคิดทฤษฎีนี้อุตสาหกรรมจะต้องรองรับผลิตผลทางการเกษตรได้เป็นอย่างดี

2.3.2.7 ควรกำหนดแผนงานจากระดับล่างสู่บน ซึ่งจัดแบ่งกระบวนการพัฒนาได้เป็น 2 ทาง ดังนี้

1) การพัฒนาจากเบื้องบน (Development from Above) คือ การกำหนดนโยบายและแผนงานจากระดับบนสู่ล่าง แม้จะรวดเร็วและง่ายต่อการกำหนดแต่เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วมีหลายเรื่องที่ดีว่าล้มเหลว เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นย่อมมีปัญหาที่แตกต่างกันเมื่อนำแผนงานไปใช้จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน

2) การกำหนดแผนงานจากระดับล่างสู่บน (Development from Below) ซึ่งการพัฒนาจากล่างสู่บน (Bottom up) เป็นการมองที่กว้างไกลมีความเห็นว่าคนในสังคมมิใช่เครื่องมืออย่างหนึ่งของการพัฒนาโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุหรือตัวเลข แสดงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่วนคนและสังคมจะเป็นอย่างไรก็ช่าง ดังนั้นจึงควรหันมาให้ความสำคัญแก่คนทุกคนและทุกพื้นที่ โดยให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนา คือ มีส่วนรับรู้เป้าหมายและผลของการพัฒนา เป็นการมองผลประโยชน์ร่วมกันของคนในสังคม

2.3.3 องค์ประกอบและกลวิธีของความจำเป็นพื้นฐาน

จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว พบว่า แนวทางการพัฒนาที่ใช้ความจำเป็นพื้นฐาน ควรจะประกอบด้วยองค์ประกอบและกลวิธีที่สำคัญ ดังนี้ (ประยงค์ เต็มชวลา, 2529: 13-16)

2.3.3.1 ในด้านการกำหนดเป้าหมายของ จปฐ. ควรประกอบด้วยหลักการสำคัญ ดังนี้

1) มุ่งเน้นเรื่องการบริโภคสิ่งจำเป็นของปัจเจกบุคคลก่อน เป็นลำดับแรก กล่าวคือ ควรส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคลมีกินมีใช้อย่างเพียงพอตามอัตภาพ โดยการตอบสนองต่อสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพ ซึ่งได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลในแต่ละท้องถิ่นซึ่งไม่เหมือนกัน

2) มุ่งเน้นในเรื่องความยุติธรรมในสังคม กล่าวคือ ควรให้ผู้ที่อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบทางสังคมได้มีโอกาสที่จะพัฒนาตนเอง หรือได้รับการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ก่อนเป็นลำดับแรก

3) มุ่งเน้นในเรื่องการพึ่งตนเองของประชาชน โดยยึดหลักให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด รัฐบาลจะเป็นเพียงผู้ผลักดันหรือสนับสนุนในส่วนที่เกินขอบขีดความสามารถของประชาชนเท่านั้น

4) มุ่งเน้นในเรื่องของการรักษาธรรมชาติ ซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาตามแนวทางความจำเป็นพื้นฐานของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ในประเด็นหนึ่ง ก็คือ การปลูกป่า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการรักษานิเวศน์วิทยา

2.3.3.2 ด้านกลยุทธ์และวิธีการของ จปฐ.ที่สำคัญ ควรได้รับการกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาของ จปฐ. ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในด้านการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลในกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนควรจะได้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานด้วยตนเอง

2) การปฏิรูปสถาบันทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการบริหาร ซึ่งแนวทางการพัฒนาโดยใช้ จปฐ. ของจีนได้อาศัยกลยุทธ์ที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีการปฏิรูปที่ดิน จัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางการผลิตให้เป็นไปในรูปของสหกรณ์ รวมทั้งมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาค และท้องถิ่น อีกทั้งไปยังประชาชนด้วย

3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการสอนให้ประชาชนได้รู้จักการลดความโลภ ความโกรธ และความหลง ด้วยการตัดกิเลสค้นหาให้หมดไป ตลอดจนการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนให้คำนึงถึงความมีคุณธรรมและจริยธรรม มีความขยันหมั่นเพียร อีกทั้งการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความรู้ ตลอดจนสามารถนำเทคโนโลยีนั้นมาปรับใช้อย่างเหมาะสม และสามารถพึ่งตนเองได้

4) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยการเลือกเทคโนโลยีขนาดพื้นบ้าน พื้นบ้านที่ชาวบ้านสามารถรับรู้ ดำเนินการ และควบคุมได้ด้วยตนเอง อันจะก่อให้เกิดการสร้างงาน และไม่ทำลายศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพราะสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในเชิงวัตถุและในเชิงจิตใจควบคู่กันไป

5) การระดมใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น กล่าวคือ ทรัพยากรที่ได้จากรัฐหรือราชการบริหารส่วนกลาง ย่อมไม่เพียงพอต่อการตอบสนองในความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ ดังนั้นประชาชนจึงต้องมีความรู้และทักษะในอันที่จะแสวงหาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

2.3.4 ความเป็นมาของการใช้ข้อมูล จปฐ. ในประเทศไทย

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) คือ ข้อมูลในระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นของคนในครัวเรือนในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่าคนควรมีคุณภาพชีวิตในเรื่องนั้น ๆ อย่างไรในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้มีชีวิตที่ดีและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (คณะกรรมการแผนพัฒนาระดับภูมิภาคและท้องถิ่น และ คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท, 2541: 1)

ปี 2528 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบกับโครงการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ประกาศให้มีโปรแกรมปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ (ปราช.) (พ.ศ. 2528-2530) โดยใช้เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน 8 หมวด 32 ตัวชี้วัด เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดคุณภาพชีวิตของคนไทยว่าอย่างน้อยควรมีคุณภาพชีวิตในเรื่องอะไรบ้าง และควรมีระดับความเป็นอยู่ไม่ต่ำกว่าระดับใดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ปี 2531 คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) มีมติให้ทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มอบโครงการปีรณรงค์ฯ ให้กับกระทรวงมหาดไทย โดยกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงานต่อภายใต้ชื่อ “งานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.)” ซึ่งปี 2533 เป็นต้นมา มีการจัดเก็บประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล จปฐ. ทุกครัวเรือนทั่วประเทศเป็นประจำทุกปี

ปี 2535 มีการปรับปรุงเครื่องชี้วัด จปฐ. เป็น 9 หมวด 37 ตัวชี้วัด เพื่อใช้เก็บข้อมูลในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

ปี 2540 มีการปรับปรุงเครื่องชี้วัด จปฐ. เป็น 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด เพื่อใช้จัดเก็บข้อมูลในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

2.3.5 เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน

กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการชี้วัดว่าคนในแต่ละครัวเรือนควรมีคุณภาพชีวิตขั้นต่ำในเรื่องนั้น ๆ ในหัวระยะเวลาหนึ่ง (ปกติจะกำหนด 5 ปี ตามระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) ตามเกณฑ์ที่กำหนดจึงจะถือว่ามีความคุณภาพตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาคายากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544)” ผู้วิจัยใช้เครื่องชี้วัด จปฐ. ชุดที่ใช้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นแนวทางของการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนเพราะการดำเนินงานของโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 - 2544) อยู่ในช่วงการใช้เครื่องชี้วัดชุดดังกล่าว ซึ่งมีทั้งหมด 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด ดังนี้ (ตามตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 แสดงร้อยละของเป้าหมายตัวชี้วัด จปฐ. ปี 2544

ตัวชี้วัด จปฐ.	เป้าหมาย ปี 2544 (ร้อยละ)
หมวดที่ 1 สุขภาพดี	
1. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด และมีควักซันครบ	80
2. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการทำคลอด และดูแลหลังคลอด	95
3. เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม	95
4. เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเต็มที่ อย่างน้อย 4 เดือนแรกติดต่อกัน	93
5. เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ	95
6. เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้กินอาหารอย่างเหมาะสมและเพียงพอ	80
7. เด็กอายุ 6 – 15 ปี ได้กินอาหารถูกต้องครบถ้วน	90
8. เด็กอายุ 6 – 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ	100
9. ครวเรือนไม่กินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ไม่ทำให้สุกด้วยความร้อน	90
10. ครวเรือนมีการบริโภคเกลือไอโอดีน	60
11. ครวเรือนได้กินอาหารควบคุมมีตรา อย.	85
12. ครวเรือนมีความรู้ในการใช้ยาที่ถูกต้องเหมาะสม	60
หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย	
13. ครวเรือนมีที่อยู่อาศัยคงทนถาวรอย่างน้อย 5 ปี	95
14. ครวเรือนมีและใช้ส้วมถูกหลักสุขาภิบาล	95
15. ครวเรือนมีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอ	95
16. ครวเรือนจัดบ้านเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ	60
17. ครวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ	95
หมวดที่ 3 ศึกษาถ้วนหน้า	
18. เด็กอายุ 2-5 ปี ได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง	90
19. เด็กที่มีอายุครบตามเกณฑ์ได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ	100
20. เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับได้เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมต้น	98
21. เด็กที่ไม่ได้ศึกษาต่อได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพต่าง ๆ	80
22. คนในครัวเรือนอายุ 14-50 ปี อ่านและเขียนภาษาไทยได้	99

ตารางที่ 2.1 แสดงร้อยละของเป้าหมายตัวชี้วัด จปฐ. ปี 2544 (ต่อ)

ตัวชี้วัด จปฐ.	เป้าหมาย ปี 2544 (ร้อยละ)
23. คริวเรือนได้รับรู้ข่าวสารอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ครั้ง	95
24. คริวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ หมวดที่ 4 ครอบครัวสุขสบาย	80
25. คู่สมรสที่ภรรยาอายุ 15-44 ปี ใช้บริการคุมกำเนิด	77
26. ครอบครัวมีความอบอุ่น	90
27. คริวเรือนมีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ	100
28. คริวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมวดที่ 5 รายได้มาก	100
29. คริวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ 20,000 บาทต่อปี หมวดที่ 6 อยากร่วมพัฒนา	70
30. คริวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล	90
31. คนในคริวเรือนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง	90
32. คริวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมในการบำรุงรักษาสาธารณสุขสมบัติ หมวดที่ 7 พาสู่คุณธรรม	95
33. คริวเรือนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สัปดาห์ละครั้ง	90
34. คนในคริวเรือนไม่คิดสุรา	90
35. คนในคริวเรือนไม่คิดบุหรื	90
36. คริวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีศิลปวัฒนธรรม	90
37. คนสูงอายุและคนพิการได้รับการดูแล หมวดที่ 8 บำรุงสิ่งแวดล้อม	90
38. คริวเรือนร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	90
39. คริวเรือนร่วมกิจกรรมป้องกันและควบคุมสิ่งแวดล้อม	90

แหล่งที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2543: 8 .

2.3.6 ประโยชน์ของการใช้ความจำเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการนำกระบวนการ จปฐ. ไปใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านนั้น จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในหมู่บ้านหลายประการ ดังนี้ (กระทรวงสาธารณสุข. คณะกรรมการประสานงานโครงการปรีณรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ, 2529: 21-22)

2.3.6.1 ไม่สับสนในบทบาทเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดย จปฐ. เป็นตัวเชื่อมงานที่เป็นอันเดียวกัน ทำให้เจ้าหน้าที่ช่วยเหลืองานกันและรู้งานกัน เมื่อลงไปหมู่บ้านและชาวบ้านถามปัญหา ก็สามารถตอบได้และพูดคุยไปในทิศทางเดียวกันทำให้ชาวบ้านไม่สับสนและเรียนรู้งานเกี่ยวกับการพัฒนาได้เร็วขึ้น

2.3.6.2 ชาวบ้านรู้ปัญหาตนเอง โดยมี จปฐ. เป็นตัวชี้วัดว่าปัญหานั้นเกิดจากอะไร ซึ่งทำให้ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้ปัญหาของตนเองที่แท้จริง และถ้าชาวบ้านยอมรับในปัญหาการแก้ปัญหาด้วยตนเองของพวกเขาเองก็จะง่ายยิ่งขึ้น

2.3.6.3 มีเป้าหมายในการพัฒนา ทั้งในระดับครอบครัวและหมู่บ้าน โดย จปฐ. จะเป็นตัวบอกทิศทางพัฒนาของครอบครัวว่า ยังขาดอะไร ต้องพัฒนาอะไร และพัฒนาอะไรก่อนหลัง ทำให้กรรมการและกลุ่มผู้นำต่าง ๆ รู้ทิศทางการพัฒนาหมู่บ้านของคนมากขึ้น

2.3.6.4 กำหนดแนวทางการพัฒนา หรือแนวทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ คือ สามารถวิเคราะห์ปัญหาและทำแผนงานโครงการได้ โดยการให้ชาวบ้านได้รับการฝึกฝนซึ่งจะทำให้ชาวบ้านคิดเป็น ทำเป็นมากขึ้น ทำให้ทำแผนงานกำหนดทิศทางและวิธีการพัฒนาหมู่บ้านของเขาได้ ทั้งแบบที่ต้องการของบจากรัฐ และแบบที่เขาพัฒนาได้ด้วยตัวของเขาเอง

2.3.6.5 มีการระดมทรัพยากรในหมู่บ้านมาช่วยในการพัฒนา โดยมี จปฐ. ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้และเห็นปัญหาด้วยตนเองมากขึ้น ทำให้สามารถวิเคราะห์สาเหตุและนำแนวทางแก้ไขมาวางแผนพัฒนา ซึ่งในกระบวนการวางแผนมีการช่วยกันคิดว่าจะเอาทรัพยากรจากไหนบ้างมาร่วมพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นคน วัสดุ เงินต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านรู้จักคิดหาทรัพยากรในหมู่บ้าน อีกทั้งหาวิธีการที่จะได้ทรัพยากรขึ้นมาด้วยในรูปแบบต่าง ๆ กัน

2.3.6.6 การประเมินผลได้ ซึ่งการนำระบบ จปฐ. มาใช้ ทำให้ชาวบ้านสามารถประเมินผลงานได้ด้วยตนเองอย่างง่าย ๆ นั่นคือ การสำรวจ จปฐ. ซ้ำ เพื่อดูผลการพัฒนาหมู่บ้านว่าข้อที่ไม่เข้าเกณฑ์คือนั้น ในตอนนี้เข้าเกณฑ์หรือมีความก้าวหน้า หรือมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างเพื่อนำมาวิเคราะห์แก้ไขปรับปรุงต่อไป

2.3.6.7 มีหลักประกันการพัฒนาระยะยาว การให้ชาวบ้านยึด จปฐ. เป็นเป้าหมายที่จะต้องช่วยกันแก้ไขและพัฒนา ซึ่งเป็นเป้าหมายระยะยาวจะต้องค่อย ๆ พัฒนาไปทุกปี ๆ ดังนั้นการพัฒนาก็จะคงอยู่ไม่สูญหายไปไหนอันเป็นหลักประกันการพัฒนาระยะยาวของหมู่บ้านตลอดไป

2.3.6.8 ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีกระบวนการความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ นั่นคือ กระบวนการความคิด จปฐ. เป็นวิทยาศาสตร์ วัดได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งแนวทาง จปฐ. ยังส่งเสริมให้มีการประชุมอภิปรายและแลกเปลี่ยนทัศนคติปัญหาความคืบหน้าของคนกลุ่มมาก ถ้าชาวบ้านสามารถคิดและวิเคราะห์ได้ตามกระบวนการของ จปฐ. แล้ว ย่อมจะส่งผลไปสู่กระบวนการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ของประเทศต่อไป

จากแนวคิดหลักของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน และประโยชน์ของการใช้ทฤษฎีดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดสำหรับโครงการ กข.คจ. ในเรื่องการยกระดับคุณภาพชีวิตว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการจะสามารถมีคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. ได้มากน้อยเพียงใด

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

2.4.1 ความหมายของคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

คำว่า “คุณภาพชีวิต” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างกันในแต่ละกลุ่ม บุคคลวิชาชีพ องค์กร หรือหน่วยงาน ซึ่งปัจจุบันได้มีนักวิชาการหลายสาขาได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตกันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่ความหมายจะคล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันตรงที่เน้นตามศาสตร์หรือสาขาวิชานั้น ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

Campbell, Convers and Rager (1976: 117-124) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ (well-being) ไม่เพียงแต่หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ทางด้านวัตถุ เช่น การมีอาหารเพียงพอ หรือ มีที่อยู่อาศัยอย่างดีเท่านั้น หากรวมถึงสิ่งที่เป็นคุณค่าความสำคัญทางจิตใจหรือความรู้สึกที่จับต้องไม่ได้ด้วย เช่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความปลอดภัย เป็นต้น

UNESCO (1978: 89 อ้างถึงใน รมิตา อันวงษ์, 2542: 8) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า เป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญที่สุดของบุคคล

ฉลอง บุญญานันต์ (2519: 130) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง คุณภาพทางด้านสุขภาพอนามัยสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ศาสนา

ชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ (2523: 28) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีชีวิตอย่างมีคุณภาพที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ มีความคิด ความสามารถที่จะดำรงสถานภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ให้สอดคล้องกับ

2.3.6.8 ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีกระบวนการความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ นั่นคือ กระบวนการความคิด จปฐ. เป็นวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งแนวทาง จปฐ. ยังส่งเสริมให้มีการประชุมอภิปรายและแลกเปลี่ยนทัศนคติปัญหาด้วยมติของคนกลุ่มมาก ถ้าชาวบ้านสามารถคิดและวิเคราะห์ได้ตามกระบวนการของ จปฐ. แล้ว ย่อมจะส่งผลไปสู่กระบวนการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ของประเทศต่อไป

จากแนวคิดหลักของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน และประโยชน์ของการใช้ทฤษฎีดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดสำหรับโครงการ กข.คจ. ในเรื่องการยกระดับคุณภาพชีวิตว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการจะสามารถมีคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. ได้มากน้อยเพียงใด

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

2.4.1 ความหมายของคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

คำว่า “คุณภาพชีวิต” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างกันในแต่ละกลุ่ม บุคคลวิชาชีพ องค์กร หรือหน่วยงาน ซึ่งปัจจุบันได้มีนักวิชาการหลายสาขาได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตกันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่ความหมายจะคล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันตรงที่เน้นตามศาสตร์หรือสาขาวิชานั้น ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

Campbell, Convers and Rager (1976: 117-124) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อกับสุขภาวะ (well-being) ไม่เพียงแต่หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ทางด้านวัตถุ เช่น การมีอาหารเพียงพอ หรือ มีที่อยู่อาศัยอย่างดีเท่านั้น หากรวมถึงสิ่งที่เป็นคุณค่าความสำคัญทางจิตใจหรือความรู้สึกที่จับต้องไม่ได้ด้วย เช่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความปลอดภัย เป็นต้น

UNESCO (1978: 89 อ้างถึงใน รมิตา อันวรย์, 2542: 8) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า เป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญที่สุดของบุคคล

ฉลอง บุญญานันต์ (2519: 130) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง คุณภาพทางด้านสุขภาพอนามัยสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ศาสนา

ชัยวัฒน์ ปัญงพงษ์ (2523: 28) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีชีวิตอย่างมีคุณภาพที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ มีความคิด ความสามารถที่จะดำรงสถานภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ให้สอดคล้องกับ

สภาพแวดล้อมและค่านิยมทางสังคม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือปัญหาที่ซับซ้อนได้ สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ข้างหน้าได้อย่างถูกต้อง และสามารถดำเนินวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อให้ได้สิ่งซึ่งพึงประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่

ระวี ภาวิไล (2523: 19) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพพึงประสงค์ คือ ชีวิตที่อาศัยสภาพแวดล้อมทั้งปวงเอื้ออำนวยสุขภาพทางกาย เพื่อเป็นรากฐานของสันตนาการทางจิตใจ ทำให้เกิดบูรณาการทางความรู้สึกลึกซึ้งที่ติดแน่นที่ตามศักยภาพในมนุษย์ มีความสามารถสร้างสรรค์และผนึกรวมกันเข้าเป็นสังคมที่มั่นคงผาสุกสมบูรณ์ และปราศจากความขัดแย้ง

นิพนธ์ คันธเสวี (2526: 85) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ ดังนั้น คุณภาพชีวิตก็คือ ชีวิตที่ดี มีความสุขทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ ความควรแก่อัธยาศัยและสภาวะ

ศิริก ฤกษ์ห่อ (2527: 100-101) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพของความดีพื้นฐาน ทั้งทางร่างกาย สังคม วัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จิตวิทยา และสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต ทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น

ศักดิ์ชัย ทวีศักดิ์ (2529: 15) คุณภาพชีวิต คือ ระดับสภาพของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ และอื่น ๆ ซึ่งทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ความพอใจตามที่เขาต้องการ

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2533: 5) ได้ให้คำจำกัดว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมและสังคมที่ตนอยู่ได้อย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถดำรงชีวิตที่เป็นประโยชน์ให้ทั้งกับตนเอง สังคม และประเทศชาติด้วย

ตีปปนนท์ เกตุทัต (2533: 2) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพ คือ ชีวิตที่มีความสุข ชีวิตที่สามารถปรับตนเองให้เข้ากับธรรมชาติ ทั้งธรรมชาติทางกายภาพ และธรรมชาติทางสังคม และสามารถปรับธรรมชาติให้เข้ากับตนเอง โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติและสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

สุพรรณิ ไชยอำพร และ สนิท สมัยการ (2534: 12) ได้ให้นิยามปฏิบัติการของคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง สภาพการดำรงชีวิตในสังคมที่เจ้าของชีวิตมีความพึงพอใจในช่วงเวลาหนึ่ง และความพึงพอใจนี้สามารถวัดและประเมินได้ทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำรงชีวิตในช่วงเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของส่วนตัวหรือของสังคมก็ตาม

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขทั้งกายและใจ มีความสงบ มั่นคง และมีความพอใจในชีวิต ทั้งในอดีต

ที่ผ่านมาและในปัจจุบัน คุณภาพชีวิตอาจพิจารณาได้ 4 ด้านที่สำคัญ คือ (1) ด้านกายภาพ คือ ด้านสุขภาพทางกายที่แข็งแรงไม่มีโรคร้ายหรือพิการ และด้านสภาพแวดล้อม เช่น ที่อยู่อาศัยกว้างขวางสงบ สะอาด (2) ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การมีรายได้พอเพียงกับการใช้จ่ายของบุคคล สามารถพึ่งตนเองทางการเงิน และมีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง (3) ด้านสังคม คือ การมีครอบครัว ญาติสนิทมิตรสหาย ที่ใกล้ชิดอบอุ่น สามารถเป็นที่พึ่งให้คำแนะนำปรึกษาให้กำลังใจซึ่งกันและกันได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่บุคคลนั้นต้องการ มีการพบปะพูดคุยกับคนอื่น ๆ ไปรับประทานอาหารด้วยกันและพากันไปทัศนจร (4) ด้านจิต หมายถึง ความรู้สึกเป็นสุข และการมีความพอใจในด้านต่าง ๆ ของชีวิตของตน มีจิตใจสงบ ผ่องใส มีความวิตกกังวลต่าง ๆ น้อย ไม่ว่าหนว่ ไม่ซึมเศร้า สามารถปรับตัวได้ดี และเหมาะสมกับอายุของตน

2.4.2 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต (Component of Quality of Life)

การมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบอีกมากมายซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล หรือแต่ละสังคม ซึ่งนักวิชาการได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของการมีคุณภาพชีวิต ไว้ดังนี้

UNESCO (1978: 1 อ้างถึงใน รมิตา อันวงษ์, 2542: 9) ได้ชี้ว่า มีปัจจัยหลายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ คือ (1) อาหาร (2) สุขภาพอนามัย และโภชนาการ (3) การศึกษา (4) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร (5) ที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน (6) การมีงานทำ (7) ค่านิยม ศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

ESCAP (1990: 9-12) ได้กำหนดตัวแปรวัดคุณภาพชีวิตไว้ 7 ตัวแปร คือ (1) สุขภาพ (2) ความมั่นคงปลอดภัยทางเศรษฐกิจ (3) ชีวิตการทำงาน (4) ชีวิตในครอบครัว (5) ชีวิตด้านการใช้สติปัญญา (6) ชีวิตในชุมชน (7) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

เขินใจ เลาหวนิช (2520: 50-52) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบที่จะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิต อาจแบ่งได้ 2 ส่วน คือ (1) ส่วนที่จำเป็นระดับพื้นฐาน ทำให้พอมีชีวิตอยู่ได้ คือ มีพวกปัจจัยสี่อย่างพอเพียง มีสุขภาพแข็งแรง มีความมั่นคงและอิสระ และ (2) ส่วนที่จำเป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิตเพื่อจะทำให้อยู่ดีขึ้น ได้แก่ การมีค่านิยมที่เหมาะสม มีอุดมการณ์ของชีวิต มีชีวิตกลมกลืนกับครอบครัวชุมชน และสิ่งแวดล้อม

ยุวัฒน์ วุฒิมณี (2522: 17) ได้ให้ความเห็นว่า คุณภาพชีวิต จะมีและยืนยงอยู่ได้ก็ต่ออาศัยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) เศรษฐกิจ (2) สังคม และ (3) การเมือง

สาขสุรี จุติกุล (2523: 15-18) กล่าวว่า การที่คนจะมีคุณภาพได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์พื้นฐาน 5 ประการ คือ ทางด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ด้านการพัฒนาสติปัญญา จริยธรรม และความเป็นคนไทย

นิพนธ์ คันทเสรี (2526: 6-7) ได้จำแนกองค์ประกอบที่จะสามารถชี้ให้เห็นว่ามีคุณภาพชีวิตนั้น มี 6 ประการด้วยกัน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรม ความคิดและจิตใจ

เสาวนีย์ คณะกุลย์ (2533: 27-32) ได้สรุปไว้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตในลักษณะของความพึงพอใจในมิติต่าง ๆ 6 ด้าน คือ ความพึงพอใจในอาชีพ ด้านครอบครัวหรือคู่สมรส ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจในสุขภาพและชีวิตโดยรวม

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ (2534: 176-185) คุณภาพชีวิตที่แท้จริงควรจะต้องพิจารณาประกอบกันทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งนี้มนุษย์ปุถุชนธรรมดาโดยทั่วไปแล้วมีความสุข หรือความพึงพอใจในการดำรงชีวิต โดยปราศจากทรัพย์สินหรืออุปกรณ์ทางด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนชาตินั้นเป็นเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของโครงการ กข.คจ. ซึ่งทำให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งในด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

2.5.1 ความหมายของการพึ่งตนเอง

เนื่องจากประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีภาคชนบทเป็นพื้นฐาน ในขณะที่ประชากรกว่า 3 ใน 4 ดำรงอาชีพในฐานะชาวไร่ชาวนา เกษตรกรรม คือ ฐานรองรับเศรษฐกิจของประเทศทั้งโดยทางตรงและในทางอ้อม ในทางตรงผลผลิตทางการเกษตรคืออาหารหลักที่เลี้ยงชีพคนไทยทั้งชาติ คือ วัตถุดิบที่ป้อนอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ของประเทศหลายประเทศ และคือที่มาของรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศสำหรับแลกเปลี่ยนกับสินค้าเทคโนโลยีต่าง ๆ นอกจากนี้ เกษตรกรรม คือ แหล่งจ้างงานที่สำคัญที่สุดและเป็นแหล่งที่สร้างรายได้ให้กับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ ในทางอ้อมเกษตรกรรม คือ ตลาดสินค้าหลักของประเทศในฐานะผู้บริโภคและผู้ใช้สินค้าและบริการรายใหญ่ที่สุด ในลักษณะเช่นนี้สถานะสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ คือ สถานะความต้องการและขีดความสามารถในการสนองความต้องการในชนบทจึงมีความสำคัญในอันดับแรกตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย (ประเวศ วะสี และคณะ, 2531: 26)

ดังนั้นการพึ่งตนเองในชนบทเป็นเรื่องที่ทุกคนในวงการพัฒนาชนบทไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ บุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนเกษตรกรให้ความสนใจ เพราะคิดว่าอาจเป็น

ทางออกที่สำคัญในงานพัฒนาชนบท แต่ความหมายที่เป็นรูปธรรมที่เอาไปปฏิบัติได้ ก็ยังขาดความชัดเจนจึงต้องร่วมกันแสวงหา

กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530: 34-35) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพึ่งตนเองเชิงปัจเจกบุคคล” ว่าหมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา

ส่วน “การพึ่งตนเองในลักษณะกลุ่ม” หมายถึง สังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self Fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องกินความรวมถึงว่ากลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง

อภิชาติ ทองอยู่ (2530: 109) กล่าวว่า การพึ่งตนเองในที่นี้แบ่งขอบเขตของการพึ่งตนเองออกเป็น 2 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน คือ การพึ่งตัวเองทางกายภาพ ได้แก่ การพึ่งตัวเองทางเศรษฐกิจและการปกครอง ตลอดจนการจัดสัมพันธ์ทางสังคมแบบแผนของตัวเองซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก โดยสัมพันธ์กับส่วนที่สอง คือ การพึ่งตัวเองทางวัฒนธรรม ความเชื่อ สติปัญญา และอำนาจการตัดสินใจซึ่งมีผลต่อกันและกันทั้งสองด้าน การพึ่งตนเองดังกล่าวมิใช่การปิดตัวเองและโดดเดี่ยวตัวเองออกจากสังคมทั่วไป หากกล่าวถึงหมู่บ้านพึ่งตัวเองก็จะหมายความว่า เป็นสังคมที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรม และการผลิตแบบของตัวเอง มีการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก มีศักยภาพที่ดำเนินไปตามรากฐานแห่งวัฒนธรรมของตัวเองสูง ในขณะที่เดียวกันก็มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันเสริมไปด้วย ทั้งภายในหมู่บ้านเองและกับภายนอกหมู่บ้านในทางความเป็นจริงมาโดยตลอด โดยที่ยังสามารถดำรงความเป็นตัวของตัวเองที่สืบทอดวิถีแห่งการพึ่งตัวเองมาไว้ได้ทั้งสองด้าน

ประเวศ วะสี และคณะ (2531: 111-112) กล่าวถึง “การพึ่งตนเอง” ว่าน่าจะมี ความหมายเป็นเชิงสัมพันธ์ คือ การพึ่งตนเองในขณะที่พึ่งพาผู้อื่น เป็นการพึ่งพาที่นำไปสู่การไม่พึ่งพา คือ เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทัน และกรอบการมองเรื่องการพึ่งพานี้จะไม่มุ่งแข่งขันหรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นไทยต่อกันและกัน การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือ พึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้ผู้อื่น การพึ่งพานี้ทำไปเพื่อให้แต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้

การพึ่งตนเองเป็นเชิงอำนาจการตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจด้วยตัวเอง มีความเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด ทรรศนะในการมองปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชนนั่นเอง ซึ่งย่อมจะมองความสำนึกหรืออย่างดั่งแท้ถึงสาเหตุของวิกฤตการณ์แห่งปัญหาการ

พัฒนา อันสืบเนื่องมาจากปัญหากลยุทธ์การพัฒนาที่สร้างภาวะพึ่งพาอาศัยภายนอก ซึ่งการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเป็นการตัดสินใจในการดำเนินการโดยสถาบันชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ปัญหา และในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534: 61) ได้ให้ความหมายของ “การพึ่งตนเองได้” (Self-reliance) ว่าหมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้ มีได้ทั้งระดับปัจเจกชน (Individual) และชุมชน คำว่าปัจเจกชนพึ่งตนเอง ก็หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ คิดสิ่งเรื่องสำคัญ ๆ ได้เอง หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เป็นเวลานานพอสมควร

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างมีอิสระทั้งในด้านเศรษฐกิจ การปกครอง วัฒนธรรม ความเชื่อ สติปัญญา และอำนาจในการตัดสินใจอย่างมีแบบแผน เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง ในการแก้ปัญหาและนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2.5.2 การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท

การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้จะต้องมีการพึ่งตนเอง 5 ด้าน โดยใช้สัญลักษณ์ภาษาอังกฤษว่า “TERMS” ดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534: 60 – 62)

2.5.2.1 การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological Self-reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้ เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การรู้จักวางโครงการ รู้จักจัดการ การมีมนุษยสัมพันธ์ การรู้จักซื้อขาย มีประสิทธิภาพและบำรุงรักษาให้คงสภาพอยู่เสมอเพื่อการใช้งาน ซึ่งเทคโนโลยีในที่นี้รวมทั้งของสมัยใหม่และดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Folk Wisdom) ด้วย

2.5.2.2 การพึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance) หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ (ทำมาหาเลี้ยงชีพ) ที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พอควร หรือหากมองในแง่ความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลก็ต้องสูงพอสมควร ถึงขั้นสมบูรณ์ พูนสุข

2.5.2.3 การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-reliance) หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาตินั้น และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เกิดผลกระทบชดามากนัก ตัวอย่างทรัพยากรธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ป่า สัตว์บกและน้ำ รวมทั้งแร่ธาตุต่าง ๆ ที่มีค่าและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

2.5.2.4 การพึ่งตนเองได้ทางด้านจิตใจ (Psychological Self – reliance) หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้ปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการป้องกันภยันตราย ไม่ให้โลก โจรธ หลง หรืออยากดีอยากได้ จนเกินความสามารถของคน

2.5.2.5 การพึ่งตนเองได้ทางด้านสังคม (Socio – cultural Self – reliance) หมายถึง ภาวะการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของคนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยกลุ่มของตนเอง หรืออาจขอความร่วมมือช่วยเหลือจากภายนอกก็ได้ ปกติกลุ่มที่หมายถึงนี้ต้องมีขนาดใหญ่พอสมควร เช่น ขนาดหมู่บ้านใหญ่ หรือตำบลในปัจจุบันของไทย เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถสูงระดับหนึ่ง ติดต่อกันด้วยดีและสมานสมอ ซึ่งเป็นปัจจัยย่อมนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาและการมีผู้นำที่ดีดังกล่าว

2.5.3 การพัฒนาโดยการพึ่งตนเอง

ในการพัฒนาโดยการมุ่งการพึ่งตนเองนั้น มีเงื่อนไขที่สำคัญอยู่ 6 ประการ ก็คือ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2529: 95 – 101)

2.5.3.1 การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

2.5.3.2 ต้องมีจิตสำนึก มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) มีพื้นฐานก็คือ การพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับจิตใจ ความสมัครใจที่จะทำอย่างนั้น (กิจกรรมพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)

2.5.3.3 จิตสำนึกจะต้องผลิตซ้ำอีกได้ คือ ต้องให้มันสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้แก่สังคม

2.5.3.4 ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เราต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในหน่วยย่อยก็คือ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้สามารถรวมตัวกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือ ต้องพัฒนาให้เป็นเขต อีกทั้งเขตควรมีผู้วาง โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรม สามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้าและรัฐได้อย่างมีพลัง ควรให้ความสำคัญกับงานนี้ด้วยเพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน

2.5.3.5 การประสานวัฒนธรรมโดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ประสานวัฒนธรรมของตัวเอง หรือกิจกรรมของตัวเองกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย

2.5.3.6 ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ น่าจะเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมด้วย

จากความหมายของการพึ่งตนเองดังได้กล่าวมาแล้ว โครงการ กข.คจ. ได้ให้ความสำคัญกับความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการนำเงินยืมจากโครงการ ไปประกอบอาชีพที่สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของตน

2.6 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

การศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจ มักจะมีการศึกษากันในสองมิติ คือ มิติความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน (Job Satisfaction) และมิติความพึงพอใจในการรับบริการ (Service Satisfaction) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษามิติความพึงพอใจในการรับบริการ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของความพึงพอใจ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ และองค์ประกอบของความพึงพอใจ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.6.1 ความหมายของความพึงพอใจ

Morse (1953: 27) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจต่อการให้บริการนั้น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถลดความตึงเครียด ถ้ามีมากก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจต่อการให้บริการ ซึ่งความตึงเครียดนั้นมีผลมาจากความต้องการของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีความต้องการมากก็จะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้อง แต่เมื่อใดความต้องการได้รับการตอบสนองก็จะทำให้ผู้ใช้บริการหรือลูกค้าเกิดความพึงพอใจต่อการให้บริการได้ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์จะมีความต้องการ และเมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองทั้งหมดหรือบางส่วน ความเครียดก็จะลดลง

Vroom (1964: 99) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า ทักษะคติและความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งสามารถใช้แทนกันได้ เพราะทั้งสองด้านนี้จะหมายถึง ผลที่ได้จากการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในสิ่งนั้น ทักษะคติในด้านบวกจะแสดงให้เห็นสภาพความพึงพอใจในสิ่งนั้น และทักษะคติในด้านลบจะแสดงให้เห็นถึงสภาพความไม่พึงพอใจนั่นเอง

Good (1973: 27) ให้ความหมายของความพึงพอใจต่อการให้บริการว่า หมายถึง คุณภาพสภาพ หรือ ระดับความพอใจ ซึ่งเป็นผลมาจากความสนใจต่าง ๆ และทักษะคติของบุคคลที่มีต่อการให้บริการ

Wolman (1973 : 384) ได้กล่าวไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึก (Feeling) มีความสุขเมื่อเราได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายหมาย (Goals) ตามความต้องการ (Needs) หรือแรงงูงใจ (Motivation)

Shelly (1975: 45) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ สรุปไว้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกแบบมนุษย์คือความรู้สึกในทางบวกและความรู้สึกในทางลบ ซึ่งความรู้สึกในทางบวกเป็นความรู้สึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้มีความสุข และความสุขนี้เป็นความสุขที่สามารถทำให้เกิดความสุข หรือความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสุขนี้เป็นความสุขที่สลับซับซ้อน และความสุขนี้จะมีผลต่อบุคคลมากกว่าความรู้สึกทางบวกอื่น ๆ

กิตติมา ปรีดีดิถ (2524: 21-322) ได้ให้คำจำกัดความว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบหรือพอใจที่มีต่อองค์ประกอบ และแรงจูงใจในด้านต่าง ๆ ของงาน และเขาได้รับการตอบสนองของเขาได้

วิมลสิทธิ หรขางกูร (2526: 4) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นการให้ค่าความรู้สึกของคนเราที่สัมพันธ์กับโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความหมายของสภาพแวดล้อม ซึ่งค่าของความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสภาพแวดล้อมจะแตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกดีหรือเลว พอใจหรือไม่พอใจ สนใจหรือไม่สนใจ

ชรีณี เศษจินดา (2530: 8) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความรู้สึกพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนองหรือบรรลุจุดหมายในระดับหนึ่ง ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น หากความต้องการหรือจุดหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

หลุย จำปาเทศ (2533: 6) ได้กล่าวไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความต้องการ (Needs) ได้บรรลุเป้าหมาย พฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จะมีความสุข สังเกตจากสายตา คำพูด การแสดงออก จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งในเชิงการประเมินค่า ซึ่งจะเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจนี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับทัศนคติอย่างแยกกันไม่ออก

2.6.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

Penchansky and Thomas (1981: 127-140 อ้างถึงใน กิตตินันท์ อรรถบพ, 2542: 49) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการให้บริการที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้ผู้รับบริการไว้ ดังนี้

1. ความเพียงพอของบริการที่มีอยู่ (Availability) คือ ความพอเพียงระหว่างบริการที่มีอยู่ กับความต้องการขอรับบริการ
2. การเข้าถึงแหล่งบริการ (Accessibility) คือ ความสามารถที่จะใช้แหล่งบริการได้อย่างสะดวก โดยคำนึงถึงลักษณะของที่ตั้งและการเดินทาง
3. สิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ (Accommodation)
4. ความสามารถของผู้รับบริการที่จะเสียค่าใช้จ่ายในการที่ขอรับบริการ (Affordability)

5. การยอมรับคุณภาพของบริการ (Acceptability) ซึ่งในที่นี้หมายถึง การยอมรับในตัวของผู้ให้บริการด้วย

กฤษณ ธนาพงศธร (2538: 303–304) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการให้บริการไว้ดังนี้

1. หลักความสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลส่วนใหญ่ กล่าวคือ ประโยชน์และบริการที่องค์การจัดให้ ต้องตอบสนองความต้องการของบุคคลส่วนใหญ่หรือทั้งหมด มิใช่การจัดให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ มิฉะนั้นแล้วนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์สูงสุดในการเอื้ออำนวยประโยชน์และการบริหารแล้ว ยังไม่คุ้มค่ากับการดำเนินงานนั้น ๆ ด้วย
2. หลักความสม่ำเสมอ กล่าวคือ การให้บริการนั้น ๆ ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มิใช่ทำ ๆ หยุด ๆ ตามความพอใจของผู้บริหารหรือผู้ให้บริการ
3. หลักความเสมอภาค กล่าวคือ บริการที่จะได้นั้นจะต้องให้แก่ผู้มาใช้บริการทุกคนอย่างเสมอหน้าและเท่าเทียมกัน ไม่มีการใช้สิทธิพิเศษแก่บุคคลหรือกลุ่มใดในลักษณะแตกต่างจากคนอื่น ๆ อย่างเห็นชัด
4. หลักความประหยัด ค่าใช้จ่ายที่จะต้องเข้าไปในการขอรับบริการต้องไม่มากจนเกินกว่าผลที่จะได้รับ
5. หลักความสะดวก การบริการที่จัดให้แก่ผู้รับบริการจะต้องเป็นไปในลักษณะง่าย สะดวกสบายและสิ้นเปลืองทรัพยากรน้อย ทั้งยังไม่สร้างความยุ่งยากแก่ผู้รับบริการมากจนเกินไป

2.6.3 องค์ประกอบของความพึงพอใจ

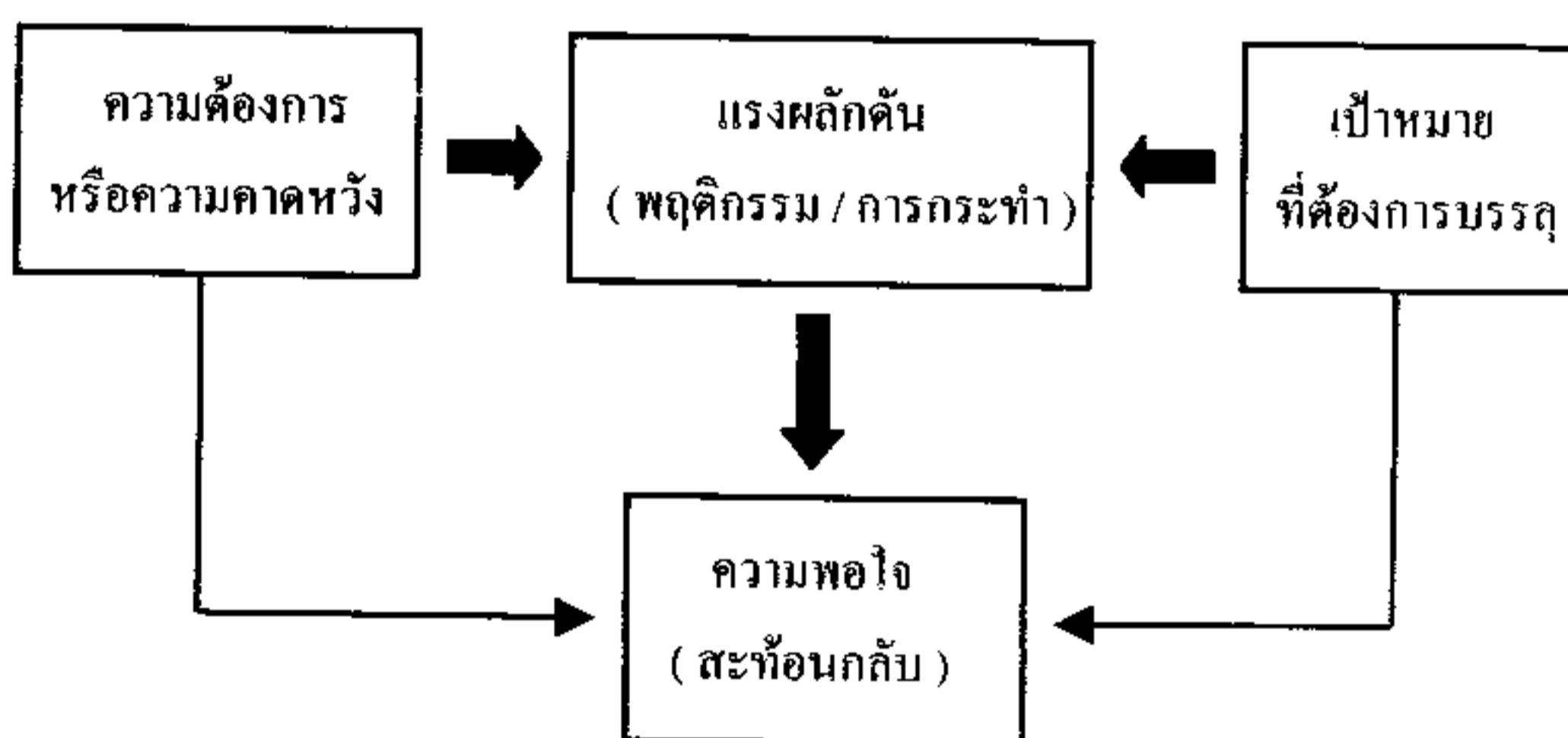
Millett (1954: 397–400) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบในการสร้างความพึงพอใจในการให้บริการแก่ประชาชน ประกอบด้วย

1. การให้บริการอย่างเสมอภาค (Equitable Service) คือ ความยุติธรรมในการบริการที่มีฐานคติที่ว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ดังนั้นประชาชนทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในแง่กฎหมาย ไม่มีการแบ่งแยกกีดกันในการให้บริการประชาชน ประชาชนจะได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลที่ใช้มาตรฐานการให้บริการเดียวกัน
2. การให้บริการที่ตรงเวลา (Timely Service) หมายถึง ในการให้บริการสาธารณะ
3. การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) หมายถึง การให้บริการต้องมีลักษณะหรือจำนวนในการให้บริการอย่างเหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของผู้มารับบริการ
4. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะจะต้องเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ โดยยึดถือประโยชน์ของสาธารณชนเป็นหลักไม่ยึดความพอใจของหน่วยงานที่ให้บริการว่าจะให้หรือหยุดบริการเมื่อใดก็ได้

5. การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะจะต้องมีการปรับปรุงคุณภาพและผลการปฏิบัติงานให้เจริญก้าวหน้า หรือสามารถทำหน้าที่ได้มากขึ้นโดยใช้ทรัพยากรเท่าเดิม

Mullins (1958: 230 อ้างถึงใน วรวัฑศ์ กิรัตนขจร, 2542: 12) กล่าวถึง ความพึงพอใจว่าเป็นผลมาจากองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ

1. ความต้องการ หรือความคาดหวังของบุคคล
2. แรงผลักดันที่นำไปสู่พฤติกรรม และการกระทำ
3. เป้าหมายที่ต้องการบรรลุในเรื่องนั้น ๆ และเมื่อบรรลุเป้าหมายแล้วก็จะเกิดความพึงพอใจ ตามแผนภูมิที่ 2.2

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงการเกิดความพึงพอใจของบุคคล

แหล่งที่มา: Mullins, 1958: 230 อ้างถึงใน วรวัฑศ์ กิรัตนขจร, 2542: 12 .

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ความพึงพอใจของบุคคลเกิดจากความต้องการของตนได้รับการตอบสนองหรือบรรลุเป้าหมาย เช่นเดียวกับโครงการ กข.คจ. ที่ต้องการให้ครัวเรือนยากจนสามารถยกระดับรายได้ของตนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น . ซึ่งหากครัวเรือนที่ยืมเงินสามารถทำได้ตามเป้าหมายของโครงการก็จะเกิดความพึงพอใจขึ้น

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ

2.7.1 ความหมายของการบริหาร

หุบ กาญจนประกร (2510 อ้างถึงใน สถาบันดำรงราชานุภาพและกรมการปกครอง, 2539: 3) ได้ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง การทำงานของคณะบุคคล (Group) ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติตามใ้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ฉะนั้น คำว่าการบริหารนี้จึงใช้กำกับแสดงให้เห็น ลักษณะการบริหารงานแต่ละประเภทได้เสมอแล้วแต่กรณีไป แต่ถ้าเป็นการทำงานโดยบุคคลคนเดียว เราเรียกว่าเป็นการทำงานเฉยๆ เท่านั้น

สมพงษ์ เกษมสิน (2526: 14) ให้ความหมายการบริหารว่า คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ใ้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ

สถาบันดำรงราชานุภาพและกรมการปกครอง (2539: 4) สรุปว่าการบริหารมีลักษณะดังนี้

1. การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
2. การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด
3. การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
4. การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
5. การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ฉะนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือของกลุ่ม (Group Cooperation) เพื่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่ม (Group Effort) ในอันที่จะทำให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์

6. การบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล (Rational)

2.7.2 ความหมายการจัดการ

Hodgetts (1991: 4 อ้างถึงใน วิชัย รูปขำดี, 2537: 3) ให้ความหมายการจัดการว่า หมายถึง กระบวนการของการกำหนดวัตถุประสงค์ และการประสานการทำงานของคน เพื่อให้บรรลุตาม วัตถุประสงค์ดังกล่าว ในแง่ของผู้บริหารหรือผู้จัดการ การจัดการเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการทำงาน โดยบุคคลอื่น (Management Involves Getting Things Done Through Other People)

นอกจากนั้น Hodgetts (1991: 18-22 อ้างถึงใน วิชัย รูปขำดี, 2537: 10) ได้กล่าวว่า กระบวนการจัดการที่แท้จริงก็คือ การทำหน้าที่ของการจัดการ (Management Function) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ของการจัดการภายใต้เรื่องสำคัญ 4 เรื่อง ได้แก่

1. การวางแผนกำหนดทิศทางของหน่วยงาน (Planning the Enterprises Direction)
2. การจัดโครงสร้างองค์กรและบุคลากร (Organizing and Staffing the Structure)

3. การอำนวยการเชิงการนำและผลักดันบุคลากร (Leading and Influencing the Personnel)

4. การควบคุมในเชิงการปฏิบัติการและทรัพยากร (Controlling Operations and Resources)

สมาน ริงสิโยกฤษฎ์ (2522: 1) ให้คำจำกัดความว่า การบริหารและการจัดการมีความหมายใกล้เคียงกันบางครั้งใช้แทนกันได้ เพราะกิจกรรมนั้นหวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ ผลสำเร็จของงาน แต่โดยส่วนใหญ่การบริหารจะเน้นในกิจกรรมการบริหารนโยบายไปจัดทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล

เพชรน้อย ม่วงงาม (2539: 21) สรุปคำว่า การจัดการ คือ กระบวนการทำงานกับบุคคลอื่น และโดยบุคคลอื่น โดยการจัดให้คนมาทำงานร่วมกันอย่างสนิมสนมกลมเกลียวและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้ง การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

วิชัย รูปขำดี (2537: 2-3) ได้ให้ความหมายของการบริหารและการจัดการว่า “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) ซึ่งมีที่มาในเชิงพัฒนาการขององค์ความรู้ที่แตกต่างกัน แต่ในปัจจุบันได้มีการกำหนดองค์ความรู้ทั้งสองด้านมาผสมผสาน และประยุกต์เข้ากับองค์การสมัยใหม่ จึงทำให้ทั้งสองคำนี้มีความหมายเช่นเดียวกัน และสามารถใช้แทนกันได้ เพียงแต่ความนิยมคุ้นเคย หรือความนึกคิดเชิงภาษาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ มีนัย (Sense) ที่แตกต่างกันในด้านต่อไปนี้

1. เกี่ยวกับประเภทขององค์กรหรือหน่วยงาน

การบริหาร มักนิยมหรือคุ้นเคยกับการใช้ในหน่วยงานภาครัฐ หรืองานราชการ (กรณีประเทศไทย) ส่วนการจัดการ มักหมายถึง การบริหารงานในองค์กรเอกชนหรือธุรกิจ

2. เกี่ยวกับระดับหรือขอบข่ายความรับผิดชอบของการดำเนินงาน

การบริหาร หมายถึง การทำหน้าที่ในระดับนโยบายคือ การตัดสินใจให้แนวทางให้แนวทาง และรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นในภาพรวม

การจัดการ เน้นการดำเนินการในระดับปฏิบัติ ซึ่งมีหน้าที่ในระดับรองลงมา หรือเป็นหน่วยงานระดับกลาง หรือระดับล่าง แต่ในทางวิชาการทั้งสองคำนี้ได้มีความแตกต่างกันอย่างที่กล่าวในสองด้านข้างต้น ทั้งนี้เพราะแนวคิดในการจัดการสมัยใหม่ (Modern Management Thought) เน้นการผสมผสานองค์ความรู้จากทั้งศาสตร์การบริหาร (Administrative Science) ศาสตร์การจัดการ (Management Science) ตลอดจนพฤติกรรมศาสตร์ (Behavior Science) เข้าด้วยกันอย่างแยกกันมิได้ยาก

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การบริหารและการจัดการนั้น มีความหมายที่ใกล้เคียงกันและสามารถใช้แทนกันได้ เพราะทั้งการบริหารและการจัดการต่างก็เป็นกระบวนการของการกำหนดวัตถุประสงค์ และต้องเป็นการทำงานที่ประสานกันกับบุคคลอื่น แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งการบริหารและการจัดการ จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในการบริการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2.7.3 กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหาร (Process of Administration) หรือการประกอบการในทางบริหารนี้ หรือบางทีจัดว่าเป็นหน้าที่ของนักบริหาร (Executive Function) นั้น ได้มีผู้ให้ความเห็นถึงลำดับขั้นที่สำคัญของกระบวนการบริหารไว้แตกต่างกัน บางท่านเห็นว่าน่าจะต้องประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ(Directing) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) เป็นต้น

Gulick and Urwick (1937: 17) ได้สรุปกระบวนการบริหาร ซึ่งการบริหารประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการหรือเรียกย่อ ๆ ว่า POSDCORB MODEL ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. P=Planning หมายถึง การวางแผนงาน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงนโยบายเพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องกันในการดำเนินงาน แผนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ความรู้ในทางวิชาการและวิจารณ์เหตุอันสมควรในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการโดยถูกต้องอย่างมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยถูกต้องและสมบูรณ์

2. O=Organizing หมายถึง การจัดส่วนราชการหรือองค์การ ซึ่งในการศึกษาบางแห่งก็พิจารณา รวมไปถึงการปฏิบัติงานหรือวิธีการจัดการ (Management) ด้วยเรื่องการจัดแบ่งส่วนงานนี้จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงาน (Division of Work) เป็นกรม กอง แผนก โดยอาศัยปริมาณงาน คุณภาพของงานหรือจัดตามลักษณะของงานเฉพาะอย่าง (Specialization) ก็ได้ นอกจากนี้อาจพิจารณาในแง่ของการควบคุม (Control) และหรือพิจารณาในแง่หน่วยงาน (Organization) เช่น หน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) หรือบ้างก็เรียกเป็นหน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานแนะนำหรือที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานช่วยเหลือ หน่วยงานอนุกร (Auxiliary) เป็นต้น

3. S=Staffing หมายถึง การจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการจัดแบ่งหน่วยงานที่แบ่งไว้ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า หมายถึง การจัดเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล (Personnel Administration) เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความสามารถมาปฏิบัติงานให้เหมาะสม (Competent Man for Competent Job) หรือ Put the Right Man on the Right Job ก็รวมถึงการที่จะเสริมสร้างและธำรงไว้ซึ่งสัมพันธภาพในการทำงานของคนงานและพนักงานด้วย

4. D=Directing หมายถึง การศึกษาวิธีการอำนวยการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนคิดปะในการบริหารงาน เช่น กาวะผู้นำ (Leadership) มนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) และการจูงใจ (Motivation) เป็นต้น

การอำนวยการในที่นี้รวมถึงการวินิจฉัยสั่งการ (Decision Making) ซึ่งเป็นหลักอันสำคัญอย่างหนึ่งของการบริหารงาน ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานมาก เหตุเพราะการที่จะอำนวยการให้ภารกิจดำเนินไปด้วยดีได้จำเป็นต้องมีการตัดสินใจที่ดีและมีการสั่งการที่ถูกต้องเหมาะสมกับแต่ละลักษณะของการตัดสินใจ

5. CO=Coordinating หมายถึง ความร่วมมือประสานงานเพื่อดำเนินงานด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะช่วยให้การประสานงานดีขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติงาน การร่วมมือประสานงานเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในการบริหาร เพราะเป็นกิจกรรมประจำวันที่จะต้องพึงกระทำในการปฏิบัติงานและเป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกระดับของงาน การร่วมมือประสานงานเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาที่ต้องจัดให้มีขึ้นในหน่วยงานของตน เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

6. R=Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ที่จะต้องแจ้งให้ประชาชนทราบด้วย อันที่จริงรายงานนี้มีความสัมพันธ์กับการติดต่อสื่อสาร (Communication) อยู่มาก การรายงานโดยทั่วไปหมายถึงวิธีการของสถาบันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อเท็จจริงหรือให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจ มาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชาและหรือผู้ร่วมงาน ฯลฯ ความสำคัญของรายงานนั้นอยู่ที่จะต้องอยู่บนรากฐานของความจริง

7. B=Budgeting หมายถึง การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณและการเงิน ตลอดจนการใช้วิธีการงบประมาณและแผนงานเป็นเครื่องมือในการควบคุมงานวิธีการบริหารงบประมาณ โดยทั่วไปมักมีวงจรที่คล้ายคลึงกันอย่างที่เรียกว่า “วงจรงบประมาณ” (Budget Cycle) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมงบประมาณและการเสนอขออนุมัติ (Executive Preparation and Submission)
2. การพิจารณาให้ความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislation Authority)
3. การดำเนินการ (Execution).
4. การตรวจสอบ (Audit)

2.7.4 ทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารจัดการ

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2538: 25) ได้เสนอ CHAKRIT's 5M: Social Development Management Components คือ นักจัดการต้องมีความรู้และรอบรู้ที่จะกำหนดระบบงาน ระเบียบ และเทคนิคในการปฏิบัติงานสร้างความพร้อม และมีความสามารถที่จะใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการทำงานของตนและของหน่วยงานอีกด้วย ระบบงาน ระเบียบ และเทคนิคในการปฏิบัติงานแยกออกเป็น 5 ด้าน คือ

M1 (Mechanism) ได้แก่ ด้านการจัดองค์การ หมายถึง การกำหนดรูปแบบและภารกิจขององค์กร การแบ่งส่วนงานขององค์กร การกำหนดกิจกรรมของแต่ละส่วนงาน การกำหนดตำแหน่งงาน (Position) พร้อมหน้าที่ความรับผิดชอบและอำนาจ (Authority) ของแต่ละตำแหน่ง แต่ละส่วน แต่ละระดับ (Level) และขององค์กรเป็นส่วนรวม การกำหนดโครงสร้างและความสัมพันธ์ของงานของส่วนต่างๆ ของแต่ละองค์กร และการสร้างระบบการควบคุมให้ทุกส่วนขององค์กรเป็นไปอย่างสืบเนื่องและมีเอกภาพ (Unity)

M2 (Money) ได้แก่ ด้านการเงิน ที่จะต้องจัดหาเพื่อดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ในจำนวนและกำหนดเวลาที่ถูกต้องสอดคล้องกัน ดังนั้นการพิจารณาเรื่องแหล่งเงินการจัดสรรเงิน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมและรายการต่าง ๆ ให้ได้สัดส่วนที่ให้ผลตอบแทนดีที่สุด และการควบคุมการใช้จ่ายให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์โดยไม่รั่วไหลสูญเสียบ้างหรือฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นแต่ในขณะเดียวกันก็เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินการไปอย่างราบรื่น

M3 (Manpower) ได้แก่ ด้านบุคลากร ซึ่งการจัดการที่ดีจำเป็นจะต้องได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างอื่นมาบรรจุให้กับตำแหน่ง และหน้าที่การงานที่กำหนดไว้ แต่จะต้องให้มีจำนวนพอเพียงไม่มากเกินไปหรือน้อยไป การจัดการด้านบุคลากรยังครอบคลุมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการให้ค่าตอบแทนและผลประโยชน์ที่สมมูลกับภาวะการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร ความจำเป็นที่จะต้องดูแลความเรียบร้อยในการปฏิบัติและการเพิ่มพูนความรู้และสมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรภายในหน่วยเป็นระยะ ๆ ด้วย

M4 (Materials & Buildings) ได้แก่ การจัดหาและมีเครื่องมือ เครื่องใช้ วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ปฏิบัติงาน สถานบริการที่เหมาะสมทันสมัย พอเพียงและมีประสิทธิภาพที่จะสามารถช่วยให้การดำเนินงานตามหน้าที่ของหน่วยงานนั้น ๆ เป็นไปอย่างได้ผล หรือสมประโยชน์ที่สุด ทั้งนี้การจัดการด้านนี้ยังหมายรวมถึงการเสาะแสวงหา การคิดค้นการออกแบบ การควบคุมการใช้งาน การบำรุงรักษาและเปลี่ยนชิ้นส่วนหรือส่วนประกอบ การซ่อมแซมสิ่งที่ยกพร่องชำรุดเสียหายหรือที่มีประสิทธิภาพการทำงานต่ำกว่าระดับที่ต้องการ และการถอดถอนจากประจำการหรือรื้อถอนเพื่อจัดทำสิ่งทดแทนภายในกำหนดเวลาที่สมควรได้

M5 (Methodology and Information) ได้แก่ องค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสารอันมีค่าที่นักจัดการต้องนำมาใช้ในการวางแผน การเลือกใช้กลยุทธ์ (Strategy) และกิจกรรม (Activity) ที่ควรดำเนินการ การจัดหน่วยงานและวางระบบงาน การติดต่อสื่อสาร การอำนวยความสะดวก การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา การติดตามและควบคุมงาน การประสานงาน และการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นหรือกับภาคเอกชน ชุมชน ประชาชน และอาสาสมัคร กลุ่มและรูปแบบต่าง ๆ ให้ถูกต้องเหมาะสมมีประสิทธิภาพและได้ผล การประเมินผลการปฏิบัติงานและผลงาน การแก้ไขปรับปรุงงานและวิธีทำงาน เพื่อให้งานของหน่วยงานได้เข้าเป้าและเป็นที่ยอมรับของประชาชนกลุ่มเป้าหมายโดยทั่วไปในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อคร้วเรือนยากจนที่ยืมเงิน ถ้าหากคร้วเรือนเหล่านั้นมีความรู้ความเข้าใจ และนำเอาหลักการบริหารการจัดการไปใช้ให้เป็นประโยชน์กับการประกอบอาชีพของตน ก็จะทำให้การทำงานมีระบบและหลักเกณฑ์มากขึ้น

2.8 แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินผล

การประเมินผล (Evaluation) เป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็น ซึ่งการประเมินผลนั้นเป็นวิธีการหนึ่งของการดำเนินการ เพื่อให้ทราบผลการบริหารงานหรือการปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ ว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่ โดยผลแห่งการประเมินจะมีประโยชน์ในการที่จะบอกให้ทราบถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของการดำเนินงาน ซึ่งนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขต่อไป

2.8.1 ความหมายการประเมินผล

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการประเมินผลไว้แตกต่างกัน ซึ่งรวบรวมได้ดังนี้ Suchman (1967 อ้างถึงใน สุเทพ ปาสิกเทพย์, 2539: 5) กล่าวว่า การประเมินหมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้ผู้บริหารมีความเข้าใจเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากโครงการ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินการ เพื่อให้การดำเนินงานสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างเหมาะสม และนอกจากนี้ Suchman ยังกล่าวได้ว่า การประเมิน มีความสำคัญใกล้เคียงกับคำว่า Assessment Appraisal และ Judgement หมายถึง กระบวนการของการกำหนดคุณค่าหรือปริมาณของความสำเร็จที่มีต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบขึ้นด้วยขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน
2. การกำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการตรวจสอบความสำเร็จ
3. การกำหนดและการอธิบายระดับของความสำเร็จ
4. การรายงานผลและข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานต่อไป

Provus (1971 อ้างถึงใน สมจิตร เหลืองสุวรรณ, 2537: 9) ให้ความหมายว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับการหาข้อมูล เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาสิ่งต่อไปนี้

1. เพื่อดูว่าโครงการมีความสอดคล้อง (Congruence) กับเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่
2. เพื่อดูว่ามีความแตกต่าง (Discrepancy) ระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่
3. เพื่อดูว่าเมื่อพบความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับเกณฑ์มาตรฐานแล้ว สามารถระบุข้อบกพร่องของโครงการว่ามีอะไรบ้างได้หรือไม่

สุจิต ศิลารักษ์ (2525: 88) ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า หมายถึง การพิจารณาให้คุณค่าโครงการที่ได้ปฏิบัติตามแผนหรือเปรียบเสมือนกระจกเงาที่จะส่องให้เห็นภาพปฏิบัติการ ว่ามีสิ่งใดควรแก้ไขปรับปรุง การประเมินผลเป็นกระบวนการให้ตัดสินคุณค่าโครงการ โดยอาศัยเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างใดเป็นหลัก ซึ่งผลที่ได้จากการประเมินจะช่วยเป็นเครื่องชี้แนวทางให้ก้าวต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ศิริก ฤกษ์หราชอาณาจักร (2527ก: 123 – 124) ให้ความหมายของการประเมินผลว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบจากประสบการณ์จากการประเมินค่า และใช้ความรู้เป็นบทเรียนในการปรับปรุงกิจกรรมปัจจุบันและดำเนินการวางแผนให้ดีขึ้น โดยคัดเลือกการปฏิบัติที่เหมาะสม ดังนั้นรูปแบบของการประเมินผลมี 2 รูปแบบ คือ

1. การประเมินผลขณะดำเนินโครงการ (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อพัฒนารูปแบบของการดำเนินการให้ดีขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้
2. การประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Summative Evaluation) เพื่อที่จะสรุปว่าผลสำเร็จเป็นอย่างไร จะขยายโครงการในพื้นที่เดิมหรือไม่ มีบทเรียนอะไรบ้างที่จะนำไปใช้ในโครงการอื่น ๆ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2528: 15) ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า หมายถึง การตัดสินใจคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่งการประเมิน เป็นกระบวนการให้ได้มาซึ่งข้อสนเทศ สำหรับตัดสินคุณค่าผลผลิต กระบวนการ และจุดมุ่งหมายของโครงการ หรือโปรแกรมหรือทางเลือกต่าง ๆ ที่นำไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย จุดเน้นของการประเมิน คือ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ตลอดจนเพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ประชุม รอดประเสริฐ (2542:73) ให้ความหมายการประเมินว่า หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการ และพิจารณาบ่งชี้ให้ทราบถึง

จุดเด่นหรือจุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะทำการปรับปรุงแก้ไขโครงการนั้น เพื่อดำเนินการต่อไปหรือจะยุติการดำเนินงานโครงการนั้นเสีย

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อพิจารณาตัดสินใจคุณค่าแก่ผลผลิต กระบวนการ และจุดมุ่งหมายของโครงการ โดยต้องอาศัยหลักเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างใดเป็นหลักในการประเมิน ทั้งนี้เพื่อให้ผลของการประเมินเป็นเครื่องชี้แนะถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพต่อไป

2.8.2 รูปแบบการประเมิน

การที่จะเข้าใจถึงการประเมินโครงการอย่างลึกซึ้งได้นั้น ต้องทำความเข้าใจกับรูปแบบของการประเมินโครงการ ซึ่งมีหลายรูปแบบและหลายแนวความคิด (House, 1983: 45-47)

2.8.2.1 การประเมินโครงการแบบการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) เป็นการประเมินโครงการที่ยึดผลงานในเชิงปริมาณที่สามารถวัดได้เป็นหลัก รูปแบบการประเมินเน้นการทดลอง ข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และผลงานที่เกิดขึ้นจะนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับโครงการโดยวิธีหาสหสัมพันธ์ การประเมินโครงการแบบวิเคราะห์ระบบพัฒนาขึ้นโดยกระทรวงกลาโหมของสหรัฐอเมริกาในสมัยนายแมคนามารา (Robert McNamara) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมเมื่อประมาณ ปี ค.ศ. 1965 หลังจากนั้นแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันการประเมินโครงการตามรูปแบบนี้นิยมใช้สำหรับการประเมินโครงการด้านบริการสังคมมากกว่าการประเมินโครงการตามรูปแบบหรือแนวคิดอื่น ๆ และผู้ที่เสนอแนวคิดการประเมินโครงการแบบนี้อย่างกว้างขวาง คือ ริฟลิน (Alice M. Rivlin)

2.8.2.2 การประเมินโครงการแบบยึดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives) เป็นการประเมินโครงการที่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก หรือเป็นฐานในการประเมิน (Goal - Based Model) ซึ่งไทเลอร์ (Ralph W. Tyler) เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้เป็นคนแรกโดยใช้สำหรับประเมินผลการเรียนของนักเรียน และต่อมาแนวคิดนี้ได้พัฒนาไปสู่วงการธุรกิจ และวงการรัฐบาลอย่างกว้างขวาง

2.8.2.3 การประเมินโครงการแบบยึดการตัดสินใจ (Decision - making) เป็นการประเมินโครงการที่ยึดถือรูปแบบหรือกระบวนการตัดสินใจเป็นบรรทัดฐาน โดยผู้ประเมินจะต้องเสนอข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจเป็นผู้พิจารณาเพื่อการตัดสินใจว่าจะดำเนินการอย่างไรกับโครงการ ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ เป็นสำคัญแล้วผู้ประเมินทำหน้าที่กลั่นกรองวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นเพื่อนำเสนอในการพิจารณาคัดเลือกโดยผู้บริหารโครงการนั้น สตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) เป็นบุคคล สำคัญที่

เสนอแนวคิดและรูปแบบการประเมินโครงการชนิดนี้ ซึ่งเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันในรูปแบบที่เรียกว่า “CIPP (Context, Input, Process, Product) Model”

2.8.2.4 การประเมินโครงการแบบยึดความอิสระจากเป้าประสงค์ (Goal-free) เป็นการประเมินที่ลักษณะตรงข้ามกับการประเมินแบบยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก เป็นการประเมินทุกส่วนและทุกอย่างที่เกิดขึ้นจากโครงการแล้วพิจารณาว่าเป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่ โดยไม่ต้องเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการเพราะถ้าไปเทียบกับวัตถุประสงค์หรือเป้าประสงค์ของโครงการแล้วจะทำให้ผู้ประเมินละเลยผลกระทบบางอย่างที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการนั้น ซึ่งการประเมินแบบนี้ต้องการลดความลำเอียงของผู้ประเมิน ที่มุ่งพิจารณาส่วนใดส่วนหนึ่งของโครงการตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แล้วละเลยหลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดขึ้นแล้วถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความควรแก่การพิจารณา ซึ่งทำให้เกิดความผิดพลาดในการพิจารณาคัดสินใจดำเนินงานโครงการได้ ซึ่ง สปีครเวน (Michael S. Scriven) เป็นผู้เสนอแนวคิดและรูปแบบการประเมินโครงการชนิดนี้ ซึ่งได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในการประเมินโครงการของกลุ่มผู้บริโภคสินค้า การประเมินผลโครงการแบบอิสระจากเป้าประสงค์ไม่นิยมใช้ในการประเมินโครงการทางด้านบริการสังคม เพราะโครงการประเภทนี้หากไม่เปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้วก็ไม่สามารถจะประเมินได้

2.8.2.5 การประเมินโครงการแบบศิลปวิจารณ์ (Art Criticism) เป็นรูปแบบการประเมินโครงการที่พัฒนามาจากศิลปะในการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลป์ในรูปแบบต่างๆ โดยผู้ประเมินจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือโครงการอย่างดี แล้วชี้แจงให้ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคัดสินใจดำเนินงานโครงการได้เข้าใจและทราบถึงข้อดีข้อเสียและคุณค่าของโครงการอย่างเด่นชัด พยายามโน้มน้าวจิตใจของผู้เกี่ยวข้องให้เกิดความรู้สึกรุนแรงกับโครงการในลักษณะเคลิบเคลิ้ม หลงใหล หรือเกลียดชังไม่เห็นด้วยกับโครงการนั้น การประเมินโดยวิธีนี้ไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอนแต่เป็นเกณฑ์ที่เป็นไปตามความเชื่อ ความนิยม และความรู้สึกของผู้ประเมินและผู้รับฟังเป็นสำคัญ นอกจากนี้ประสบการณ์และการศึกษาอบรมของผู้ประเมินและผู้รับฟังยังเป็นเกณฑ์สำคัญของการตัดสินใจดำเนินงานโครงการอีกด้วย ไอสเนอร์ (Elliot W. Eisner) เป็นผู้เสนอแนวคิดและรูปแบบการประเมินโครงการชนิดนี้

2.8.2.6 การประเมินโครงการแบบการรับรองมาตรฐาน (Accreditation) เป็นการประเมินโครงการซึ่งเกิดจากการรวมตัวของผู้ประกอบการชนิดเดียว เช่น แพทย์ วิศวกร และอื่น ๆ แล้วประเมินการปฏิบัติงานของกันและกัน โดยปกติคณะผู้ประเมินจะไปเยี่ยมชมกิจการแล้วให้ข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไขในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม แล้วคณะผู้ประเมินจะไปตรวจเยี่ยมชมอีกครั้ง หากโครงการนั้นได้รับการปรับปรุงแก้ไขจนเป็นที่พอใจของคณะผู้ประเมิน ผู้ประเมินก็จะเสนอให้มีการรับรองยอมรับการดำเนินงานโครงการของการ

ประกอบการนั้น แต่ถ้าโครงการไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขจนเป็นที่พอใจโครงการนั้นอาจไม่ได้รับการยอมรับรองมาตรฐานจากสมาคมหรือกลุ่มอาชีพการประกอบการนั้นก็ได้ การดำเนินโครงการโดยการรับรองมาตรฐานจากสมาคมวิชาชีพดังกล่าว อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “การประเมินโครงการแบบตรวจสอบทางวิชาชีพ” (Professional Review) ซึ่งการประเมินโครงการแบบรับรองมาตรฐานหรือตรวจสอบทางวิชาชีพเป็นที่รองรับและใช้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

2.8.2.7 การประเมินโครงการแบบสืบสวนสอบสวน (Adversary) ซึ่งเป็นการประเมินโครงการโดยเลียนแบบการพิจารณาของศาลที่ได้สวนโดยคณะลูกขุนโดยผู้เชี่ยวชาญ จะทำการสืบค้นและสอบสวนให้ได้ข้อเท็จจริงที่เป็นข้อดีและข้อเสียของโครงการจากบุคคล 2 ฝ่าย คือ ผู้เห็นด้วยกับโครงการและผู้ไม่เห็นด้วยกับโครงการ และเมื่อได้ข้อเท็จจริงจนเป็นที่พอใจแล้วก็จะสรุปและพิจารณาคัดสินใจดำเนินงานโครงการนั้น การประเมินโครงการแบบสืบสวนสอบสวนนั้น บางทีเรียกว่า “การประเมินโครงการแบบกึ่งกฎหมาย” (Quasi – legal Procedure) นักวิชาการที่ให้ความสนใจกับการประเมินโครงการแบบนี้ ได้แก่ วูล์ฟ (Robert E. Wolf), โอเวนส์ (Tom R. Owens) และเลอแวงน์ (Murray Levine) เป็นต้น

2.8.2.8 การประเมินโครงการแบบการถ่ายทอด (Transactions) เป็นการประเมินโครงการที่ผู้ประเมินอธิบายรายละเอียดของโครงการให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้ดำเนินงานโครงการ และผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ แล้วบุคคลทั้งสองฝ่ายต่างต่อรองซึ่งกันและกันก่อนที่จะตกลงใจอย่างหนึ่งอย่างใด การประเมินโครงการโดยวิธีนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลจะกระทำโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์อย่างละเอียดและบันทึกรายละเอียดและเหตุผลเหล่านั้นไว้ ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กันกับการศึกษารายกรณี ฉะนั้นจึงเรียกการประเมินโครงการแบบนี้อีกอย่างว่า “การประเมินโครงการแบบการศึกษาเฉพาะกรณี” (Case – study Approach) การประเมินแบบนี้ใช้มากในวงการศึกษาผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้บุกเบิกคนสำคัญของการประเมินโครงการแบบนี้คือ สเตก (Robert E. Stake)

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการประเมินโครงการมีหลายรูปแบบและหลายแนวคิด ดังนั้นผู้ใช้จะต้องศึกษาถึงข้อดีและข้อเสียของแต่ละรูปแบบ หรือรูปแบบที่สนใจอย่างละเอียดก่อนที่จะตัดสินใจนำไปใช้ เพราะในการนำไปใช้นั้นจะต้องสอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการประเมินและเหมาะสมกับสภาพการประเมิน จึงจะทำให้การประเมินโครงการบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ และเป็นการประเมินที่มีประสิทธิภาพ การตัดสินใจดำเนินงานโครงการมีความถูกต้องอย่างแท้จริง

2.8.3 ประโยชน์ของการประเมินโครงการ

2.8.3.1 การประเมินจะช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ และมาตรฐานของการดำเนินงานมีความชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ก่อนที่โครงการจะได้รับการสนับสนุนให้นำไปใช้ย่อมจะได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมิน ส่วนใดที่ไม่ชัดเจนเช่นวัตถุประสงค์หรือ

มาตรฐานในการดำเนินงานหากขาดความแน่นอนแจ่มชัดจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องชัดเจนเสียก่อน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนช่วยทำให้โครงการมีความชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผล มากกว่าโครงการที่ไม่ได้รับการประเมิน

2.8.3.2 การประเมินโครงการช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่า หรือเกิดประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการ ข้อมูลใดหรือปัจจัยใดที่เป็นปัญหาจะได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานหรือใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมคุ้มค่า ทรัพยากรทุกชนิดจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวนหรือปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไปจะได้รับการตัดทอน และทรัพยากรใดที่ขาดก็จะได้รับการจัดหาเพิ่มเติม ฉะนั้นการประเมินโครงการจึงมีส่วนที่ทำให้การใช้ทรัพยากรของโครงการเป็นไปอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

2.8.3.3 การประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่กล่าวแล้วว่าโครงการเป็นส่วนหนึ่งของแผน ดังนั้นเมื่อโครงการได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขให้ดำเนินการไปด้วยดี ย่อมจะทำให้แผนงานดำเนินไปด้วยดีและบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หากโครงการใดโครงการหนึ่งมีปัญหาในการนำไปปฏิบัติย่อมกระทบกระเทือนต่อแผนงานทั้งหมดโดยส่วนรวม ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้เช่นเดียวกันว่า หากการประเมินโครงการมีส่วนช่วยทำให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมหมายถึงการประเมินโครงการมีส่วนช่วยให้แผนงานบรรลุถึงวัตถุประสงค์และดำเนินงานไปด้วยดีเช่นเดียวกัน

2.8.3.4 การประเมินโครงการมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา อันเกิดจากผลกระทบ (Impact) ของโครงการ และทำให้โครงการมีข้อที่ก่อให้เกิดความเสียหายลดน้อยลง ดังตัวอย่างโครงการเขื่อนน้ำโจน ซึ่งการสร้างถนนเพื่อไปสู่สถานที่สร้างเขื่อนนั้นต้องผ่านป่าไม้ธรรมชาติ ทำให้เกิดการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและสัตว์ป่าหลายชนิดอาจต้องสูญพันธุ์ การประเมินโครงการจะช่วยให้เกิดโครงการป้องกันรักษาป่า และโครงการอนุรักษ์และอพยพสัตว์ป่าขึ้นเพื่อการแก้ปัญหาด้วยตัวอย่างและเหตุผลดังกล่าวจึงถือได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาได้

2.8.3.5 การประเมินโครงการมีส่วนในการควบคุมคุณภาพของงาน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบและควบคุมชนิดหนึ่ง ซึ่งดำเนินงานอย่างมีระบบและมีความเป็นวิทยาศาสตร์อย่างมาก ทุกส่วนของโครงการและปัจจัยทุกชนิดที่ใช้ในการดำเนินงาน จะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียด กล่าวคือ ทั้งข้อมูลนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Process) และผลงาน (Outputs) จะได้รับการตรวจสอบประเมินผลทุกขั้นตอน ส่วนใดที่เป็นปัญหาหรือไม่มีคุณภาพจะได้รับการพิจารณาย้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้มีการดำเนินงานใหม่จนกว่าจะเป็นไป

ตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้นจึงถือได้ว่าการประเมินผลเป็นการควบคุมคุณภาพของโครงการ

2.8.3.6 การประเมินโครงการมีส่วนในการสร้างขวัญ และกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการมิใช่เป็นการควบคุมบังคับหรือสั่งการ แต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและเสนอแนะวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติโครงการ อันยอมจะนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง โดยลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ มีความพึงพอใจ และมีความตั้งใจกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงานต่อไปและมากขึ้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างขวัญ กำลังใจและความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

2.8.3.7 การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ กล่าวคือ การประเมินโครงการจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรคปัญหาข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้ และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าวแล้วจะช่วยทำให้ผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไปหรือจะยุติโครงการนั้นเสีย นอกจากนั้นผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลสำคัญ ในการวางแผนหรือกำหนดนโยบายของผู้บริหารและฝ่ายการเมือง

ในการดำเนินโครงการใด ๆ ของรัฐจะต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ทราบว่าโครงการดังกล่าวสามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ ควรปรับปรุงแก้ไขหรือยุติโครงการหรือไม่ ซึ่งการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการใด ๆ จำเป็นต้องใช้แนวคิดการประเมินผลเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกับโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544) ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาครั้งนี้ ก็ได้นำเอาแนวคิดการประเมินผลโครงการไปใช้เช่นกัน โดยมุ่งประเมินผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนเป้าหมายใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านการนำเงินขึ้นจากโครงการไปประกอบอาชีพ (2) ด้านการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนตามเป้าหมายของโครงการ โดยครัวเรือนจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท เป็นจำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 12,000 บาท ในปีที่ 3 และจำนวน 15,000 บาท ในปีที่ 4 และ (3) ด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ จปฐ. และได้กำหนดเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จของผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ โดยพิจารณาว่า เมื่อพิจารณาครัวเรือนยากจนครัวเรือนยากจนเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544)แล้ว มีผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 3 ด้าน คือ (1) สามารถนำเงินไปประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ (2) มีระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท เป็นจำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 12,000 บาท

ในปีที่ 3 และจำนวน 15,000 บาท ในปีที่ 4 และ (3) จะต้องมีสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามเกณฑ์ ๖ ประการ หรือไม่

2.9 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี” ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

กระทรวงมหาดไทยเสนอรายงานการประเมินผลกระบวนการโครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจน (กข.คจ.) โดยศึกษา 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 ประเมินผลระหว่างดำเนินโครงการ ระยะที่ 3 ประเมินผลสิ้นสุดโครงการ ซึ่งผลการประเมินสรุปได้ 2 ด้าน คือ (1) ด้านการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนและหมู่บ้านเป้าหมาย พบว่า หมู่บ้านเป้าหมายมีสภาพทางกายภาพและสังคมดีขึ้น โดยเฉพาะด้านสุขภาพอนามัย และการได้รับบริการจากรัฐแต่สภาพทางเศรษฐกิจกลับมีปัญหา ส่วนคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี (2) กระบวนการบริหารโครงการ พบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการแต่ละคนไม่เท่ากัน ซึ่งผู้ที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ผู้รับผิดชอบโครงการ กข.คจ. โดยตรง และผู้นำขององค์กรนั้น ส่วนปัญหาอุปสรรค มีปัญหาด้านการประกอบอาชีพของครัวเรือนเป้าหมายที่อาจจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร (กระทรวงมหาดไทย, คณะอนุกรรมการประเมินผลการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจนในคณะกรรมการประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจนระดับครัวเรือน, 2537: 97-99)

โกธสร เห่งสกุล (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจของหัวหน้าครัวเรือนสมาชิกต่อโครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทย ปี 2536-2538 ศึกษากรณีจังหวัดยะลา” โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ หัวหน้าครัวเรือนสมาชิกจากครัวเรือนยากจนระดับหมู่บ้านในจังหวัดยะลาที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 237 คน ผลการศึกษาพบว่า ระดับความพึงพอใจของหัวหน้าครัวเรือนสมาชิกต่อโครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจนอยู่ในระดับปานกลางและระดับสูงเป็นส่วนใหญ่ บริการที่ครัวเรือนยากจนผู้มีเงินมีความพึงพอใจมาก คือ การให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง การเอาใจใส่ติดตามให้ความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และรายได้ที่ได้รับเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมโครงการ

นิภาพรรณ จันทร์เจ้า (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาค่าเช่าความยากจน (กข.คจ.) ปี 2536 : ศึกษากรณีจังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวิธีการประเมินผลโครงการแก้ปัญหาค่าเช่าความยากจน เป็นการนำแบบจำลอง Input - Output Model มาประยุกต์ใช้ใน

การประเมิน ข้อมูลได้จากครัวเรือนยากจนที่ทำสัญญาออมเงินในปี 2536 จำนวน 99 ครัวเรือน คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 34 คน และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ จำนวน 12 คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ผลการศึกษาจึงแบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. การประเมินปัจจัยนำเข้า พบว่า จำนวนเงินงบประมาณไม่เพียงพอต่อจำนวนครัวเรือนยากจน ส่วนเจ้าหน้าที่มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับโครงการ กข.คจ. ค่อนข้างมาก ด้านระเบียบมีความเหมาะสมต่อการดำเนินงานมากขึ้น ส่วนความรู้ความเข้าใจของครัวเรือนยากจนและคณะกรรมการหมู่บ้านต่อโครงการอยู่ในระดับต่ำ

2. การประเมินกระบวนการ พบว่า กระบวนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ โดยในภาพรวมมีความเหมาะสมระดับปานกลาง โดยการพิจารณาคัดเลือกครัวเรือนยากจนที่ได้รับเงินยืมนั้น ได้พิจารณาจากหลายหลักเกณฑ์ทั้งจากฐานะและความสามารถในการส่งใช้เงินคืน

3. การประเมินผลผลิต พบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้และมีความพึงพอใจต่อผลที่ได้รับจากโครงการ ส่วนคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ยังเหมือนเดิมกับก่อนได้รับโครงการ กข.คจ.

4. การประเมินผลกระทบ พบว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ของคณะกรรมการหมู่บ้านอยู่ในระดับต่ำ ด้านความพึงพอใจครัวเรือนยากจน พบว่า มีความพึงพอใจต่อโครงการในระดับปานกลาง ส่วนด้านการบริหารจัดการโครงการของคณะกรรมการหมู่บ้านมีการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง

5. ปัญหาอุปสรรค พบว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากครัวเรือนยากจน เช่น การส่งใช้คืนเงินยืมของครัวเรือนยากจนไม่เป็นไปตามสัญญา และครัวเรือนยากจนไม่นำเงินยืมไปประกอบอาชีพตามที่ได้ยื่นเสนอโครงการไว้

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2544: 117-120) เสนอรายงานการประเมินผลการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2536-2540) โดยทำการศึกษากับบุคคล 3 กลุ่ม คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน หัวหน้าครัวเรือนยากจนที่ได้รับเงินจากโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 1 จำนวน 4 คน และคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.) จำนวน 1 คน โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึกจากหมู่บ้านโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 1 จำนวน 6 หมู่บ้าน ใน 4 ภาค ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดยะลา ซึ่งผลการประเมิน พบว่า ในภาพรวมของการทำงานของคณะกรรมการตามโครงการ กข.คจ. ไม่ค่อยมีปัญหามากนักเนื่องจากมีพัฒนาการคอยให้คำปรึกษา ทำให้กรรมการมีโอกาสเรียนรู้มากขึ้นและใน

ส่วนของความรับผิดชอบเกี่ยวกับระบบบัญชีหรือการติดตามเงินยืม พบว่า หน้าที่จะตกอยู่กับคณะกรรมการเพียง 1 – 2 คนเท่านั้น ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีวิธีการติดตามเก็บคืนเงินยืมต่างกันตามเงื่อนไขของชุมชน สำหรับสมาชิกผู้ยืมเงินโครงการ กข.คจ. พบว่า ผู้ยืมเงินเห็นว่าเงินที่ยืมจากโครงการจำเป็นต้องส่งคืน แต่ที่มีปัญหาในการส่งคืนส่วนใหญ่มาจากเหตุจำเป็นที่เกิดจากปริมาณรายได้ที่เกิดจากอาชีพที่นำเงินยืมไปลงทุน ซึ่งอาชีพที่สมาชิกยืมเงินแบ่งได้ 2 ลักษณะใหญ่ คือ เป็นอาชีพเก่าที่ทำมาอยู่ก่อนแล้ว และเป็นอาชีพใหม่ ซึ่งอาชีพเก่าที่ทำมาอยู่แล้วส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจาก คปค. หรือ กม. เพราะสมาชิกมีความชำนาญอยู่แล้ว ซึ่งกลุ่มที่ได้รับเงินยืมจากโครงการ กข.คจ. และประกอบอาชีพใหม่จะมองเห็นช่องทางความสำเร็จได้มากกว่า เนื่องจากเป็นทางเลือกใหม่ที่ตนเองมีโอกาสได้ทดลองและเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปได้มากกว่า และจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนผู้ยืมเงินที่มีความคิดเห็นต่อโครงการ พบว่า เงินจากโครงการ กข.คจ. สามารถทำหน้าที่ในการผ่อนหนักให้เป็นเบาแก่ครอบครัว 2 ประเภท คือ เงินยืม กข.คจ. ช่วยในภาวะฉุกเฉินและช่วยในภาวะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของครอบครัวได้ ซึ่งไม่มีสมาชิกครัวเรือนยากจนที่ได้รับเงินจากโครงการ กข.คจ. คนใดที่มองไม่เห็นประโยชน์ของโครงการ

มานัส สุขรุ่งเรือง (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทยปี 2538 ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) จำนวน 80 ราย และครัวเรือนยากจนที่ยืมเงินจากโครงการ จำนวน 48 คน เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคั้งนี้คือแบบสอบถามในการเก็บข้อมูล และใช้วิธีการสัมภาษณ์ จากผลการศึกษาพบผลการประเมิน 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการเงินทุนโครงการ กข.คจ. ของคณะกรรมการหมู่บ้าน พบว่า ในภาพรวมมีระดับการจัดการเงินทุนในระดับสูง ในด้านความรู้ความเข้าใจโครงการ กข.คจ. ของคณะกรรมการหมู่บ้าน พบว่า ในภาพรวมมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง และด้านความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ กข.คจ. ของครัวเรือนยากจน พบว่า ในครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ร้อยละ 64.6 มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

เมธา สุบิน (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการดำเนินงานตามโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ศึกษากรณี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” โดยกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาคือ ครัวเรือนยากจนในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี จำนวน 136 ครัวเรือน ผลการศึกษาถึงประสิทธิผลโครงการ กข.คจ. พบว่า ประสิทธิผลด้านผลผลิตครัวเรือนยากจนมีระดับรายได้เพิ่มขึ้นทุกครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100 โดยเฉลี่ยถึง 7,365 บาท / ครัวเรือน / ปี ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นเป็นส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพอนามัย อาหารการกิน การส่งบุตรหลานให้เรียนหนังสือสูงขึ้น และการปรับปรุงบ้านเรือนให้ดีขึ้น โดยคิดเป็นร้อยละ

98.5, 94.3 และ 92.6 ความล่าช้า สำหรับประสิทธิผลด้านผลกระทบ ผลวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบในเรื่องความรู้ความเข้าใจ ความพึงพอใจและความคิดเห็นต่าง ๆ ต่อโครงการ พบว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ อยู่ในระดับปานกลาง รวมทั้งมีความพึงพอใจต่อโครงการอยู่ในระดับสูง

วิระชาติ สมบูรณ์วิทย์ (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหายากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทย ปี 2536 ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านเป้าหมายในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ ครัวเรือนยากจนทั้งหมดที่ยืมเงินจากโครงการ กข.คจ. 2 หมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวน 55 ราย โดยใช้วิธีสัมภาษณ์จากแบบสอบถาม และผลการศึกษการประเมินกระบวนการนำนโยบายโครงการ กข.คจ. ไปปฏิบัติ พบผลดังนี้

1. ผลการประเมินความชัดเจนในวัตถุประสงค์ของโครงการ กข.คจ. จากเอกสารพบว่ามี การกำหนดวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจน ส่วนความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการ กข.คจ. ของครัวเรือนยากจน พบว่า ส่วนใหญ่ทราบวัตถุประสงค์ของโครงการ

2. ผลการประเมินความรู้ ความเข้าใจของครัวเรือนยากจนที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์การคัดเลือกครัวเรือนยากจน พบว่า ครัวเรือนยากจนโดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.2) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกณฑ์การคัดเลือก

3. ผลการประเมินความสอดคล้องของการนำเงินไปใช้ ตามวัตถุประสงค์พบว่า ความสอดคล้องของวิธีการจ่ายเงินยืมของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องให้แก่ครัวเรือนยากจนนั้น ซึ่งมีครัวเรือนที่ยืมเงินทั้งหมด (ร้อยละ 100) ได้รับเงินยืมตามวิธีการที่ระเบียบระบุไว้ ความสอดคล้องของการใช้เงินยืมของครัวเรือนยากจนกับวัตถุประสงค์ของการยืมเงินโครงการนั้น ครัวเรือนยากจนที่ยืมเงินทั้งหมด (ร้อยละ 100) นำเงินไปประกอบอาชีพตรงตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในเอกสารขอกู้เงินโครงการ กข.คจ.

4. ผลการประเมินการติดตามผลการดำเนินงานของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาจากการให้คำแนะนำและการติดตามการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 100) ได้รับการติดตามการดำเนินงานจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และพัฒนากร มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 23.6 ไม่ได้รับการติดตามจากกรรมการสภาตำบล

5. ผลการประเมินความสามารถในการคืนเงินยืมของครัวเรือนยากจน ผลพบว่าโดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.5) ส่งคืนเงินยืมครบตามจำนวนและตามกำหนดเวลา โดยมีเพียงบางส่วน (ร้อยละ 14.5) ไม่สามารถคืนเงินยืมครบตามจำนวน และ/หรือตามกำหนดเวลา ซึ่งเนื่องจากสาเหตุ 4 ประการคือ การขายผลผลิตไม่ได้ราคา การรอเวลาให้ผลผลิตได้ราคาดี การประสบภาวะขาดทุน และยังไม่ได้อายุผลผลิต

ซึ่งผลการประเมินผลลัพธ์จากการนำนโยบายไปปฏิบัติ พบว่า รายได้ของครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 7,500 บาท/คน/ปี แต่การเพิ่มขึ้นของรายได้สุทธินั้นยังต่ำกว่าตัวเลขเป้าหมายของรายได้สุทธิที่ต้องการให้เพิ่มขึ้น ซึ่งตั้งไว้ 9,000 บาท/คน/ปี นอกจากนี้ ครัวเรือนยากจนเหล่านี้ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 81.8) มีการปรับปรุงวิธีการประกอบอาชีพ

สุชาดา จูติระวีวงศ์ (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการแก้ปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดยะลา” โดยทำการศึกษากับครัวเรือนเป้าหมาย จำนวน 32 หมู่บ้าน รวม 237 ครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเป้าหมายมีความคิดเห็นว่าจำนวนที่ได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการยังไม่เหมาะสม ซึ่งอาชีพที่กลุ่มเป้าหมายเลือกนำเงินยืมไปประกอบอาชีพคือ เกษตรกรรม และหลังจากที่ได้รับเงินจากโครงการ กข.คจ.ไปใช้แล้ว ครัวเรือนเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น มีอาหารการกินที่เพียงพอ สมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพดีขึ้น มีการปรับปรุงบ้านเรือนที่อยู่อาศัยให้ถูกสุขลักษณะ และสามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือได้สูงขึ้น นอกจากนี้ครัวเรือนเป้าหมายมีความเห็นว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดีมีประโยชน์

สุเทพ ปาสิกเทพย์ (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทยปี 2537 ศึกษากรณีจังหวัดอำนาจเจริญ” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ ครัวเรือนยากจน จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 110 ครัวเรือน จากผลการศึกษาในส่วนการประเมินโครงการ กข.คจ. มี 5 ประเด็น คือ

1. ด้านความพอเพียงของเงินยืมครัวเรือนยากจน พบว่า เงินยืมไม่พอเพียงคิดเป็นร้อยละ 55.5 และให้ความเห็นว่าควรเพิ่มจำนวนเงินยืมขึ้นอย่างต่ำ 5,000-10,000 บาท
2. ด้านความพอใจในโครงการ กข.คจ. ครัวเรือนยากจนมีความพอใจในโครงการในระดับสูง ค่าเฉลี่ย 3.19
3. ด้านความเหมาะสมในการดำเนินงาน พบว่าการเงินยืมมีความเหมาะสมคิดเป็นร้อยละ 91.8 สำหรับครัวเรือนยากจนที่ตอบว่าไม่เหมาะสมให้เหตุผลว่า การประกอบอาชีพเหมือนกันควรได้รับเงินยืมเท่ากัน
4. ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ครัวเรือนยากจนได้รับการสนับสนุนระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 74.5 ได้รับการสนับสนุนน้อย คิดเป็นร้อยละ 22.7 และมีความต้องการให้อบรมด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน
5. ด้านความสามารถในการส่งใช้เงินยืม พบว่า ครัวเรือนยากจนส่งใช้เงินยืมได้ตามกำหนดคิดเป็นร้อยละ 71.8 และส่งใช้ได้บ้างเป็นบางส่วนคิดเป็นร้อยละ 20.9

สุรสิทธิ์ วชิรขจร (2540: 56-58) เสนอรายงานการประเมินผลโครงการแก้ไข ปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2536-2539) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการ ดำเนินงานโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจและความพึงพอใจของ ประชาชนที่ได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการ และเพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ หมู่บ้าน ซึ่งผลการประเมินจึงแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ผลการประเมินด้านผลผลิตในการดำเนินงาน พบว่า โครงการแก้ไข ปัญหาความยากจน สามารถทำให้รายได้ของครัวเรือนยากจน เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยปีละ 4,264 บาท ต่อครัวเรือน ซึ่งใกล้เคียงกับเป้าหมายที่โครงการกำหนดรวมทั้งเมื่อพิจารณาแยกตามปีของครัวเรือน ยากจนที่เข้าร่วมโครงการ พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2536 จะมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นสูงกว่า ผู้เข้าร่วมโครงการในปีถัดมา และยังพบอีกว่าประเภทอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากที่สุด ได้แก่ อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ทำสวนผลไม้ และช่างก่อสร้าง / ช่างปูน / ช่างไม้

2. ผลการประเมินด้านผลกระทบจากการดำเนินงาน โดยเฉพาะผลกระทบ ทางอ้อมในด้านความรู้ความเข้าใจ ความพึงพอใจของราษฎรผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการระดับปานกลาง รวมทั้งมีระดับความ พึงพอใจในโครงการสูง ทั้งในภาพรวมและรายด้านตามข้อคำถาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความยุติธรรม ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาให้กู้ยืมเงิน การให้คำแนะนำ และการเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่

3. ผลการประเมินด้านกระบวนการดำเนินงาน พบว่า ในส่วนของ กระบวนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ในภาพรวมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความชัดเจน ของนโยบายและแนวทางการดำเนินงาน การตอบปัญหาข้อซักถามของหน่วยงานระดับจังหวัดหรือ ส่วนกลาง ความเหมาะสมของโครงการหรือกิจกรรมที่ครัวเรือนยากจนดำเนินการ ความเหมาะสม ของระเบียบ และข้อจำกัดในเรื่องอาชีพที่สามารถดำเนินการได้ตามระเบียบ รวมทั้งการควบคุม ตรวจสอบติดตามประเมินผลโครงการของเจ้าหน้าที่ แต่อย่างไรก็ตาม ผลของการดำเนินงานใน บางส่วนจะยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง อาทิเช่น การอบรมด้านอาชีพให้กับครัวเรือนผู้กู้ยืมเงิน ซึ่งยังพบว่า มีส่วนของผู้ที่ยังไม่ได้รับการอบรม หรือได้รับน้อย อยู่ถึงร้อยละ 30.9

ส่วนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่า จะประสบปัญหาในด้านของ การประสานงานระหว่างหน่วยงานโดยเฉพาะหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งมีผลทำให้ ราษฎรผู้กู้ยืมเงินไม่สามารถดำเนินการตามประเภทอาชีพที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 3

วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาค่าครองชีพ (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการศึกษาถึงผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนที่ได้รับเงินยืมจากโครงการ โดยมุ่งศึกษาผลการดำเนินงาน 3 ด้านได้แก่ 1) ด้านการนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ 2) ด้านการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนตามเป้าหมายของโครงการ และ 3) ด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน ดังนั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการตรงกับความเป็นจริงและชัดเจนกับการวิเคราะห์ ในการศึกษาเรื่องนี้จึงใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการศึกษา 3 วิธี คือ

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary) ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือราชการ และข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informant) โดยการคัดเลือกครัวเรือนที่ยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544)

3. การสังเกต (Observation) ได้แก่ การสังเกตสภาพแวดล้อมของผู้ให้ข้อมูล เช่น ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน สภาพที่อยู่อาศัย สถานที่ทำงาน

3.1 วิธีการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องนี้จะใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดเก็บข้อมูลจากการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ ประชาชนจากครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ข้อมูลและความเป็นมาของโครงการ การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน สภาพการดำรงชีวิตของครัวเรือนยากจนหลังเข้าร่วมโครงการ ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการของครัวเรือนยากจน

3.2 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

3.2.1 กลุ่มเป้าหมาย (Target Group) ในการศึกษาครั้งนี้คือ ครวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544) ในหมู่บ้านแม่มูลน้อย * ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี หมู่บ้านนี้มีครวเรือนทั้งหมด 106 ครวเรือน มีประชากรจำนวน 488 คน มีครวเรือนเป้าหมายตามโครงการจำนวน 97 ครวเรือน ปัจจุบันมีครวเรือนที่ขี้อเงินไปแล้วจำนวน 43 ครวเรือน

3.2.2 ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key – informant) ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sample) จากกลุ่มเป้าหมายโดยอาศัยเทคนิคสามเส้า จำนวน 21 คน จาก 21 ครวเรือนยากจนที่ขี้อเงินไปแล้ว โดยเลือกสัมภาษณ์สมาชิกของครวเรือนที่เป็นคนทำสัญญาขี้อเงินจากโครงการ และเต็มใจให้ข้อมูลของคนเพื่อการศึกษาครั้งนี้

3.3 แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide)

การศึกษานี้ได้ใช้แนวการสนทนาหรือสัมภาษณ์เจาะลึก โดยมีประเด็นรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1. ที่อยู่
2. เพศ
3. อายุ
4. สถานภาพสมรส
5. จำนวนบุตร / จำนวนสมาชิกในครอบครัว
6. ศาสนา
7. ระดับการศึกษาสูงสุด
8. อาชีพ
9. รายได้ส่วนตัว / รายได้ครอบครัว (ก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ)
10. ภาระหนี้สินและเหตุผลในการก่อหนี้ ตลอดจนแหล่งกู้ ระบบกู้

และการคืนหนี้

11. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน
12. การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

1. ประวัติการก่อตั้งชุมชน
2. ระดับการศึกษา
3. อาชีพและรายได้โดยเฉลี่ย
4. ศาสนา / ประเพณีท้องถิ่น
5. การรวมกลุ่มทางสังคม
6. ผู้นำชุมชนที่สำคัญ (เป็นทางการ / ไม่เป็นทางการ)
7. แหล่งเงินทุนทั้งในและนอกระบบของชุมชน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการ กข.คจ.

1. ช่วงเวลาที่เข้าร่วมโครงการ
2. จำนวนครั้งและจำนวนเงินที่ยืม
3. อาชีพที่เลือกในการขอยืมเงินจากโครงการ
4. แรงบันดาลใจหรือเหตุผลที่เลือกอาชีพดังกล่าว
5. ลำดับขั้นตอนในการทำงาน

ส่วนที่ 4 การนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ

1. การวางแผนการใช้เงินเพื่อประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ
2. การใช้จ่ายเงินนอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ
3. การใช้เงินที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ
4. การเก็บออมเงิน
5. การคืนเงินยืมหรือการเตรียมการเพื่อคืนเงินยืมตามจำนวนและ

ระยะเวลาที่กำหนด

ส่วนที่ 5 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตาม

โครงการ

1. ความรู้ ความเข้าใจต่อโครงการ
2. การได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่
3. การฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
4. การวางแผนการใช้จ่ายเงินและการแก้ไขปัญหาการเงิน
5. เทคนิคในการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ
6. ระดับความสำเร็จ (รายได้ที่เพิ่มขึ้น)

7. เหตุผลที่ทำให้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว

8. การขยายผลการดำเนินงาน

ส่วนที่ 6 ความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ.

1. ด้านระบบและหลักเกณฑ์การขอขิมเงิน

2. ด้านกระบวนการขอรับเงินขิม

3. ด้านการส่งคืนเงินขิม

4. ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

5. ด้านผลลัพธ์ของโครงการ

ส่วนที่ 7 คุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หลังเข้าร่วมโครงการ

1. ด้านอาหารการกินที่ถูกละเลย

2. ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

3. ด้านการเข้ารับบริการสังคมขั้นพื้นฐานและการประกอบอาชีพ

4. ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

5. ด้านการผลิตอาหารและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ด้านความสามารถของครอบครัวในการควบคุมจำนวนบุตร

7. ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง

8. ด้านการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

ส่วนที่ 8 ปัญหาและอุปสรรค

1. ด้านระบบและหลักเกณฑ์การขอขิมเงิน

2. ด้านกระบวนการขอรับเงินขิม

3. ด้านการนำเงินขิมไปประกอบอาชีพ

4. ด้านการส่งคืนเงินขิม

5. ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

6. ด้านผลลัพธ์ของโครงการ

ส่วนที่ 9 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมศึกษาวิเคราะห์จากผลงานทางวิชาการ เอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือราชการที่เกี่ยวข้องกับโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน และข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านที่ศึกษา ได้แก่ จำนวนประชากร และจำนวนครัวเรือน อาชีพและรายได้โดยเฉลี่ย สภาพทางกายภาพ

3.4.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) โดยใช้ในการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้แนวการสัมภาษณ์ ทำการรวบรวมผลการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคของผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key – informant) โดยคัดเลือกครัวเรือนที่ยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541–2544) คือ หมู่บ้านแม่มูลน้อย * จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 21 ครัวเรือน โดยในการสัมภาษณ์จะใช้แนวการสัมภาษณ์ที่ได้เตรียมไว้แล้ว ซึ่งเป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์เท่านั้น การสัมภาษณ์จะมีลักษณะของการพูดคุย สันทนา ที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีความสบายใจ ไม่อึดอัด และให้ได้ข้อมูลมากและลึกพอเพียงกับความต้องการ

3.4.3 ข้อมูลจากการสังเกต (Observation) โดยการใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipant Observation) ได้แก่ การสังเกตสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและชุมชนของผู้ให้ข้อมูล เช่น ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน สถานที่อยู่อาศัย สถานที่ทำงาน เป็นต้น

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วนแล้ว ผู้ศึกษาก็ทำการจัดระเบียบข้อมูลโดยจำแนกประเภทของข้อมูลออกเป็น ส่วน ๆ (Category) เช่น ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการ ข้อมูลเกี่ยวกับอุปสรรคและข้อเสนอแนะ เป็นต้น จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์โดยยึดหลักตรรกะ (Logical Analysis) และเทียบกับแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยควบคู่กับการศึกษาบริบท (Context) เพื่อช่วยให้ผลการวิเคราะห์อยู่ในกรอบและแนวทางที่ถูกต้อง แล้วจึงนำไปเขียนรายงานต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 254 –2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี คือ หมู่บ้านแม่มูลน้อย* โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ประกอบกับการสังเกต เพื่อนำมาข้อมูลมาตอบวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยกำหนดประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
2. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ
3. บริบทที่สำคัญ
4. กรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เจาะลึก
5. ผลการดำเนินงาน
6. ปัจจัยที่เกี่ยวพันกับความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ
7. ระดับความสำเร็จของโครงการ
8. ความพึงพอใจต่อโครงการ
9. ปัญหาและอุปสรรค
10. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ

4.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

4.1.1 ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม

บ้านแม่มูลน้อยตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานีไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 17 กิโลเมตร ตามถนนสายอุบลราชธานี – ศรีสะเกษ แล้วมีถนนเข้าหมู่บ้านอยู่ทางขวามือ เป็นถนนลาดยางตลอดสาย ลักษณะพื้นที่ เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล

* ชื่อหมู่บ้านที่ปรากฏในรายงานเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น

อาณาเขต

ทิศเหนือ และ ทิศตะวันออก	จรดบ้านทุ่งนาบอน*
ทิศตะวันตก	จรดบึงปลาชุม* และแม่น้ำมูล
ทิศใต้	จรดบ้านโนนน้อย*

การคมนาคม ภายในหมู่บ้านมีถนนคอนกรีตเชื่อมต่อจากถนนลาดยางที่มาจากตัวอำเภอ ใช้สัญจรไปมาภายในหมู่บ้านได้อย่างสะดวกตลอดปี แต่ก็ยังมีถนนซอยบางช่วงที่ยังเป็นลูกรังและถนนดินอยู่ แต่ก็ไม่มากนักและไม่เป็นอุปสรรคในการเดินทางแต่อย่างใด การเดินทางติดต่อกับในเมืองก็สะดวกเพราะมีรถ 2 แถว วิ่งรับจ้างประจำทาง ระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอ ในช่วงเช้าและช่วงเย็นทุกวัน

สถานที่สำคัญ ภายในหมู่บ้านไม่มีสถานที่สำคัญทางราชการหรือศาสนา เพราะสถานที่เหล่านี้ไปตั้งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงที่อยู่ติดกัน เช่น โรงเรียนประชาบาลและสถานีอนามัย อยู่ในบ้านทุ่งนาบอน วัดตั้งอยู่ที่บ้านโนนน้อย เป็นต้น แต่ก็ไม่ได้เป็นปัญหาเกี่ยวกับประชาชนในหมู่บ้าน เพราะสามารถเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างสะดวก

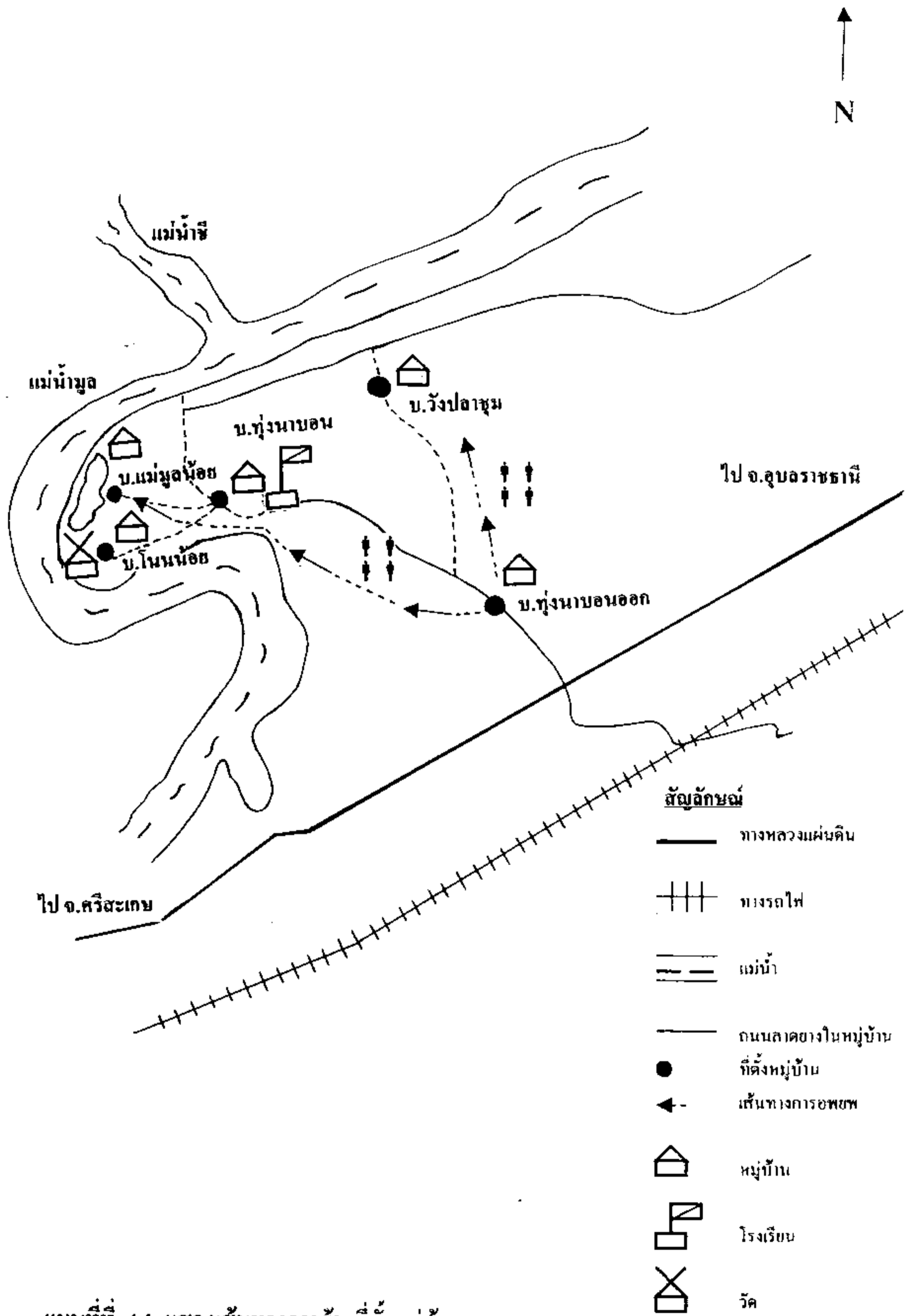
สาธารณูปโภค ชาวบ้านมีน้ำประปาหมู่บ้านใช้ทุกครัวเรือน และมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือนเช่นกัน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 3 ตู้ มีโทรศัพท์ประจำหมู่บ้านที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน

4.1.2 ประวัติการก่อตั้งชุมชน

สำหรับประวัติในการก่อตั้งหมู่บ้าน ตามที่คนเฒ่าคนแก่เล่าสืบต่อกันมานั้นมีความว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2360 มีชีปะขาวท่านหนึ่งเป็นผู้นำชาวบ้านมาก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น โดยการหักร้างทางพง แล้วสร้างหมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่กี่ครัวเรือนขึ้นที่บ้านทุ่งนาบอนออก ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยเห็นว่าบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ใกล้แหล่งน้ำ คือ แม่น้ำมูล และมีบึงน้ำขนาดใหญ่หลายร้อยไร่อยู่ใกล้ ๆ แม่น้ำ ในบึงมีปลาชุมมาก สามารถเป็นแหล่งอาหารให้ชุมชนได้ตลอดปี ค่อมคนในหมู่บ้านได้แยกกันเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ได้แยกออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ไปก่อสร้างเป็นหมู่บ้านวังปลาชุมในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 2 ได้แยกออกมาทางทิศตะวันตกไม่ไกลจากหมู่บ้านเดิมมากนัก ก่อตั้งเป็นบ้านแม่มูลน้อยขึ้นจนถึงปัจจุบัน (ตามแผนที่ที่ 4.1)

แผนที่ที่ 4.1 แสดงเส้นทางรถพพที่หมู่บ้าน

สาเหตุที่ย้ายที่อยู่จากหมู่บ้านเดิมเพราะมีโรคห่าระบาดและต้องการที่อยู่ที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวบ้านในหมู่บ้านแม่มูลน้อยก็อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประชากรก็เพิ่มขึ้น มีการขยายบ้านเรือนออกไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ในปัจจุบันมีทั้งหมด 106 ครัวเรือน ประชากร 488 คน

4.1.3 ระดับการศึกษา

สำหรับการศึกษาของคนในหมู่บ้านแม่มูลน้อยส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ในอดีต ส่วนเด็กหนุ่มสาวจะศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วออกไปประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ส่วนผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีในหมู่บ้าน จากการสอบถาม พบว่า ขณะนี้มีผู้ศึกษาในระดับปริญญาตรีอยู่ประมาณ 3 คน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่

4.1.4 อาชีพและรายได้โดยเฉลี่ย

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านแม่มูลน้อย พบว่า เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล และมีบึงน้ำขนาดใหญ่เนื้อที่หลายร้อยไร่อยู่ในหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี แต่มีปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกิน เพราะนอกจากพื้นที่สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่แล้ว ก็มีเพียงพื้นที่ราบลุ่มฝั่งแม่น้ำและริมบึงเท่านั้นที่พอจะใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชผักได้บ้าง ผักที่นิยมปลูก ได้แก่ ผักคะนัง และใบบวบก ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ผักหนอก” อาชีพปลูกผักสามารถทำรายได้ให้กับชาวบ้านประมาณครัวเรือนละ 16,000-30,000 บาทต่อปี และเมื่อรวมกันทั้งหมู่บ้านจะมีรายได้เข้าหมู่บ้านประมาณปีละ 2,960,000-5,550,000 บาท แต่เมื่อถึงฤดูฝน บริเวณริมบึงก็จะถูกน้ำท่วมประมาณ 3 เดือน ทำให้ไม่สามารถทำการเพาะปลูกพืชผักได้ ชาวบ้านบางส่วนจึงมีอาชีพประมง จับปลาไปขายที่ตลาดในตัวอำเภอและเก็บไว้ทำปลาร้าบ้าง พื้นที่ที่เหลือรอบ ๆ หมู่บ้าน จะเป็นหมู่บ้านอื่น ๆ และป่าสงวนที่ยังคงสภาพป่าอยู่ จากสภาพพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ประชาชนมีที่ทำกินน้อย เฉลี่ยครัวเรือนละ 2 ไร่ไว้หรับปลูกผักเสี้ยนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชาวบ้านที่พอจะมีเงินบ้างก็จะไปซื้อที่นาในท้องถิ่นอื่นที่ห่างออกไป ซึ่งสามารถทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง ข้าวที่ได้ส่วนมากก็จะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ประชาชนในหมู่บ้านแม่มูลน้อย มีความเป็นอยู่แบบพอกินพอใช้ สามารถหาอาหารมาเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนไม่ให้อดอยาก แต่ก็มีฐานะยากจน จึงได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการ กข.คจ. ในปี พ.ศ. 2543

4.1.5 ศาสนาและประเพณี

สำหรับการนับถือศาสนาในหมู่บ้านแม่มูลน้อย ชาวบ้านทั้งหมดในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ และในบริเวณใกล้เคียงกับหมู่บ้านมีวัดตั้งอยู่ ซึ่งชาวบ้านมักจะเข้าวัดในช่วงวันพระ วันสำคัญ

ทางศาสนา และประเพณีที่ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่มูลน้อยให้ความสำคัญคือ ประเพณีทำบุญมหาชาติ ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายนของทุกปีโดยจัดขึ้นที่วัดและประเพณีบุญประดับดิน ซึ่งเป็นการทำบุญให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ชาวบ้านต่างรวมกลุ่มกันเพื่อความสนุกสนาน เช่น ประเพณีการแข่งขันเรือขุดขึ้นในช่วงออกพรรษา เป็นการรวมตัวกันของ 20 หมู่บ้านใกล้เคียง แข่งที่แม่น้ำมูลเป็นเวลา 2 วัน และประเพณีสงกรานต์ จะมีการสงฆ์น้ำพระ รดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ และเล่นน้ำกันภายในหมู่บ้าน

4.1.6 การรวมกลุ่มทางสังคม

กลุ่มที่มีการจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านแม่มูลน้อย มีกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

4.1.7 ผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านแม่มูลน้อย จะมีทั้งที่เกิดจากตำแหน่งคือ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าอาวาส นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือคือ อดีตผู้ใหญ่บ้าน

4.1.8 แหล่งเงินทุนทั้งในและนอกระบบ

จากการสอบถามกับผู้ใหญ่บ้าน พบว่า ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะมีแหล่งเงินทุนที่มาจากหน่วยราชการเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่

กองทุน กข.คจ.	280.000 บาท
กองทุนหมู่บ้าน	1,000.000 บาท
เงินอุดหนุน อบต.	10.000 บาท
เงินสงเคราะห์คนชรา	35.000 บาท
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	30.000 บาท
กลุ่มแม่บ้าน	25.000 บาท

นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านได้บอกกับผู้วิจัยว่า ยังมีแหล่งเงินทุนนอกระบบของชาวบ้านที่ให้ผู้ยืมกันเอง มีประมาณ 2-3 ราย โดยคิดดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 5 ต่อเดือน

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จากการศึกษาครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่ขืมเงินจากโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 จำนวน 21 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 57.1) ส่วนมากมีอายุระหว่าง 41-50 ปี (ร้อยละ 42.9) และเกือบทั้งหมดจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 95.2) ส่วนมากมีรายได้ครอบครัวต่อปีประมาณ 30,001-50,000 บาท (ร้อยละ 42.9) ประกอบอาชีพปลูกผัก (ร้อยละ 42.9) รองลงมา คือ

อาชีพซื้อขายโค-กระบือ (ร้อยละ 28.6) และน้อยที่สุด คือ อาชีพช่างไม้และทำไม้กวาดในปริมาณเท่ากัน (ร้อยละ 4.8)

ครัวเรือนยากจนเป้าหมาย ส่วนใหญ่มีบุตร 1-3 คน (ร้อยละ 66.7) และมีสมาชิกในครอบครัว 2-4 คน (ร้อยละ 52.4) อาศัยอยู่ในตำบลนานกว่า 40 ปี คือ ระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด (ร้อยละ 38.1) และเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มากที่สุด (ร้อยละ 47.6) ซึ่งครัวเรือนยากจนเป้าหมายก่อนเข้าร่วมโครงการมีรายได้ต่อปี ประมาณ 10,001-30,000 บาท (ร้อยละ 52.4) และหลังจากเข้าร่วมโครงการมีรายได้ประมาณ 30,001-50,000 บาท (ร้อยละ 47.6) (ตามตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจากครัวเรือนยากจนเป้าหมาย

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน) N = 21	ร้อยละ (100.0)
เพศ		
1. ชาย	12	57.1
2. หญิง	9	42.9
อายุ (ปี)		
1. 30 - 40	6	28.5
2. 41 - 50	9	42.9
3. 51 - 60	3	14.3
4. 60 ปีขึ้นไป	3	14.3
การศึกษา		
1. ประถมศึกษา	20	95.2
2. มัธยมศึกษา	1	4.8
รายได้ครอบครัวต่อปี (บาท)		
1. 10,001 - 30,000	5	23.8
2. 30,001 - 50,000	9	42.9

ตารางที่ 4.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจากครัวเรือนยากจนเป้าหมาย (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน) N = 21	ร้อยละ (100.0)
3. 50,001 – 70,000	5	23.8
4. 70,001 – 90,000	1	4.8
5. 90,001 บาทขึ้นไป	1	4.8
อาชีพ		
1. ปลุกผัก	9	42.9
2. ซื่อขายโค – กระบือ	6	28.5
3. ประมง	2	9.5
4. ค้าขาย	2	9.5
5. ช่างไม้	1	4.8
6. ทำไม้กวาด	1	4.8
จำนวนบุตร		
1. 1 – 3 คน	14	66.7
2. 4 – 7 คน	7	33.3
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
1. 2 – 4 คน	11	52.4
2. 5 – 7 คน	10	47.6
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน (ปี)		
1. ต่ำกว่า 20	1	4.8
2. 21 – 30	1	4.8
3. 31 – 40	5	23.8
4. 41 – 50	8	38.1

ตารางที่ 4.1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจากครัวเรือนยากจนเป้าหมาย (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน) N = 21	ร้อยละ (100.0)
5. 51 – 60	3	14.3
6. 60 ปีขึ้นไป	3	14.3
การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม *		
1. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน	2	9.5
2. กลุ่มสหกรณ์	4	19.0
3. คณะกรรมการกองทุน	4	19.0
4. กลุ่มออมทรัพย์	10	47.6
5. กลุ่มแม่บ้าน	4	19.0
6. กลุ่ม อสม.	2	9.5
7. กลุ่มเกษตรกร	1	4.8
8. ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม	4	19.0
รายได้ก่อนเข้าร่วมโครงการต่อปี (บาท)		
1. ต่ำกว่า 10,000	5	23.8
2. 10,001 – 30,000	11	52.4
3. 30,001 – 50,000	5	23.8
รายได้หลังเข้าร่วมโครงการต่อปี (บาท)		
1. 10,001 – 30,000	8	38.1
2. 30,001 – 50,000	10	47.6
3. 50,001 – 70,000	1	4.8
4. 70,001 - 90,000	1	4.8
5. 90,001 บาทขึ้นไป	1	4.8

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

4.3 กรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เจาะลึก

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ ครั้วเรือน ยากจนเป้าหมายที่ยืมเงินจากโครงการ จำนวนทั้งสิ้น 21 คน โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอกรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เจาะลึก เพียง 8 ราย โดยรายชื่อ 1-6 เป็นตัวแทนของแต่ละอาชีพ ส่วนรายชื่อ 7 และรายชื่อ 8 เป็นกรณีตัวอย่างรายชื่อที่ประสบความสำเร็จตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีอาชีพที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงคัดเลือกที่จะนำเสนอข้อมูลและเรื่องราวของครั้วเรือนเป้าหมาย โดยแบ่งตามอาชีพที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมาได้ ซึ่งมีทั้งหมด 6 อาชีพ ได้แก่

1. อาชีพปลูกผัก
2. อาชีพซื้อขายโค - กระบือ
3. อาชีพประมง
4. อาชีพค้าขาย
5. อาชีพช่างไม้
6. อาชีพทำไม้กวาด

กรณีศึกษารายที่ 1 : นายเจริญ *

นายเจริญ อายุ 49 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ตั้งแต่เกิด จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีบุตรทั้งหมด 3 คน เมื่อรวมคนกับภรรยาด้วย รวมมีสมาชิกในครั้วเรือน 5 คน เจริญมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อเสร็จจากการทำนาเจริญจะทำสวนเพื่อหารายได้เสริม เนื่องจากการทำนารายได้ไม่เพียงพอ พอเริ่มมาทำสวนคือ ปลูกผักกะแยง และใบบัวบก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผักหนอก” รายได้ดีขึ้น จึงทำให้เจริญเสนอโครงการปลูกผักกะแยงและใบบัวบกต่อคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ก่อนที่เจริญจะเข้าร่วมโครงการเจริญมีรายได้ประมาณ 10,000 บาทต่อปี หลังจากการเข้าร่วมโครงการแล้วมีทุนในการเพาะปลูกมากขึ้น รายได้เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 30,000 บาทต่อปี ในปัจจุบันเจริญเป็นทั้งสมาชิกโครงการ กข.คจ. สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และสมาชิกกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ เจริญยังเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนทั้งการเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเป็นสมาชิก อสม. อีกด้วย

* ข้อมูลอยู่ในรายงานเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น

เจริญได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ได้เข้าร่วมโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 จนถึงปี พ.ศ. 2545 ซึ่งหมายความว่า เจริญยืมเงินจากโครงการมาแล้วถึง 3 ครั้ง โดยในปี พ.ศ. 2543 และปี พ.ศ. 2544 ยืมเงินปีละ 10,000 บาท แต่ในปี พ.ศ. 2545 ยืมเงินมา 5,000 บาท สรุปได้ว่า เจริญยืมเงินจากโครงการมาแล้วทั้งหมด 25,000 บาท ยังเหลืออีก 5,000 บาท ที่จะต้องส่งคืนให้กับโครงการเมื่อครบกำหนด ในปี พ.ศ. 2546 และในการยืมแต่ละครั้ง เจริญเสนอโครงการว่าจะทำการเกษตร คือปลูกผักกะแยงและใบบัวบก ซึ่งเจริญให้เหตุผลว่าที่เลือกปลูกผัก เพราะการปลูกผักทำให้มีรายได้หมุนเวียนมากขึ้น สมัยก่อนในช่วงที่เจริญว่างจากการทำนา ก็อยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำอะไร รายได้ก็น้อยเลยเกิดความคิดที่จะปลูกผักขายเพื่อให้มีงานทำทั้งปี และเมื่อถามถึงขั้นตอนการทำงานเจริญเล่าว่า หลังจากที่ได้รับเงินยืมจากโครงการมาแล้ว เจริญต้องเตรียมที่จะซื้อพันธุ์ผักใช้เงินประมาณ 4,000 บาทต่อครั้ง เตรียมจ้างรถไถมาปรับหน้าดินก่อนแล้วถึงจะเตรียมซื้อปุ๋ย ปุ๋ยที่ใช้ส่วนมากเป็นปุ๋ยเคมี ส่วนปุ๋ยชีวภาพค่อนข้างยุ่งยากและเจริญไม่แน่ใจว่าจะทำให้ผลผลิตของตนดีมากน้อยแค่ไหน ซึ่งปุ๋ยเคมีจะมีราคาแพง ราคากระสอบละ 540 บาท ใช้ประมาณ 10 กระสอบ ต่อการเพาะปลูก 1 ครั้ง ซึ่งเหตุผลในการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของเจริญในการใช้เงินเพื่อประกอบอาชีพ เนื่องจากเงินที่ได้มาจากโครงการมีจำนวนไม่มาก การวางแผนเป็นสิ่งจำเป็นมากเพราะถ้าไม่มีการวางแผนเลย เงินที่ได้มาจะถูกนำไปซื้ออย่างอื่น ซึ่งอาจจะไม่พอในการใช้ประกอบอาชีพ ส่วนขั้นตอนการปลูกผักเจริญเล่าให้ฟังพอสังเขปว่า การปลูกผักกะแยงเริ่มต้นจะต้องเตรียมพื้นที่โดยการไถ เตรียมแปลงให้มีขนาดประมาณ 10 x 10 เมตร แล้วจึงนำปุ๋ยคอก พวกลูกวัว มูลควาย มูลไก่ มาละลายกับน้ำแล้วใส่เพื่อปรับหน้าดิน จากนั้นขอซื้อผักกะแยงของคนอื่นที่เคยปลูกมาแล้ว ทำการแยกเพื่อมาค้าลงในแปลงของคน โดยมีระยะการปลูก 15 x 20 ซม. หลังจากปลูกได้ประมาณ 3-4 วัน ทำการใส่ปุ๋ยสูตร 16-16-8 และปุ๋ยคอก และภายในระยะเวลา 2 สัปดาห์ ก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ การเก็บเกี่ยวจะต้องใช้วิธีถอนและเหลือผักบางส่วนไว้เพื่อทำพันธุ์ครั้งต่อไป ซึ่งทุกครั้งที่เก็บเกี่ยวเสร็จเจริญจะต้องบำรุงหน้าดินด้วยการใส่ปุ๋ยคอก เจริญบอกกับผู้วิจัยว่า ถ้ามีการดูแลรักษาหน้าดินดี ๆ ปลูก 1 ครั้ง สามารถที่จะเก็บเกี่ยวได้ถึง 7-10 รุ่น สำหรับการปลูกผักหนอกหรือใบบัวบก เช่นเดียวกับการปลูกผักกะแยง มีการเตรียมพื้นที่โดยการไถและเตรียมแปลงให้มีขนาดของแปลงกว้าง 1.20 เมตร และยาว 10-20 เมตร ซึ่งใบบัวบกจะต้องใช้เมล็ดในการปลูก โดยจะนำเมล็ดพันธุ์มาแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน เพื่อให้พองตัว จากนั้นจึงนำเมล็ดพันธุ์มาปลูกในแปลงมีระยะปลูก 15-20 ซม.ต่อต้น ทำการรดน้ำ และประมาณ 1 อาทิตย์จึงใส่ปุ๋ยคอก หลังจากนั้นอีก 1-2 อาทิตย์ จึงใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 จนกระทั่งประมาณ 60-90 วัน จึงทำการเก็บเกี่ยวได้ โดยใช้เสียมเหล็กขุดเขาบริเวณใต้รากแล้วค่อย ๆ คึงเอาต้นผักออกมาล้างน้ำทำความสะอาด จากนั้นบรรจุถุงละ 5 กิโลกรัม ๆ ละประมาณ 18-25 บาท

สำหรับการใช้เงินนอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามที่เสนอโครงการไป เจริญบอกว่า ใน 2 ครั้งแรกที่ได้รับครั้งละ 10,000 บาท มีการนำเงินไปใช้นอกเหนือบ้างเหมือนกัน จะเป็นครั้งที่ 2 มากกว่าเพราะครั้งแรกต้องนำไปลงทุนก่อน แต่พอครั้งที่ 2 การลงทุนน้อยกว่าก็จะมี การนำไปใช้บ้างแต่ไม่มาก ส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นค่ากินอยู่ของครอบครัว ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่ง เจริญบอกว่า เป็นเงินประมาณ 1,000-2,000 บาท สำหรับครั้งที่ 3 ได้รับเงินขึ้นมา 5,000 บาท แทบจะไม่พอใช้ การใช้เงินนอกเหนือจึงไม่เกิดขึ้น ซึ่งเจริญบอกว่าที่นำเงินตรงนี้มาใช้เพราะบาง ครั้งมีความจำเป็น แต่ผลกระทบจากการนำเงินไปใช้ต่อการประกอบอาชีพไม่มี เพราะตนจะต้อง ให้ความสำคัญต่อการจัดซื้อ จัดหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพให้เพียงพอก่อน ส่วนผล กระทบต่อการคืนเงินก็ไม่มีเพราะตนจะรู้กำหนดการคืนเงิน ซึ่งก่อนที่จะคืนเงินจะต้องเตรียมขาย ผลผลิตของตนให้มากที่สุดและผลผลิตของตนก็สามารถเก็บเกี่ยวได้จะพอดีกับช่วงการคืนเงิน ดังนั้น เรื่องผลกระทบจึงไม่เกิดขึ้น เจริญยังบอกอีกว่ามีเงินออมอยู่บ้างแต่ไม่มาก ซึ่งอยู่ในรูปแบบ การเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป้าหมายการนำเงินออมไปใช้ก็จะเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร เป็นต้น และเมื่อถามถึงการส่งคืนเงินในครั้งที่ผ่าน ๆ มา เจริญ ส่งคืนครบทุกครั้ง ทั้งนี้เพราะเข้าใจกฎระเบียบและหลักเกณฑ์การส่งคืนเงินคือให้คืนภายใน 1 ปี ถ้าไม่ส่งตามกำหนดจะต้องเสียค่าปรับเรื่องกฎระเบียบที่ว่าห้ามนำเงินไปใช้อย่างอื่นนั้นเจริญทราบดี แต่ความจำเป็น และคิดว่าทางราชการคงจะไม่รู้หรือถึงรู้เขาคงไม่ทำอะไร เพราะใช้เงินเพียงเล็กน้อย จึงทำให้เขานำเงินไปใช้นอกเหนือจากการประกอบอาชีพบ้าง

เจริญได้บอกกับผู้วิจัยว่าเหตุผลที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพปลูกผัก เป็นเพราะมีความขยัน อดทน และตั้งใจจริง นอกจากนี้เจริญยังได้รับความรู้จากการที่เจ้าหน้าที่มา ให้คำแนะนำ ทั้งวิธีการพรวนดิน ว่าควรพรวนอาทิตย์ละ 1 ครั้ง และเมื่อพรวนดินแล้วควรใส่ปุ๋ย ด้วย แต่ที่เจริญได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่แล้วไม่ทำตามถึงแม้เป็นสิ่งที่ดี คือ การใช้ขี้ขี้มาแถมลง แบบทำขึ้นเองไม่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม โดยเกษตรกรตำบลแนะนำให้อาตันสะเคา ตะไคร้ ข่า คัม ด้วยน้ำ 1 ปี๊บ เคี้ยวน้ำให้เหลือครึ่งปี๊บ แล้วจึงนำไปฉีด ซึ่งเจริญบอกว่าที่ไม่ได้ทำเพราะยุ่งยาก ถ้าไปซื้อมาจะสะดวกกว่าถึงแม้ต้นทุนจะสูงก็ตามและกลัวว่าไม่ได้ผลด้วย อีกทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนากร และเกษตรกรตำบลยังสอนวิธีการวางแผน การใช้จ่ายเงินที่ถูกต้องควรมีการเรียงลำดับความสำคัญ ก่อนหลัง และห้ามให้ผู้กู้เงินนำไปใช้เล่นการพนัน หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ห้ามไปใช้อย่างอื่นนอกเหนือ จากประกอบอาชีพ สำหรับเทคนิคอีกประการหนึ่งที่ทำให้เจริญประสบความสำเร็จจากการประกอบ อาชีพปลูกผัก คือ เข้าใจสภาพของฤดูกาลในการประกอบอาชีพ โดยบอกว่าในช่วงหน้าฝนจะต้อง ปลูกใบบวบก่อน ส่วนในช่วงปีใหม่จะเริ่มปลูกผักชะแขง

ในส่วนของความพึงพอใจต่อโครงการ เจริญบอกว่า พอใจทุกด้านทั้งด้านการลงทุน ด้านการขอยืมเงิน ด้านเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แต่สิ่งหนึ่งที่เจริญอยากเสนอแนะ คือ ด้านการส่งคืนเงิน ซึ่งเจริญคิดว่าระยะเวลา 1 ปีในการส่งคืนเงินนั้นเร็วเกินไปถึงแม้ว่าตนจะมีเงินส่งคืนตรงเวลาทุกครั้ง เพราะผลผลิตออกในช่วงที่คืนเงินพอดี แต่อยากให้ขยายเวลาการคืนเงินออกเป็น 3 ปี เนื่องจากอยากให้เงินเก็บในบัญชีมาก ๆ ก่อน และเมื่อถึงเวลาคืนเงินจะได้นำเงินเก็บดังกล่าวมาชำระคืนให้โครงการ แทนที่จะต้องรีบเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วขายเพื่อเอาเงินมาคืนให้โครงการดังเช่นปัจจุบันนี้

สำหรับคุณภาพชีวิตหลังจากที่เข้าร่วมโครงการ เจริญบอกกับผู้วิจัยว่า คุณภาพชีวิตดีขึ้นตามเกณฑ์ จปฐ. ที่ผู้วิจัยใช้เป็นเกณฑ์ในการพูดคุยนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวของเขาก็มีคุณภาพชีวิตคืออยู่แล้ว ที่ดีขึ้นคือเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้น ทำให้สามารถนำเงินไปซื้ออาหารมาบริโภคในครัวเรือนได้ สมัยก่อนต้องไปหาอาหารที่มีในหมู่บ้านมาบริโภคตามแต่จะหาได้ ที่อยู่อาศัยก็ได้ปรับปรุงให้มีความสะดวกสบาย และถูกสุขลักษณะ ด้านการศึกษาของบุตร เจริญก็มีเงินให้ลูกคนที่ 3 ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งดีกว่าพี่ ๆ ที่ไม่ได้เรียนต่อเพราะเมื่อก่อนครอบครัวไม่มีเงิน ครอบครัวของเจริญได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากโทรทัศน์ที่ซื้อมาเมื่อมีเงินเพิ่มขึ้น เมื่อความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น ทุกคนก็มีความสุข ครอบครัวมีความอบอุ่น ที่ยังเป็นปัญหาอยู่บ้างคือ เจริญยังคงสูบบุหรี่อยู่ สุราก็ดื่มบ้างแต่ไม่ถึงกับติด ส่วนการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนานั้น เจริญบอกว่าจะไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้นไม่ได้ไปบ่อย

อย่างไรก็ตาม สำหรับเจริญแล้วคิดว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดีมาก ช่วยให้ได้มีอาชีพใหม่ มีรายได้หมุนเวียนมากขึ้น เพราะลำพังตนเองมีรายได้น้อย การลงทุนไม่มี การขอยืมเงินจากโครงการก็เหมือนกับโครงการให้เงินทุนแก่คนล้งหน้าแล้วค่อยให้ใช้คืนภายหลัง เจริญคิดว่าโครงการ กข.คจ. ควรจะมีต่อไป เพื่อช่วยเหลือคนยากจนที่ขาดโอกาสในการหาเงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพ

กรณีศึกษารายที่ 2 : นายสมภพ *

นายสมภพ อายุ 45 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ได้ประมาณ 22 ปี สมภพเป็นคนหมู่บ้านอื่นซึ่งอยู่ในอำเภอเดียวกัน ส่วนภรรยาเป็นคนในหมู่บ้านนี้ หลังจากที่ได้แต่งงานมีครอบครัวจึงย้ายมาอยู่กับภรรยา ปัจจุบันมีบุตรด้วยกัน 3 คน ดังนั้นรวมจำนวนสมาชิกเป็น 5 คน สมภพจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพหลักคือ อาชีพทำนา แต่ก็รายได้ไม่ดี เลยคิดจะทำอาชีพเสริมคือ การทำไม้กวาด และเมื่อรวมรายได้เมื่อก่อนเข้าร่วมโครงการ สมภพมีรายได้ประมาณปีละ 8,000 บาทต่อปี หลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็น 18,000 บาทต่อปี ซึ่งถึงแม้จะมีรายได้ไม่มากนัก สมภพก็บอกว่าพอใจเพราะดีกว่าแต่ก่อน ทั้งนี้เพราะเมื่อก่อนสมภพทำไม้กวาด

มาก่อนเข้าร่วมโครงการแต่ทำได้น้อยทำไม่ได้เต็มที่เพราะเงินลงทุนน้อย เนื่องจากเมื่อก่อนรายได้จากการทำไม้กวาด เดือนหนึ่งประมาณ 600-700 บาท แต่ในปัจจุบันมีเงินทุนมาลงทุน มาซื้อวัตถุดิบมากขึ้น รายได้เพิ่มเป็น 1,500 บาทต่อเดือน ซึ่งสมทบบอกว่าเพิ่มขึ้นจากเดิม ประมาณ 800 บาทต่อเดือน

สำหรับจำนวนครั้งที่สมทบยืมเงินจากโครงการ สมทบยืมมาแล้ว 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2543 และในปี พ.ศ. 2545 เว้นปี พ.ศ. 2544 ไปไม่ยืม การยืมแต่ละครั้งสมทบยืมครั้งละ 5,000 บาท รวม 2 ครั้ง 10,000 บาท แต่ในปัจจุบันเหลือที่จะต้องส่งคืน 5,000 บาท โดยเสนออาชีพทำไม้กวาดไปทั้ง 2 ปี และแรงบันดาลใจที่สมทบเลือกที่จะประกอบอาชีพนี้ เนื่องจากสมทบเห็นคนแก่คนแก่เวลากวาดพื้นจะต้องก้มหลังมาก ๆ แล้วไม่ถนัด จึงเกิดความคิดว่าอยากทำไม้กวาดที่เหมือนกับไม้กวาดทางมะพร้าวแต่มีด้ามที่ยาวกว่า เพื่อให้จับถนัดมือ ไม่ปวดหลัง และในช่วงแรกสมทบทำไม้กวาดไม่เป็น แต่มีหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอมีคนเขาทำไม้กวาดขายกัน สมทบเคยไปขายของแล้วเห็นทุกวัน บางวันก็ไปมองเขาว่าเขาทำกันอย่างไร บางทีก็เข้าไปถามถึงวิธีการทำ เขาก็บอกมา คนจึงค่อย ๆ เรียนรู้วิธีการทำอยู่ประมาณ 6 เดือน ก็เริ่มซื้ออุปกรณ์มาหัดทำเล็ก ๆ น้อย ๆ พอชำนาญก็เริ่มทำขาย แต่กว่าจะเริ่มทำขายก็เกือบ 1 ปี และยิ่งในช่วงแรกยังไม่ชำนาญจึงทำได้น้อย อีกทั้งทุนในการลงทุนมีน้อย สมทบทำไม้กวาดมาได้ประมาณ 2-3 ปี โครงการ กข.คจ. ก็เข้ามาในหมู่บ้าน สมทบจึงอยากกู้เงินเพื่อมาซื้อของให้มากขึ้น เพราะระยะเวลา 2-3 ปี สมทบมีความชำนาญแล้วแต่คิดปัญหาอยู่ที่ขาดเงินลงทุน สมทบได้เล่าให้ฟังว่าคนเริ่มจากทำไม้กวาดทางมะพร้าวที่มีด้ามจับและพัฒนาร้อย ๆ จนปัจจุบันทำไม้กวาดอยู่ 3 อย่างคือ ไม้กวาดหยักไข่ ไม้กวาดดอกหญ้า และไม้กวาดทางมะพร้าวด้ามยาว โดยมีขั้นตอนคือ ซื้อทางมะพร้าว แล้วมามัดด้วยลวดแล้วใช้ยางมะตอยมาทาให้ติดกันระหว่างด้ามกับทางมะพร้าว ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้จะต้องซื้อทั้งดอกหญ้าที่เขื่อนสิรินธร กิโลกรัมละ 80 บาท ทำได้ประมาณ 10 อัน แต่ดอกหญ้าจะซื้อเป็นช่วง ถ้าในช่วงหน้าฝนดอกหญ้าจะไม่ขึ้น ก็จะซื้อทางมะพร้าวจากคนแก่ในหมู่บ้าน เขาจะเหลาทางมะพร้าวขาย กิโลกรัมละ 6 บาท 1 กิโลกรัมทำได้ประมาณ 3 ด้าม ซื้อลวด ตะปู และยางมะตอย ประมาณ 500 บาท ซึ่งสามารถทำได้ประมาณ 100 ด้าม รวมความแล้วจำนวนเงินที่ยืมมา 5,000 บาท สมทบบอกว่า ใช้ซื้อของประมาณ 4,000 บาท ที่เหลือ 1,000 บาท เป็นค่ารถ ค่าเดินทางไปซื้อ และนอกจากนั้นก็นำมาใช้ในครอบครัวบ้างเล็กน้อย เช่น ค่าอาหาร ค่ารักษาพยาบาล เพราะเงินที่ได้มาประจำวันมันไม่พอ มีลูก 3 คนต้องกินต้องอยู่ และรายจ่ายมีมาก บางครั้งก็ต้องดึงมาใช้บ้าง ผลกระทบที่ตามมาบ้างแต่ไม่มาก เพราะสมทบพอที่จะมีเงินเก็บออมต่าง ๆ ซึ่งมีไม่มากแต่ก็จะดึงมาใช้คืนให้กับโครงการตามระยะเวลาที่กำหนด

สมภพเล่าให้ผู้วิจัยฟังอีกว่า การทำไม้กวาดขาย เช่น ลงทุนประมาณ 500 บาท ขายได้ประมาณ 800 บาท ได้กำไร 300 บาท ซึ่งพุงง่าย ๆ ก็คือส่วนใหญ่ได้กำไรประมาณค้ำมละ 3 บาท สำหรับการขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับที่บ้าน อีกส่วนหนึ่งจะมีชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน พอรู้ว่าสมภพทำไม้กวาดขายก็ซื้อไปใช้คนละ 1-2 ค้ำม เพราะในหมู่บ้านนี้มีเพียงสมภพคนเดียวที่ทำไม้กวาดขาย ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะทำนา ทำสวนกัน

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้สมภพมีรายได้เพิ่มขึ้นหลังจากเข้าร่วมโครงการ สมภพบอกว่า นอกจากคนจะมีความขยัน อดทน และตั้งใจจริงแล้ว อีกส่วนหนึ่งคือ ความคิดของตนที่คิดว่าทุกบ้านจำเป็นต้องทำความสะอาด ต้องใช้ไม้กวาด เลยเกิดความคิดที่จะทำขายในหมู่บ้านก่อนในช่วงแรก แล้วพอขายดีก็เริ่มขยับขยายต่อไป อีกทั้งไม้กวาดมีอายุการใช้งานเช่นกัน เมื่อมันพังชาวบ้านก็ต้องมาซื้อใหม่อยู่เรื่อย ๆ และนอกจากนี้ความรู้ที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่มีส่วนช่วยคนมากเช่นกัน ทั้งในเรื่องการแนะนำให้ประกอบอาชีพค้าขาย การสอนให้รู้จักวางแผน การใช้เงิน รวมทั้งเจ้าหน้าที่จะคอยย้ำอยู่เสมอว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่ช่วยเหลือคนยากจนให้มีอาชีพทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และเจ้าหน้าที่พัฒนาการจะคอยเตือนว่าไม่ควรนำเงินที่ได้จากโครงการ ไปใช้อย่างอื่นนอกเหนือจากการประกอบอาชีพ ซึ่งกฎระเบียบข้อนี้ทุกคนที่ยืมเงินทราบดี

ในส่วนของความพึงพอใจคือโครงการ สมภพบอกว่าพอใจทุกด้านทั้งด้านหลักเกณฑ์การขอยืมเงิน กระบวนการขอยืมเงินรวดเร็วไม่ยุ่งยาก รวมทั้งด้านการส่งคืนเงิน 1 ปี เห็นว่าคืออยู่แล้ว เพราะสมภพไม่อยากเป็นหนี้นาน อยากใช้คืนปีต่อปี เรื่องรายได้สมภพก็พอใจเพราะรายได้ของตนดีขึ้นกว่าเก่ามาก มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นตามเกณฑ์ จปฐ. ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกินที่เลิกกินอาหารดิบแล้ว ด้านที่อยู่อาศัยก็จัดเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ และหลังจากภรรยาของสมภพมีบุตร 3 คนแล้วก็ให้ภรรยาทำหมัน ด้านการศึกษาของบุตรก็ส่งให้เรียนตามเกณฑ์ทุกคน แต่ด้านสุขภาพของสมภพเองยังไม่ค่อยดี เนื่องจากเมื่อก่อนคอนทำงานเกิดแพ้ขาม่าแมลง จนมาปัจจุบันก็ยังไม่หายดี ต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเข้ารับบริการจากโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค อีกทั้งสมภพยังเลิกสูบบุหรี่ไม่ได้ สมภพก็เป็นอีกคนหนึ่งให้ความสำคัญกับการให้ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่น คือ เมื่อมีการจัดประชุมหรืออบรมต่าง ๆ สมภพจะเข้าร่วมประชุมทุกครั้งตลอดจนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคม ไม่ว่าจะเป็นการร่วมปลูกป่า ร่วมกันทำความสะอาดแก่สาธารณสมบัติต่าง ๆ มาโดยตลอดด้วยความเต็มใจ แต่การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สมภพและครอบครัวแทบจะไม่เคยเข้าวัดเลย เพราะมันยุ่งอยู่กับการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวมากกว่า ทุกวันนี้ครอบครัวของสมภพมีความอบอุ่นและอยู่กันอย่างมีความสุขดี

อย่างไรก็ตาม สมภพได้บอกว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่ดีช่วยให้คนในหมู่บ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำ แต่สิ่งที่สมภพอยากเสนอแนะคือ จำนวนเงินของโครงการ 280,000 บาท

สมภพเห็นว่ายังน้อยเกินไปเพราะคนในหมู่บ้านมีจำนวนมากต้องแบ่งกันไป ซึ่งบางคนได้เงินแล้วแต่ไม่พอ และสมภพกล่าวว่า การพิจารณาจัดสรรเงินยืมของคณะกรรมการ กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน จะพิจารณาถึงความจำเป็นในการประกอบอาชีพว่ามีความจำเป็นในการใช้เงินมากน้อยแค่ไหน ซึ่งตนเองก็พอใจกับการพิจารณาในส่วนนี้เช่นกัน

กรณีศึกษารายที่ 3 : นายชูชาติ *

นายชูชาติ อายุ 48 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ตั้งแต่เกิด จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีบุตร 2 คน และอยู่กับภรรยาด้วยกันเป็น 4 คน ปัจจุบันมีอาชีพทำนา ซึ่งมีรายได้ก่อนเข้าร่วมโครงการ 10,000 บาทต่อปี หลังจากเข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็น 30,000 บาทต่อปี ชูชาติเสนอโครงการ คือ อาชีพซื้อขายโค - กระบือ ชูชาติกู้เงินจากโครงการมาแล้ว 3 ครั้ง คือ ปี พ.ศ. 2543 - 2545 ซึ่งแต่ละครั้งยืมมาครั้งละ 10,000 บาท ชูชาติยืมเงินจากโครงการทั้งหมด 30,000 บาท ปัจจุบันเหลือค้างอยู่อีก 10,000 บาท ที่ยังไม่ได้ส่งคืนเพราะยังไม่ถึงกำหนด ชูชาติเล่าว่าสาเหตุที่เลือกอาชีพซื้อขายโค - กระบือ ส่วนหนึ่งเพราะคนทำนา จำเป็นต้องใช้โค - กระบือไถนาอยู่เป็นประจำ ทำให้มีความคุ้นเคยและชำนาญในการเลี้ยงโค - กระบือ ชูชาติบอกว่าการค้าขายโค - กระบือส่วนมากจะได้กำไร อย่างในปี พ.ศ. 2543 ชูชาติซื้อโค - กระบือมาตัวละ 9,300 บาท และเลี้ยงไปได้ไม่นานขายได้ 15,000 บาท ในปี 2 ปี พ.ศ. 2544 ซื้อโค - กระบือมาราคา 15,000 บาท ขายได้ 17,000 บาท ชูชาติบอกว่าค้าขายโค - กระบือบางครั้งก็ขายได้ราคาดี บางทีก็ราคาตก แต่ที่เลือกอาชีพนี้เพราะลงทุนน้อยลงทุนเพียงครั้งเดียวเป็นค่าซื้อโค - กระบือ ส่วนค่ากินของโค - กระบือส่วนใหญ่จะให้กินหญ้า เลี้ยงดูง่ายไม่ต้องซื้ออาหารให้อย่างสัตว์ชนิดอื่น ทำให้ขายได้กำไร

สำหรับรายการที่ต้องใช้จ่ายในการเลี้ยงโค - กระบือ ชูชาติบอกว่าอันดับแรกจะต้องลงทุนซื้อโค - กระบือมาก่อน ซึ่งช่วงแรกคนจะซื้อตัวเล็ก ๆ เพราะราคาถูกแล้วจึงมาเลี้ยงให้อ้วน โดยคนจะเลือกซื้อโค - กระบือตัวผู้เพื่อใช้ทำนา พอหมดช่วงทำนาได้ประมาณ 3-4 เดือน ชูชาติจะขุนโค - กระบือให้อ้วน ซื้อยาถ่ายพยาธิและซื้อปลายข้าวให้กิน ซึ่งตัวหนึ่งกินประมาณ 2-3 กิโลกรัมต่อ 1 วัน ซึ่งราคาปลายข้าวก็ประมาณกิโลกรัมละ 5-6 บาท แต่ปลายข้าวจะไม่ให้กินบ่อยเพราะมีหญ้าให้โค - กระบือกินอยู่แล้ว ชูชาติเล่าให้ฟังว่าจะทำวิธีนี้ในช่วงที่คนกำลังจะขายโค - กระบือ คือ หลังจากเสร็จมาแล้วจะเลี้ยงอยู่ประมาณ 3-4 เดือน แล้วจึงนำไปขาย ซึ่งจะทำได้ราคาดี และชูชาติได้สรุปให้ฟังว่าค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ต้องใช้ในการซื้อโค - กระบือ ประมาณ 12,000 บาท ซึ่งคนได้รับเงินจากโครงการมา 10,000 บาท ดังนั้นอีก 2,000 บาท คนต้องหามาเพิ่มเติมจากเงินออมในรูปแบบต่าง ๆ ที่คนสะสมไว้ ฉะนั้นการใช้เงินนอกเหนือจากการประกอบอาชีพจึงไม่มีเลย

เพราะการซื้อขายโค - กระบือต้องใช้เงินสูง ชูชาติบอกว่าหลังจากที่ตนเข้าร่วมโครงการแล้วคนมีรายได้อีกเพิ่มขึ้นและก็มีเงินเก็บออมมากขึ้นเช่นกัน โดยชูชาติบอกว่ามีเงินออมหลังเข้าร่วมโครงการประมาณ 40,000 บาท ทั้งนี้เพราะคนทำนาโดยใช้โค-กระบือจากโครงการ และหมั่นซื้อขายโค-กระบือบ่อย บางครั้งซื้อโค-กระบือมาเพื่อขายอย่างเดียว ซื้อได้ประมาณ 3-4 เดือน ขุนให้อ้วนก็ขายได้ราคาแล้ว บางทีซื้อได้ไม่กี่ชั่วโมงพอได้ราคาดีกว่า 1,000-2,000 บาท คนก็ขาย ชูชาติบอกว่าบางครั้งซื้อมาแล้วขายไปเลยแทบจะไม่ต้องลงทุนอะไรเลยก็ได้กำไรประมาณ 1,000-2,000 บาทแล้ว ชูชาติจึงบอกว่าการซื้อขายโค - กระบือสนุกและรายได้ดี ถ้าผู้ที่ซื้อขายมีความเชี่ยวชาญและต่อไปในอนาคตชูชาติบอกว่าอยากขยายผลการทำงานของคน โดยตั้งใจว่าจะซื้อที่ดินเพิ่มจากเดิมที่มี 8 ไร่ อยากซื้อเพิ่มอีก 10 ไร่ โดยใช้เงินออมที่เก็บไว้ ราคาที่ดินประมาณไร่ละ 20,000 บาท และใช้โค-กระบือไถนาเหมือนเดิมเพราะการไถรดไร่ต้องใช้ต้นทุนมาก

ในส่วนของคุณวาทะที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ในการให้คำแนะนำการประกอบอาชีพ ชูชาติบอกว่าได้รับความรู้มาก โดยเฉพาะความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมโดยพัฒนากร เกษตรตำบล แนะนำให้เลี้ยงโค - กระบือรวมกลุ่มกันเพื่อขายและมีอำนาจในการต่อรองราคามากขึ้น แนะนำการเลือกซื้อโค - กระบือและมีบริการพ่อพันธุ์ให้ผสมพันธุ์ โดยเจ้าหน้าที่แนะนำให้เลี้ยงโค - กระบือเพราะว่าถ้าเราทำการซื้อขายบ่อย ๆ ทุกปี จะมีเงินหมุนเวียนมากขึ้น และในเรื่องของหลักเกณฑ์การคืนเงินกฎระเบียบต่าง ๆ ชูชาติทราบคืออยู่แล้วจากการให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ แต่สิ่งที่ทำให้ชูชาติค่อนข้างจะไม่พอใจคือ การส่งคืนเงินภายในระยะเวลา 1 ปี เนื่องจากการเลี้ยงโค - กระบือ ชูชาติอยากเลี้ยงโค-กระบือตัวเมียมากเพราะลงทุนครั้งเดียว เอาโค-กระบือตัวเมียไปผสมพันธุ์กับตัวผู้พ่อพันธุ์ของทางเกษตรตำบลจะได้ลูก แต่ปัญหาคือ ถ้าเลี้ยงโค - กระบือตัวเมียเพื่อให้มีลูกต้องใช้ระยะเวลานาน และถ้ารอให้นานมากก็จะส่งเงินคืนโครงการไม่ทัน กำหนดเวลา 1 ปี บางครั้งพ่อค้าในตลาดโค - กระบือเขารู้ว่าชาวบ้านเร่งขายโค - กระบือเพื่อนำเงินไปคืนโครงการ ก็จะมีราคาแพง ซึ่งชูชาติยอมรับว่าคนไม่ได้เตรียมตัวล่วงหน้าว่าจะต้องเก็บเงินไว้ เพียงแต่เมื่อได้รับแจ้งการคืนเงินก็เตรียมขายโค - กระบือเพื่อนำเงินมาคืน ส่วนในด้านกระบวนการขอรับเงิน หลักเกณฑ์การรับเงินชูชาติพอใจมาก

หลังจากชูชาติเข้าร่วมโครงการ ชูชาติบอกว่าคุณภาพชีวิตของคนดีขึ้น มีเงินหมุนเวียนอาหารการกินดีขึ้น โดยเฉพาะการรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะมากขึ้นกว่าเดิม เพราะก่อนที่โครงการ กษ.คจ. จะเข้ามาในหมู่บ้านคนมีรายได้น้อย จึงรับประทานอาหารเท่าที่พอจะหาได้ แต่ปัจจุบันได้เลือกซื้ออาหารที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคง อีกทั้งบุตรทั้ง 2 คน ได้เข้าเรียนภาคบังคับตามเกณฑ์ โดยคนโตหลังจากจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว ก็ไปฝึกอบรมด้านอาชีพ ส่วนคนเล็กกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ครอบครัวของชูชาติมีความสุข

สบายมากขึ้น ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ที่คนเพิ่งซื้อมาหลังจากมีเงินสะสมที่เกิดจากการประกอบอาชีพ และคนยังได้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น โครงการต่อต้านยาเสพติด ซึ่งเป็นโครงการที่มีประโยชน์ และที่เป็นปัญหาในปัจจุบันคือ ชูชาติยังคงคิดบุญหรืออยู่มาก วันหนึ่ง ๆ טובทีละหลายมวน ซึ่งชูชาติเองคิดว่าคงจะเลิกไม่ได้ เพียงแต่ปัจจุบันกำลังลดจำนวนการสูบให้น้อยลง ทุกวันนี้ครอบครัวของชูชาติมีความสุขและอบอุ่น มีกินมีใช้มากขึ้น นอกจากนี้ชูชาติยังบอกกับผู้วิจัยอีกว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดี ทำให้มีรายได้มากขึ้น มีเงินลงทุน และมีเงินหมุนเวียน มีเงินเหลือเก็บ แต่มีข้อเสนอแนะว่าอยากให้มีการขยายเวลาการคืนเงินให้มากกว่านี้ ประมาณ 2-3 ปี และอยากให้เพิ่มจำนวนเงินมากกว่า 280,000 บาท และอยากให้โครงการดี ๆ อย่างนี้อยู่ในหมู่บ้านของคนต่อไป

กรณีศึกษารายที่ 4 : นายบุญหลาย *

นายบุญหลาย อายุ 40 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ตั้งแต่เกิด และภรรยาก็เป็นคนในหมู่บ้านนี้เช่นกัน มีบุตรด้วยกัน 1 คน ดังนั้น บุญหลายจึงมีสมาชิกในครอบครัวรวม 3 คน อาชีพที่บุญหลายทำคือ ประมง ซึ่งเป็นอาชีพเดียวกับที่เสนอไว้กับโครงการ กข.คจ. รายได้ของบุญหลายทั้งรายได้ส่วนตัวและครอบครัวมีรายได้ก่อนเข้าร่วมโครงการประมาณ 10,000 - 20,000 บาท หลังจากเข้าร่วมโครงการบุญหลายมีรายได้ 30,000 บาทต่อปี บุญหลายบอกกับผู้วิจัยว่าโครงการ กข.คจ. ทำให้เขามีเงินมาลงทุน สานต่ออาชีพเดิมที่เขาถนัดทำให้เขามีกำไรมากขึ้น เพราะในสมัยก่อนเขาเคยทำสวนผักขาย แต่แพ้เข้ามาแมลงต้องเปลี่ยนมาทำประมง ในช่วงแรกอุปกรณ์น้อยมากทำให้วันหนึ่ง ๆ เขาจับปลาได้ไม่มาก

บุญหลายเข้าร่วมโครงการเพียง 2 ปี เท่านั้น คือ ปี พ.ศ. 2544 และ 2545 แม้เขาจะรู้ว่าโครงการดังกล่าวเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 แต่เขาก็ไม่ได้เข้าร่วม ซึ่งไม่ใช่เขาไม่สนใจแต่เขาก็กลัวว่าจะไม่มีเงินใช้คืนและไม่อยากเป็นหนี้ จนกระทั่งเพื่อนบ้านที่ยืมเงิน กข.คจ. มีรายได้ดีขึ้น บางคนมีงานทำมากขึ้น หลังจากเสร็จจากการทำนา เขาจึงเกิดความสนใจที่จะทำอาชีพประมง เพราะเขาคิดว่าเป็นอาชีพที่เขาเคยทำมาอยู่แล้วแต่เงินลงทุนมีน้อย ถ้าได้เงินมาจะช่วย给他จับปลาและขายปลาได้มากขึ้น อีกทั้งปลาที่อยู่ในแม่น้ำมีจำนวนมาก เขาคิดว่าเขาไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เพียงแค่มีอุปกรณ์ในการจับปลาเท่านั้น บุญหลายจึงยืมเงินจากโครงการมา 5,000 บาท สำหรับซื้ออุปกรณ์ที่ใช้ในการจับปลา บุญหลายเล่าให้ฟังว่าซื้อตาข่ายจับปลา ราคา 1,000 บาท แหราคา 1,000 บาท และค่าน้ำมันสำหรับเรือประมาณวันละ 20 บาท นอกจากนี้ต้องซื้อห่วงเหล็กเพื่อทำลูกถ่วงของตาข่ายและซื้อท่อนพองน้ำอีกด้วย บุญหลายบอกว่า เนื่องจากคนมีอาชีพจับปลาอยู่แล้วจึงมีอุปกรณ์อยู่บ้างบางส่วน แต่มาทำเพิ่มเพื่อให้จับปลาได้มากขึ้น ซึ่งปลาในแม่น้ำบุญหลายบอกว่ามีมากมาย

ที่คนจับได้และขายเป็นประจำ คือ ปลานาง ราคาแพงขายกิโลกรัมละ 100 กว่าบาท ปลาตะเพียน กิโลกรัมละ 40 บาท ปลากด กิโลกรัมละ 100 กว่าบาท ปลาโจก กิโลกรัมละ 100 บาท ซึ่งวันหนึ่ง ๆ เขาจะขายได้ประมาณ 5-6 กิโลกรัม ส่วนใหญ่ที่คนชอบจะเป็นปลานางและปลาตะเพียน สำหรับขั้นตอนในการทำงานบุญหลายเล่าให้ฟังว่า คนจะออกไปวางตาข่าย และทอดแหเวลาประมาณ 15 นาฬิกา ทั้งนี้เพราะเวลาใกล้ค่ำปลาจะกลับเข้าฝั่ง โดยตาข่ายจะวางบริเวณริมฝั่ง ส่วนแหจะทอดกลางแม่น้ำ เสร็จแล้วบุญหลายก็กลับบ้าน พอตอนเช้าประมาณตี 4 ตี 5 เขาจะต้องรีบตื่นเอาเรือออกไปเอาปลาที่ดักได้มาขาย โดยทำการคัดแยกประเภทปลาแล้วจึงให้ภรรยาขี่มอเตอร์ไซด์เอาปลาไปขายที่ตลาดในอำเภอ เวลาประมาณ 7 นาฬิกา ถึง เทียง ซึ่งถ้าขายดีก็จะกลับมาประมาณ 10 นาฬิกา แต่ถ้าขายไม่ดี ก็จะกลับมาประมาณเที่ยงถึงบ่าย

สำหรับการใช้เงินนอกเหนือการประกอบอาชีพที่เสนอไว้ตามโครงการ บุญหลายบอกว่า เงินที่ได้จากโครงการคนใช้ซื้ออุปกรณ์ มีเหลือบ้างประมาณ 1,000 บาท คนและภรรยาจึงนำเงินดังกล่าวมารับซื้อปลาจากคนในหมู่บ้านไปขาย โดยจะรับซื้อกิโลกรัมละ 100 บาท แล้วคนไปขาย กิโลกรัมละ 110-115 บาท บุญหลายบอกว่า ปลาที่คนจับได้ไม่มากพอและอยากได้กำไรมากขึ้น อีกทั้งอยากช่วยคนในหมู่บ้านที่เขาจับปลาได้ แต่ไม่มีเวลาเอาปลาไปขายที่ตลาดเพราะต้องทำสวนด้วย บางครั้งพ่อค้าคนกลางมารับซื้อในหมู่บ้านแต่กดราคา และผลกระทบที่ได้รับจากการนำเงินไปใช้ บุญหลายบอกว่าไม่มีเลย เพราะการนำเงินไปใช้ของคนถือว่าเป็นทุนหมุนเวียนในการซื้อปลาจากคนอื่นไปขาย อีกทั้งทำให้คนมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย และตอนนี้บุญหลายมีเงินเก็บในธนาคารประมาณ 40,000 - 50,000 บาท โดยคิดว่าจะนำเงินไปใช้เป็นค่าเล่าเรียนบุตร

จากการที่คนมีรายได้เพิ่มขึ้น บุญหลายบอกว่านอกจากที่เขามีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์แล้ว เจ้าหน้าที่พัฒนากร และเกษตรตำบล จะคอยให้คำแนะนำการวางแผนการใช้จ่ายเงินและจะบอกวัตถุประสงค์ของโครงการนี้ว่าทำไมถึงมาให้เขายืมเงินไปประกอบอาชีพ รวมทั้งกฎระเบียบต่าง ๆ ซึ่งคนเข้าใจดีทั้งการห้ามนำไปใช้อย่างอื่น การส่งคืนเงินตามกำหนด ซึ่งตอนนี้คนและภรรยาเตรียมที่จะเก็บรวบรวมเงินเพื่อส่งคืนบ้างแล้ว นอกจากนี้ความรู้ที่ได้รับจากเกษตรตำบล คือ ไม่ควรจับปลาในฤดูวางไข่ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ อีกทั้งคนรู้เทคนิคในการจับปลาคือว่าจะไม่จับปลาที่น้ำเขียว เพราะตาข่ายสูบน้ำเขียวไม่ได้ และที่คนไปจับปลาตอนบ่ายเพราะปลากลับเข้าฝั่ง แต่ช่วงเช้าจะไม่มีปลา ถึงเหล่านี้บุญหลายคิดว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนประสบความสำเร็จ มีรายได้มากขึ้น เพราะรู้เทคนิคต่าง ๆ ในการจับปลาทำให้จับปลาได้มากขึ้นกว่าเดิม และต่อไปบุญหลายคิดว่าจะซื้อตาข่ายเพิ่มอีก 10 อัน เพื่อให้จับปลาได้มากขึ้น

สำหรับความพึงพอใจต่อโครงการ บุญหลายบอกว่าพอใจทุกด้าน ทั้งหลักเกณฑ์การขอรับเงินยืม กระบวนการขอรับเงินยืม และอยากให้ขยายวงเงินเป็น 3 - 4 ปี อย่างไรก็ตาม

บุญหลายและครอบครัว มีคุณภาพชีวิตที่ดีมากขึ้น ทั้งอาหารการกิน ซึ่งครอบครัวของบุญหลายเลิกกินอาหารดิบแล้ว มีที่อยู่อาศัยกว้างขวาง อีกทั้งมีโอกาสดำเนินชีวิตทางสังคมขั้นพื้นฐานทุกเดือน เนื่องจากเมื่อก่อนเคยทำนาแล้วแพ้มาแมลง มาตอนนี้ก็ยังมีการแพ้อยู่ถึงแม้จะเลิกทำนาไปแล้ว จึงต้องพบแพทย์เพื่อเข้ารับการรักษาอย่างต่อเนื่อง ส่วนการควบคุมจำนวนบุตรนั้นภรรยาของเขากินยาคุมกำเนิดอยู่ ด้านการศึกษาของบุตรก็เข้าศึกษาตามเกณฑ์ ทุกวันนี้ครอบครัวของบุญหลายอยู่กันอย่างมีความสุข รักใคร่ปรองดองกันดี และสำหรับโครงการ กข.คจ. มีความคิดว่าเป็นโครงการที่ดีช่วยให้เขามีรายได้เพิ่มขึ้น มีทุน แต่อยากให้มียุทธศาสตร์การเงินมากกว่านี้

กรณีศึกษารายที่ 5 : นางศรีไพร *

นางศรีไพร อายุ 34 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นลูกสาวผู้ใหญ่บ้าน เมื่อแต่งงานแล้วก็แยกออกไปสร้างครอบครัวเล็ก ๆ อยู่ไม่ไกลกับบ้านพ่อแม่มากนัก ปัจจุบันเธอมีบุตรชาย 3 คน คนโตเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ไปฝึกงานทำงานเป็นช่างซ่อมรถยนต์อยู่ที่อยู่ ซึ่งเจ้าของอู่ก็เป็นคนในหมู่บ้านเหมือนกัน บุตรชายคนที่ 2 กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนในหมู่บ้าน ส่วนบุตรชายคนเล็ก ศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเดียวกัน

ก่อนเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. ศรีไพรและสามี ประกอบอาชีพปลูกผักแขนง และใบยวบในที่ดินที่พ่อผู้ใหญ่แบ่งให้ จำนวน 2 ไร่ และทำนาปีละ 1 ครั้ง ในที่ดินส่วนของสามี ซึ่งมีอยู่ประมาณ 10 ไร่ แต่ที่นาตั้งอยู่อำเภออื่นที่อยู่ไกลเคียงกัน ถึงฤดูทำนาก็จะเดินทางไปพักอยู่ที่กระท่อมเล็ก ๆ ที่สร้างไว้เพื่อพักอาศัยช่วงฤดูทำนา เมื่อทำนาเสร็จแล้วก็ขนข้าวของกลับมาอยู่บ้านต่อไป รายได้ของครอบครัวก่อนเข้าร่วมโครงการ เธอบอกว่าไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตร แต่เฉลี่ยแล้วประมาณเดือนละ 4,000 บาท ซึ่งก็พออยู่ พอกิน เพราะในหมู่บ้านมีอาหารอุดมสมบูรณ์ เธอปลูกผักไว้กินเองด้วย ส่วนปลา สามีของเธอก็สามารถไปหามาได้จากบึงใหญ่ในหมู่บ้าน บางทีก็ไปหาปลาที่แม่น้ำมูลบ้าง เธอบอกว่าปลาในแม่น้ำมูลกินอร่อยกว่าปลาในบึงใหญ่

ศรีไพรเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. ครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 2543 โดยยื่นเงินไปจำนวน 5,000 บาท เพื่อทำอาชีพค้าขายผัก ด้วยเหตุผลที่ว่าเห็นเพื่อนบ้าน 4 ราย ที่รับซื้อผักซึ่งปลูกกันมากในหมู่บ้าน แล้วย้ายไปขายส่งในตลาดต่าง ๆ มีรายได้ดี และแน่นอนกว่าอาชีพปลูกผักที่ครอบครัวของเธอทำอยู่ ประกอบกับเธอก็เคยไปช่วยพ่อแม่ขายผัก ขายปลา ที่ตลาดสดประจำอำเภอมานตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็ก เธอจึงมีความมั่นใจว่าอาชีพค้าขายผักน่าจะดีกว่าอาชีพเดิมที่ทำอยู่ เมื่อปรึกษากับสามีและตกลงกันได้แล้วว่าจะทำอาชีพค้าขายผัก สามีของเธอจึงซื้อรถกระบะมือสองมาคันหนึ่ง โดยใช้เงินส่วนตัวจำนวนหนึ่ง ประกอบกับเงินช่วยเหลือจากครอบครัวพ่อแม่ของทั้ง

2 ฝ่าย เมื่อมีรถขนแล้วเธอก็เปิดจตุรรับซื้อผักขึ้นที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอยู่แล้ว จึงทำให้มีชาวบ้านนำผักมาขายให้เธอเป็นจำนวนมาก ผักที่รับซื้อจากชาวบ้านในหมู่บ้านได้แก่ ผักชะแอง ใบบัวบก ผักบุ้ง มะกอกน้ำ มะเขือพวง ถั่วฝักยาว แตงกวา ถั่วลิสง และเห็ด ที่ชาวบ้านเก็บมาจากคางคางหมู่บ้าน ซึ่งจะมีมากในช่วงฤดูฝน ศรีไพรจะเป็นคนคอยรับซื้อผักจากชาวบ้านในตอนเช้า ส่วนสามีของเธอจะขับรถไปซื้อผักที่ตลาดเจริญศรี ซึ่งเป็นตลาดขายส่งผักใหญ่ที่สุดในจังหวัดอุบลราชธานี ผักที่ซื้อจากตลาดเจริญศรี เช่น ผักกาด หัวผักกาด พริก โหระพา กระเพรา หอมใหญ่ หอมหัวแดง ผักชี มะนาว คื่นช่าย บวบ หน่อไม้ กะหล่ำปลี เป็นต้น ผักเหล่านี้ชาวบ้านในหมู่บ้านไม่ได้ปลูกกัน

เมื่อสามีซื้อผักจากตลาดเจริญศรีเสร็จแล้ว ก็กลับมารับผักที่ศรีไพรรับซื้อจากชาวบ้านไว้รวมกันแล้วก็จะเต็มคันรถพอดี (รถของศรีไพรเป็นรถกระบะแบบตอนครึ่ง คอรั้วเหล็กด้านข้างทั้ง 2 ด้าน เพื่อให้สามารถขนผักได้มากขึ้น) ศรีไพรและสามีก็จะเดินทางไปขายผักที่ตลาดเทศบาลเมืองศรีสะเกษ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 70 กิโลเมตร เมื่อไปถึงตลาดแล้ว ก็จะมีพ่อค้าและแม่ค้ามารับไปขายต่ออีกทีหนึ่ง บางส่วนก็นำไปขายยังตลาดอื่น ๆ ต่อไป บางส่วนก็ขายในตลาดเทศบาลศรีสะเกษเลย

การซื้อขายส่วนใหญ่จะใช้เงินสด มีขายเงินเชื่อบ้าง แต่จะให้เฉพาะแม่ค้าในตลาดเทศบาลศรีสะเกษที่สนิทสนมกันดีแล้วเท่านั้น ทุกวันนี้ศรีไพรจะขายผักหมดประมาณ 14 - 15 นาฬิกา แล้วก็เดินทางกลับบ้าน แต่กว่าจะสามารถทำได้อ่างนี้มัน เธอเล่าว่าในปีแรกที่เริ่มค้าขายผัก เธอต้องตื่นตั้งแต่ตีสาม ไปซื้อผักที่ตลาดเจริญศรีกับสามี เสร็จแล้วก็กลับมารับผักที่หมู่บ้านโดยมีแม่เป็นคนรับซื้อจากชาวบ้านไว้ให้ แล้วเดินทางไปขายที่ศรีสะเกษ ช่วงปีแรกที่ไปขายใหม่ ๆ ยังไม่รู้จักพ่อค้าแม่ค้าเลย กว่าเธอจะขายผักหมดบางครั้งก็เที่ยงคืน บางครั้งก็ตีสองต้องไปนอนหลับเอาในรถ อายน้ำในท้องน้ำตลาด เธอทำอยู่อย่างนี้เป็นปีจึงมีคนรู้จักมากขึ้น มีขาประจำมารับซื้อ เคี้ยวนี้เธอจึงเหนื่อยน้อยลง มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น

ปัจจุบันนี้ศรีไพรซื้อผักไปขายวันละประมาณ 20,000 บาท ถ้าไรอาจจะไม่แน่นอนแล้วแต่ภาวะราคาของผัก แต่อย่างน้อย ๆ เธอบอกว่าวันละ 1,000 บาทได้แน่นอน เมื่อเธอได้รับเงินจากการขายผักแล้วก็จะนำมาจ่ายค่าผักให้กับชาวบ้านในวันถัดไป เงินที่เหลือก็จะเป็นเงินทุนหมุนเวียนไปซื้อผักที่ตลาดเจริญศรี เป็นค่าใช้จ่ายภายในบ้านและค่าเล่าเรียนลูก ที่เหลือจากนั้นก็ฝากพ่อผู้ใหญ่ไว้ก่อน พอรวบรวมได้จำนวนหนึ่งก็จะนำไปฝากธนาคาร ซึ่งเธอบอกว่าเฉลี่ยแล้วฝากธนาคารปีละ 60,000 บาท

จากอาชีพขายผักดังกล่าวศรีไพรสามารถนำเงินมาปรับปรุงบ้านใหม่ในปีนี้ใช้เงินไป 80,000 บาท ซื้อมอเตอร์ไซด์ให้ลูกชายคนที่ 2 ขับไปส่งขายที่สวนผัก อีก 4 หมื่นกว่าบาท ส่วน

เงินที่เหลืออยู่ในธนาคารมีเป้าหมายว่าจะเก็บไว้ซื้อรถยนต์ใหม่ที่เป็นรถกระบะคันเดียว เพื่อให้สามารถบรรทุกผักได้มากขึ้น เป็นทุนการศึกษาให้บุตรทั้ง 2 คน และถ้าอนาคตมีเงินเหลืออีก เธอก็คิดที่จะซื้อที่นาเพิ่ม

เธอเล่าว่าเหตุผลที่ทำให้เธอประสบความสำเร็จกับอาชีพค้าขายผักก็เพราะเป็นอาชีพที่ตัวเองรัก เคยฝึกทำมาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับตัวเธอเป็นคนพูดจาไพเราะกับลูกค้า ซื่อสัตย์กับคนที่ติดต่อค้าขายด้วย สามีนางเธอก็เป็นคนขยันขันแข็ง มีความมานะอดทนมาก ต่างคนต่างเป็นกำลังใจให้กันและกัน จึงทำให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ครอบครัวก็มีความสุข เพราะได้ทำงานอยู่ด้วยกันตลอด

ทุกวันนี้อาชีพของศรีไพรมีความมั่นคงทำให้ครอบครัวก็มีความสุข และเธอบอกว่าถ้าไม่มีโครงการ กข.คจ. เข้ามาในหมู่บ้านเธอก็อาจจะยังคงทำอาชีพปลูกผักอยู่ ความเป็นอยู่ก็คงจะเหมือนเดิม เงินจากโครงการที่ยืมไปครั้งละ 5,000 บาท รวมทั้งหมด 3 ครั้ง แม้ว่าจะเป็นเงินที่ไม่มากเลย แต่การที่โครงการมีระเบียบกำหนดให้ผู้ยืมเงินต้องเสนอโครงการก่อน ทำให้เธอต้องมาคิดวางแผนการประกอบอาชีพ และเป็นแรงบันดาลใจให้เธอนำเงินยืมดังกล่าวไปเป็นทุนเริ่มต้นในการประกอบอาชีพ แม้ว่าจะไม่เพียงพอกับความต้องการใช้ของเธอ แต่มันก็เป็นทุนเริ่มต้นที่มีความสำคัญมากที่สำคัญมากกว่านั้นก็ คือ การเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. ทำให้เธอต้องเข้าร่วมการประชุมที่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องจัดขึ้น ซึ่งทำให้เธอได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การวางแผนการใช้จ่ายเงิน การจัดทำบัญชีต่าง ๆ ซึ่งคนจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อย่างเธอไม่เคยคิดจะทำมาก่อน เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้วทำให้เธอรู้จักทำบัญชีรายชื่อชาวบ้านที่นำผักมาขายว่ามีใครบ้าง ขายผักชนิดใด ไร่จำนวนเท่าไร เพื่อที่ว่าเมื่อถึงกำหนดจ่ายเงินเธอก็สามารถจ่ายเงินให้ชาวบ้านได้อย่างถูกต้อง และการที่โครงการกำหนดระยะเวลาชำระเงินคืนสำหรับหมู่บ้านของเธอคือ 1 ปี นั้น ทำให้เธอต้องวางแผนการออมเงิน เพื่อที่จะสามารถนำเงินมาคืนให้โครงการได้ตามกำหนด ซึ่งในที่สุดเธอก็สามารถทำได้สำเร็จทุกครั้ง

เธอจึงมีความเห็นว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดี ช่วยให้ชาวบ้านมีเงินทุนเริ่มต้นในการประกอบอาชีพ การอบรมต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ ทำให้ชาวบ้านมีความรู้มากขึ้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนบริหารจัดการกองทุนกันเอง ทำให้ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเมื่อมีโครงการใหม่ ๆ เข้ามา เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ประชาชนก็สามารถนำประสบการณ์จากการบริหารกองทุน กข.คจ. ไปใช้ประโยชน์ได้มาก

ปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพของเธอทุกวันนี้ไม่มี ส่วนข้อเสนอแนะนั้นเธอเห็นว่าโครงการนี้ดีแล้ว แต่มีเงินน้อยไป ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน

กรณีศึกษารายที่ 6 : นายบุญถม *

นายบุญถม อายุ 41 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้มาตั้งแต่เกิด ปัจจุบันสมรสแล้ว และมีบุตร 2 คน กำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนในหมู่บ้าน อาชีพที่เลือกในการเข้าร่วมโครงการ คือ ช่างไม้ บุญถมเป็นกรรมการหมู่บ้าน และกรรมการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทด้วย

ก่อนเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. บุญถมก็เป็นช่างไม้ประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว งานของบุญถมก็คือ รับเหมาค่าแรงในการปลูกสร้างบ้านให้คนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง รายได้ขึ้นอยู่กับว่ามีงานเข้ามาอย่างน้อยเพียงใด ถ้าไม่มีงานรับเหมามา เขาก็จะไปทำอาชีพจับปลาเป็นอาชีพเสริม มีรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ 4,000 บาท ส่วนภรรยาจะไปรับจ้างมัดผักแขยงให้กับเพื่อนบ้าน เพราะครอบครัวของบุญถมไม่มีที่ดินที่จะปลูกผัก (แต่มีที่นาอยู่ที่ ตำบลโนนสว่าง อำเภอตำบอง 10 กว่าไร่) รายได้ของภรรยาจากการรับจ้างมัดผักตกวันละประมาณ 100 บาท ก็พอได้ใช้จ่ายในครอบครัว

เมื่อโครงการ กข.คจ. เข้ามาในหมู่บ้าน บุญถมได้เสนอโครงการประกอบอาชีพช่างไม้ และได้รับเงินยืมไป 10,000 บาท ในเดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2543 เขาได้นำเงินดังกล่าวไปซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ของช่าง เช่น กบไฟฟ้า เครื่องตัดกระเบื้องปูพื้น ส่วนไฟฟ้า เป็นต้น เมื่อซื้อเครื่องมือมาครบแล้ว ทำให้บุญถมสามารถทำงานได้รวดเร็วขึ้น รับงานได้มากขึ้น บุญถมก็ไปจ้างคนงานมาช่วยงานมากขึ้น ปัจจุบันเขามีคนงานประมาณ 4-5 คน รายได้ของเขาก็เพิ่มขึ้นเฉลี่ยรายได้ประมาณเดือนละ 8,000 บาท ภรรยาของเขาก็ยังรับจ้างมัดผักอยู่ จึงมีรายได้เข้ามาเพิ่มอีกส่วนหนึ่ง ทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวของเขาดีขึ้น เงินที่ได้จากการประกอบอาชีพนั้นบุญถมบอกว่า ช่วงแรก ๆ ก็นำมาซื้อเครื่องมือประกอบอาชีพให้ครบก่อน แล้วก็ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้านมาใช้ เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น ทีวีไอ เป็นต้น ส่วนบ้านพักอาศัยเขาก็สร้างเองเพราะเป็นช่างอยู่แล้ว ซึ่งเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตดู บ้านของเขาเป็นบ้านครึ่งตึก ครึ่งไม้ 2 ชั้น ปลูกอยู่ในเนื้อที่ประมาณ 60 ตารางวา พื้นชั้นล่างเป็นพื้นซีเมนต์ขัดมันธรรมดา พื้นชั้นบนเป็นไม้กระดาน มองเห็นได้จากข้างล่างเพราะไม่ได้ติดคั้งฝ้าเพดาน บ้านไม่ได้ทาสีเหมือน ๆ กับเพื่อนบ้านทั่วไปในหมู่บ้าน ที่ไม่นิยมทาสีบ้าน บุญถมบอกว่าไม่ค่อยมีเงินเก็บออมเพราะว่ารายจ่ายมีมาก แต่ก็พยายามเก็บออมไว้บ้าง ทุกวันนี้เขาเพิ่งจะได้เริ่มนำเงินไปฝากธนาคาร โดยตั้งใจว่าถ้าเก็บได้มากพอจะซื้อรถกระบะมือสอง 1 คัน ไว้ใช้ในการรับเหมา เพราะทุกวันนี้เขามีมอเตอร์ไซด์อยู่คันเดียว เวลาจะขนวัสดุก่อสร้างแล้วไม่ค่อยสะดวก จึงรับเหมาได้แต่เพียงค่าแรง โขขเจ้าของบ้านจะเป็นคนจัดซื้อ จัดหาวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ มาให้ เขาเพียงแต่จัดเตรียมเครื่องมือช่าง และคนงานไป

ให้พร้อม ก็สามารถทำงานได้เลย แต่บุญถมคิดว่า ถ้ามีรถกระบะเขาก็จะสามารถรับเหมาได้ทั้งค่าวัสดุและค่าแรง ซึ่งก็จะทำให้มีกำไรมากขึ้น

บุญถมยืมเงินจากโครงการไปแล้ว 3 ครั้ง ๆ ละ 10,000 บาท และสามารถส่งคืนเงินยืมได้ตามกำหนดเวลาทุกครั้ง เพราะเขาบอกว่าเขาเป็นกรรมการหมู่บ้าน รู้กฎระเบียบต่าง ๆ ของกองทุนดี และต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ ดังนั้นเขาจึงเตรียมเก็บเงินไว้ก่อนล่วงหน้าเพื่อชำระคืนให้กับโครงการตามกำหนดเวลา เขาบอกว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดีทำให้ชาวบ้านมีเงินทุนไปประกอบอาชีพและไม่ต้องเสียดอกเบี้ย ชาวบ้านไม่ต้องไปกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบในหมู่บ้าน ซึ่งคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน และยังทุกวันนี้มีกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท นายทุนเงินกู้แทบจะไม่มีคนไปกู้แล้ว

ปัญหาอุปสรรคที่บุญถมพบในการประกอบอาชีพคือ ปริมาณงานที่ไม่แน่นอน บางช่วงก็มีมากจนรับไม่ทัน บางช่วงก็ไม่มีเลย จนต้องไปรับงานนอกหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมากขึ้น ปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ ชาวบ้านบางคนไม่มีเงินจ่ายค่าจ้างให้ในคราวเดียว ก็ต้องให้ผ่อนจ่ายไปเรื่อย ๆ บางรายทำงานเสร็จแล้ว 3 เดือน ยังเก็บเงินได้ไม่หมดเลย

ข้อเสนอแนะต่อโครงการนี้ เขาเห็นว่าเงินน้อยเกินไป น่าจะเพิ่มจำนวนเงินให้มากกว่านี้ และควรจะขยายเวลาชำระเงินคืนเงินยืมให้เหมาะสมกับอาชีพที่ประชาชนเสนอโครงการเข้ามา เพราะบางอาชีพต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลผลิตอย่างจริงจัง บางอาชีพก็อาจจะได้เงินเร็ว ดังนั้นคณะกรรมการกองทุนจึงควรพิจารณาเป็นราย ๆ ไป จะเหมาะสมกว่า และเกิดประโยชน์กับประชาชนมากกว่า แม้ว่าจะมีปัญหาบ้างในทางปฏิบัติที่ชาวบ้านอาจมองว่าเลือกปฏิบัติ แต่เขาคิดว่าถ้าชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจ ก็จะสามารถทำความเข้าใจกันได้ เพราะคนในหมู่บ้านมีความเชื่อถือกรรมการกองทุนมาก โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านที่เป็นที่เคารพรักของชาวบ้านอยู่แล้ว

กรณีศึกษารายที่ 7 : นางยุพิน *

นางยุพิน อายุ 30 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เดิมเป็นคนหมู่บ้านอื่น แต่ได้มาแต่งงานกับสามีซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านแม่ภูน้อยจึงย้ายมาอยู่กับสามีได้ 8 ปีแล้ว ปัจจุบันเธอมีบุตรเป็นผู้หญิงทั้งหมด 2 คน คนโตเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ส่วนคนเล็กอายุเพิ่งจะได้ 2 ขวบ ยุพินเป็นสมาชิก อสม. และกรรมการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาทด้วย

ก่อนเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. ยุพินและสามีประกอบอาชีพปลูกผัก โดยมีที่ดินทำกินบริเวณริมบึงอยู่ 1 ไร่ มีรายได้ประมาณ 30,000 บาทต่อปี นอกจากอาชีพปลูกผักแล้วยุพินบอกว่าเธอเป็นลูกจ้างรายวันในโรงอิฐได้รับค่าจ้างวันละ 110 บาท แต่ปัจจุบันเลิกทำอิฐแล้ว ครอบครัวของเธอเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. เมื่อปี 2543 โดยเสนอโครงการประกอบอาชีพปลูกผัก และได้

รับอนุมัติจากคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ให้ยืมเงินไปแล้วรวม 3 ครั้ง ๆ ละ 5,000 บาท ยูพินได้เปิดเผยความจริงให้ผู้วิจัยทราบว่า ในความเป็นจริงแล้วเธอไม่ได้ประกอบอาชีพปลูกผักตามที่ได้เสนอต่อโครงการไว้แม้ว่าจะมีความตั้งใจที่จะทำก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะหลังจากเธอได้รับเงินจากโครงการมาแล้วยังไม่ทันได้ลงมือทำสวนผัก ก็พอดีสามีของเธอได้รับอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์คว่ำได้รับบาดเจ็บสาหัส หลังจากออกจากโรงพยาบาลแล้วไม่มีคนดูแล เธอเองก็ไม่สามารถทำสวนคนเดียวได้ ในที่สุดหลังจากปรึกษากับสามีแล้วเธอก็จึงตกลงเปลี่ยนอาชีพมาขายของชำอยู่กับบ้าน เพื่อจะได้มีเวลาดูแลสามี และช่วงนั้นลูกคนแรกของเธอก็ยังเล็กอยู่ การที่เธอมาทำงานอยู่กับบ้านจะได้เลี้ยงลูกไปด้วย ประกอบกับทำเลที่ตั้งบ้านของเธออยู่บริเวณ 3 แยก ของถนนในหมู่บ้านพอดี ทำให้เหมาะต่อการเปิดร้านขายของชำ อาชีพใหม่ของเธอก็ถือว่าดีพอสมควร เธอบอกว่าสามารถขายของได้วันละ 500-1,000 บาท เฉลี่ยมีกำไรประมาณวันละ 150 บาท เธอเล่าว่าใช้เงินลงทุนในการเปิดร้านประมาณ 25,000 บาท เป็นค่าตู้ ชั้นขายของ และค่าสินค้าที่นำมาขาย การเปลี่ยนอาชีพดังกล่าวของเธอ คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านทราบดี แต่ก็ไม่มีผู้ใดทักท้วงหรือให้คำแนะนำใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเธอเสนอโครงการขอยืมเงินครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 เธอก็ยังเสนออาชีพปลูกผักเหมือนเดิม ซึ่งคณะกรรมการก็ยังคงอนุมัติให้ยืมเงิน โดยไม่ได้บอกให้เธอเปลี่ยนโครงการประกอบอาชีพให้ถูกต้องตามความเป็นจริงแต่อย่างใด

ส่วนสามีของเธอเมื่อหายจากอาการบาดเจ็บแล้วก็ไปทำงานในบริษัทรับกำจัดปลวก ซึ่งอยู่ในเมืองอุบลราชธานี มีรายได้เดือนละ 4,400 บาท เมื่อรวมรายได้ของทั้ง 2 คนแล้ว จึงทำให้ครอบครัวของเธอไม่เดือดร้อนในการครองชีพแต่อย่างใด ปัจจุบันครอบครัวเธอมีรายได้รวมกันประมาณปีละ 70,000 บาท เธอมีเงินฝากกับกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในหมู่บ้าน เดือนละ 30 บาท โดยฝากมาได้ 3 ปีแล้ว เธอบอกว่าจะเก็บไว้เป็นทุนการศึกษาให้บุตรทั้ง 2 คน

ยูพินเล่าให้ฟังถึงอาชีพขายของชำของเธอว่า จะต้องรู้จักจัดหาสินค้าที่เป็นที่ต้องการของลูกค้า ซึ่งก็คือเพื่อนบ้านในหมู่บ้านมาขาย เช่น น้ำปลา น้ำมันพืช ปลากระป๋อง น้ำตาลทรายหอม กระเทียม เป็นต้น นอกจากนี้ลูกค้ากลุ่มสำคัญของเธอลูกหนึ่งก็คือ เด็ก ๆ ในหมู่บ้าน เพราะร้านค้าของเธอเป็นทางผ่านที่เด็ก ๆ เดินทางไปโรงเรียน เธอจึงมีสินค้าสำหรับเด็ก ๆ มาขายด้วย เช่น ขนมต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์เครื่องเขียนทั้งหลาย ซึ่งเธอบอกว่าขายดีพอสมควร เธอยังบอกอีกว่าคนขายของต้องพูดดี ๆ กับลูกค้า ต้องมีความละเอียดในการตรวจสอบรายการสินค้าว่ามีอะไรขาด อะไรหมด ก็ต้องรีบตั้งชื่อมาขาย ยูพินตั้งความหวังไว้ว่าถ้ามีเงินมากขึ้นเธอจะขยายร้านค้าของเธอให้ใหญ่ขึ้น มีสินค้ามากขึ้น และเธอก็จะมีรายได้มากขึ้นด้วย

เมื่อถามถึงความพึงพอใจต่อโครงการ ยูพินบอกว่าพอใจเกือบทุกด้านทั้งกฎ ระเบียบของโครงการ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ยกเว้นกำหนดเวลาชำระเงินภายใน 1 ปี ยูพินคิดว่าอยากให้ขยาย

เป็น 3 ปี เพราะเก็บเงินไม่ค่อยทัน ทำให้เมื่อถึงกำหนดเธอต้องดึงเอาเงินทุนหมุนเวียนที่มีอยู่มาใช้ชำระคืนให้โครงการไปก่อน

ในส่วนที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของครอบครัวของเธอนั้น เธอบอกว่าหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้ว คุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ดีขึ้น เช่น สมาชิกในครอบครัวก็มีสุขภาพดี เด็ก ๆ ได้ฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบถ้วน บ้านพักอาศัยของเธอก็เป็นบ้านแบบชั้นเดียวพื้นเป็นคอนกรีตขัดมัน มีความคงทนถาวรดี บุตรสาวคนโตก็เข้าเรียนตามเกณฑ์ แต่สามีของเธอยังคงสูบบุหรี่อยู่ และครอบครัวของเธอไม่ค่อยได้ไปทำบุญที่วัดบ่อยนัก จะไปเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ส่วนกิจกรรมของส่วนรวมนั้น ครอบครัวของเธอให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการนั้น ยูพินเห็นว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดี เป็นประโยชน์กับครัวเรือนยากจนมาก เพราะคนยากจนเหล่านี้ส่วนมากจะไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ การที่โครงการให้คนยากจนยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย ทำให้พวกเขามีเงินทุนเริ่มต้นในการประกอบอาชีพ และเธอก็คิดว่าเงินของโครงการมีน้อยเกินไป ไม่เพียงพอต่อความต้องการ เธอเองต้องไปกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตรประจำอำเภอมาเพิ่มอีก 20,000 บาท เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการเปิดร้านขายของชำของเธอ ดังนั้นโครงการควรเพิ่มเงินให้มากกว่านี้ และควรขยายเวลาการชำระคืนเงินยืมเป็น 3 ปี

กรณีศึกษารายที่ 8 : นางบัวผัน *

นางบัวผัน ปัจจุบันอายุ 33 ปี เป็นคนหมู่บ้านแม่ภูน้อยโดยกำเนิด สมรสแล้วและมีบุตร 3 คน รวมมีสมาชิกในครอบครัว 5 คน บัวผันจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อาชีพก่อนเข้าร่วมโครงการคือ ทำสวนผักขาย และไปบวบก มีที่ดินทำกินอยู่ 1 ไร่ เข้าร่วมโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยเสนออาชีพเดิมคือ อาชีพปลูกผัก และได้รับอนุมัติให้ยืมเงินจากโครงการไป รวม 3 ครั้ง ๆ ละ 5,000 บาท ก่อนเข้าร่วมโครงการมีรายได้ประมาณปีละ 48,000 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้วรายได้ก็ยังคงเท่าเดิม โดยเธอให้เหตุผลที่รายได้ไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างรายอื่น ๆ ที่เข้าร่วมโครงการ ว่าเป็นเพราะเธอมีที่ดินจำกัดคือ 1 ไร่ เท่านั้น หลังจากเข้าร่วมโครงการแล้วเธอก็ไม่ได้นำเงินไปขยายกิจการแต่อย่างใด เพราะเงินน้อยเกินไป เธอจึงนำไปซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ปุ๋ย ยาม่าแมลง และพันธุ์ผัก เงินก็หมดแล้ว รายได้จึงไม่เพิ่มขึ้น

เธอล่าว่าหลังจากเข้าร่วมโครงการก็มีเจ้าหน้าที่ ทั้งพัฒนาการและเกษตรตำบล มาประชุมอบรมให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในวัตถุประสงค์ของโครงการ ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังอบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี การผลิตยาปราบศัตรูพืชขึ้นใช้เอง การ

วางแผนการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เป็นต้น บั้วผันเห็นว่าความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการอบรมมีประโยชน์กับชาวบ้านมาก เธอเองก็ได้นำความรู้หลาย ๆ อย่างมาใช้ เช่น การใส่ปุ๋ยอย่างถูกวิธี การรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงิน ทำให้เธอเริ่มมีเงินออม นำไปฝากธนาคารไว้บ้างแล้ว โดยตั้งใจว่า เมื่อเก็บได้มากพอจะนำมาซื้อที่ดินเพิ่ม เพื่อจะได้ขยายสวนผักของเธอให้มากขึ้น รายได้ของครอบครัวก็จะได้มากขึ้นไปด้วย ทุกวันนี้เธอทำสวนผักกับสามี 2 คน เพราะลูก ๆ ยังเล็กอยู่ ต้องไปโรงเรียน

เมื่อถามถึงความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ. บั้วผันบอกว่าพอใจทุกด้าน ยกเว้นจำนวนเงินที่ได้รับจัดสรรที่เธอเห็นว่าน้อยเกินไป เธอคิดว่าอยากจะได้ 10,000 บาท เพื่อจะได้ไปขอเช่าที่เพื่อนบ้านในการปลูกผักให้มากขึ้นรายได้ของครอบครัวจะได้มากขึ้นบ้าง ในส่วนที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. นั้น เธอบอกว่า ครอบครัวของเธอมีคุณภาพชีวิตที่ดี เด็ก ๆ ได้รับวัคซีนครบ ได้เข้าเรียนตามเกณฑ์ทุกคน ที่ยังเป็นปัญหาอยู่บ้างคือ เธอและสามียังคงกินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ไม่ทำให้สุขภาพดี ร้อนอยู่ แต่เด็ก ๆ ไม่ได้กินด้วย สามีของเธอยังคงสูบบุหรี่ และครอบครัวของเธอไม่ค่อยได้ไปทำบุญที่วัดบ่อยนัก ในส่วนอื่น ๆ นั้นครอบครัวของเธอถือว่าผ่านเกณฑ์ จปฐ.

สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการนั้น บั้วผันเห็นว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดี ช่วยให้ชาวบ้านยากจนได้มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ จึงอยากให้มีโครงการนี้ในหมู่บ้านของเธอตลอดไป และเสนอแนะว่ากรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ควรพิจารณาคัดเลือกครัวเรือนยากจนที่เข้าเกณฑ์จริง ๆ เท่านั้น ครัวเรือนใดที่พอมีทุนและมีรายได้ในระดับที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้ว ก็ควรจะตัดออกไป เพื่อนำเงินส่วนนั้นมาให้กับครัวเรือนที่ยากจนจริง ๆ เพิ่มขึ้น และเธอยังคิดว่าเงิน 280,000 บาท ตามโครงการนั้นน้อยเกินไป ไม่พอกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในหมู่บ้านที่มีอยู่มาก

4.4 ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน

สำหรับการศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544) ซึ่งได้ประมวลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจำนวน 21 คน โดยมุ่งศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน 3 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

4.4.1 ด้านการนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ

ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเสนออาชีพการปลูกผัก (ร้อยละ 42.9) รองลงมาคือ ซื่อขายโค - กระบือ (ร้อยละ 28.6) การประมง (ร้อยละ 9.5) ค้าขาย (ร้อยละ 9.5) ช่างไม้

วางแผนการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เป็นต้น บัณฑิตเห็นว่าความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการอบรมมีประโยชน์กับชาวบ้านมาก เธอเองก็นำความรู้หลาย ๆ อย่างมาใช้ เช่น การใส่ปุ๋ยอย่างถูกวิธี การรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงิน ทำให้เธอเริ่มมีเงินออม นำไปฝากธนาคารไว้บ้างแล้ว โดยตั้งใจว่า เมื่อเก็บได้มากพอจะนำมาซื้อที่ดินเพิ่ม เพื่อจะได้ขยายสวนผักของเธอให้มากขึ้น รายได้ของครอบครัวก็จะได้มากขึ้นไปด้วย ทุกวันนี้เธอทำสวนผักกับสามี 2 คน เพราะลูก ๆ ยังเล็กอยู่ ต้องไปโรงเรียน

เมื่อถามถึงความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ. บัณฑิตบอกว่าพอใจทุกด้าน ยกเว้นจำนวนเงินที่ได้รับจัดสรรที่เธอเห็นว่าน้อยเกินไป เธอคิดว่าอยากจะได้ 10,000 บาท เพื่อจะได้ไปขอเช่าที่เพื่อนบ้านในการปลูกผักให้มากขึ้นรายได้ของครอบครัวจะได้มากขึ้นบ้าง ในส่วนที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. นั้น เธอบอกว่า ครอบครัวของเธอมีคุณภาพชีวิตที่ดี เด็ก ๆ ได้รับวัคซีนครบ ได้เข้าเรียนตามเกณฑ์ทุกคน ที่ยังเป็นปัญหาอยู่บ้างคือ เธอและสามียังคงกินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ไม่ทำให้สุขภาพดีด้วยความร้อนอยู่ แต่เด็ก ๆ ไม่ได้กินด้วย สามีของเธอยังคงสูบบุหรี่ และครอบครัวของเธอไม่ค่อยได้ไปทำบุญที่วัดบ่อยนัก ในส่วนอื่น ๆ นั้นครอบครัวของเธอถือว่าผ่านเกณฑ์ จปฐ.

สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการนั้น บัณฑิตเห็นว่าโครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดี ช่วยให้ชาวบ้านยากจนได้มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ จึงอยากให้โครงการนี้ในหมู่บ้านของเธอตลอดไป และเสนอแนะว่ากรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ควรพิจารณาคัดเลือกครัวเรือนยากจนที่เข้าเกณฑ์จริง ๆ เท่านั้น ครัวเรือนใดที่พอมีทุนและมีรายได้ในระดับที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้ว ก็ควรจะคัดออกไป เพื่อนำเงินส่วนนั้นมาให้กับครัวเรือนที่ยากจนจริง ๆ เพิ่มขึ้น และเธอยังคิดว่าเงิน 280,000 บาท ตามโครงการนี้น้อยเกินไป ไม่พอกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในหมู่บ้านที่มีอยู่มาก

4.4 ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน

สำหรับการศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน ตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541 – 2544) ซึ่งได้ประมวลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจำนวน 21 คน โดยมุ่งศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน 3 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

4.4.1 ด้านการนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ

ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเสนออาชีพการปลูกผัก (ร้อยละ 42.9) รองลงมาคือ ซื่อขายโค - กระบือ (ร้อยละ 28.6) การประมง (ร้อยละ 9.5) ค้าขาย (ร้อยละ 9.5) ช่างไม้

(ร้อยละ 4.8) และทำไม้กวาด (ร้อยละ 4.8) ซึ่งเหตุผลที่กลุ่มตัวอย่างเลือกประกอบอาชีพดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นเพราะเป็นอาชีพที่มีความถนัด เคยทำมาในอดีต หรือมีพื้นที่เพาะปลูกอยู่แล้ว เช่น อาชีพปลูกผักคะนัง ใบบัวบก ส่วนคนที่เลือกอาชีพซื้อขายโค - กระบือ นั้นให้เหตุผลว่า เมื่อตอนเป็นเด็กเคยเลี้ยงโค - กระบือมาก่อน จึงมีความคุ้นเคยและถนัดกับอาชีพนี้ กอปรกับได้มีตลาดนัดโค - กระบือมาเปิดไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก จึงสามารถประกอบอาชีพนี้ได้ค่อนข้างสะดวก เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างจะนำเงินที่ได้จากโครงการไปประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้กับโครงการ (ร้อยละ 95.2) มีเพียง 1 คนเท่านั้น (ร้อยละ 4.7) ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้ และมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ โดยไม่มีการแจ้งให้คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. หมู่บ้านทราบคือ นางยุพิน ซึ่งจากการพูดคุยเธอเล่าให้ฟังว่าตอนเสนอโครงการเพื่อยืมเงินนั้น เธอเสนอโครงการปลูกผัก โดยได้รับเงินมาจำนวน 5,000 บาท แต่พอดีสามีของเธอได้รับอุบัติเหตุมอเตอร์ไซด์คว่ำ ได้รับบาดเจ็บสาหัสไม่มีคนดูแล และลูกก็ยังเล็ก เธอจึงเปลี่ยนอาชีพมาค้าขายของชำอยู่กับบ้าน เพื่อจะได้มีเวลาดูแลสามีและลูกด้วย ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่น่าเห็นใจ แต่ในการยืมเงินครั้งต่อมา เธอก็ไม่ได้แจ้งเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพแต่อย่างใด เธอบอกว่าคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ก็ทราบเรื่องดี แต่ก็ไม่เห็นมีการทักท้วงแต่อย่างใด กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการจัดลำดับความสำคัญของการใช้เงิน (ร้อยละ 95.2) เพื่อการใช้เงินเป็นไปอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพมากที่สุด ที่สำคัญอีกประการก็คือ ส่วนมากได้รับเงินยืมไปเป็นจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพอย่างแท้จริง จึงต้องมีการวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของการใช้เงิน มิฉะนั้นอาจมีปัญหาต่อการประกอบอาชีพได้ กล่าวคือ จะเลือกใช้เงินในสิ่งที่จำเป็นจริงๆ ก่อน ถ้ามีเงินเหลือจึงจะนำไปใช้จ่ายในรายการที่มีความสำคัญรองลงมา เช่น อาชีพปลูกผัก ก็จะเลือกใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อพันธุ์ผัก ซื้อปุ๋ย ซื้อยาฆ่าแมลง ซื้อน้ำมัน และค่าจ้างมัดผัก ตามลำดับ เป็นต้น รายการใดที่สามารถทำเองได้โดยไม่ต้องใช้เงินก็จะทำเอง เช่น การเตรียมดิน การเก็บผัก เป็นต้น

นอกจากนี้การใช้จ่ายเงินนอกเหนือจากการประกอบอาชีพที่เสนอตามโครงการพบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งคือ จำนวน 9 คน จาก 21 คน มีการใช้เงินนอกเหนือ (ร้อยละ 42.9) และไม่มี การใช้เงินนอกเหนือเกินครึ่ง (ร้อยละ 57.1) ซึ่งผู้ที่นำเงินจากโครงการไปใช้นอกเหนือส่วนใหญ่ใช้ไปกับค่ากินอยู่ อาหาร ค่าน้ำค่าไฟ (ร้อยละ 55.6) รองลงมาคือ นำไปซื้ออุปกรณ์ประกอบอาชีพ ซึ่งนอกเหนือจากที่เสนอโครงการไป (ร้อยละ 33.3) และมีเพียง 1 คน เท่านั้นที่นำเงินไปใช้จ่ายเป็นค่าเล่าเรียนบุตร (ร้อยละ 11.1) โดยจำนวนเงินที่กลุ่มเป้าหมายนำไปใช้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 1,000-2,000 บาท ซึ่งมี 6 คน จาก 9 คน (ร้อยละ 66.7) และอีก 3 คนใช้เงินไปประมาณ 3,000-5,000 บาท (ร้อยละ 33.3) ซึ่งเหตุผลที่กลุ่มเป้าหมายมีการนำเงินไปใช้นอกเหนือ ส่วนใหญ่เป็นเพราะรายการที่นำเงินไปใช้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีความจำเป็น แต่ครัวเรือนหากเงินไม่มีเงิน

จากส่วนอื่นมาใช้บ้างจึงมีความจำเป็นต้องนำเงินยืมจากโครงการไปใช้ก่อนแต่ไม่ได้มีผลกระทบต่อ การนำเงินไปประกอบอาชีพมากนัก (ร้อยละ 88.9) เพราะว่าครัวเรือนยากจนจะต้องหาเงินส่วนอื่น มาสมทบเพิ่มเติมในการประกอบอาชีพอยู่แล้ว เช่น รายได้จากคู่สมรสที่ประกอบอาชีพอื่น หรือราย ได้จากอาชีพเสริม เป็นต้น สำหรับการคืนเงินเมื่อถึงกำหนดส่งคืนเงินยืมนั้น กลุ่มเป้าหมายมีการ เตรียมตัวล่วงหน้าในการคืนเงิน เช่น กลุ่มที่ปลูกผัก ผลผลิตจะออกในช่วงที่กำหนดคืนเงินพอดี อีกทั้งก่อนหน้านี้อาจมีการสะสมเงินเพื่อส่งคืนบ้าง ส่วนกลุ่มซื้อขายโค - กระบือ ในช่วงที่จะคืนเงินจะ ต้องรับขายโค - กระบือ ซึ่งอาจมีการถูกกดราคาบ้าง เพราะที่ตลาดค้าขายโค - กระบือมักจะรู้ว่าจะถึง ช่วงคืนเงินให้แก่โครงการ

สำหรับการเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีเงินออมสะสม (ร้อยละ 90.5) และมีเพียง 2 คน เท่านั้น (ร้อยละ 9.5) ที่ไม่ออมเงินเลย ซึ่งผู้ที่ออมเงินส่วนใหญ่จะฝากใน รูปตั้งจะออมทรัพย์ เดือนละ 20-100 บาท และมีการฝากธนาคารด้วยเช่นกัน ซึ่งจำนวนเงินออม ส่วนมากจะมีเงินออมต่อปี ๆ ละประมาณ 5,000-10,000 บาท (ร้อยละ 36.8) และในปริมาณที่ใกล้เคียงกันคือ 10,001-20,000 บาท (ร้อยละ 31.6) และจำนวนเงินออมที่กลุ่มเป้าหมายออมมากที่สุด คือ 20,000 บาทขึ้นไป มีเพียง 1 คน (ร้อยละ 10.5)

4.4.2 ด้านการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนเป้าหมายของโครงการ

ในการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนเป้าหมายหลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการ พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม (ร้อยละ 95.2) และมีรายได้เท่าเดิม (ร้อยละ 4.8) ซึ่งผู้ที่มีรายได้ เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณ 10,000-20,000 บาท (ร้อยละ 50) รองลงมา คือ เพิ่มขึ้น ประมาณ 20,001-30,000 บาท (ร้อยละ 35) และ มีรายได้เพิ่มขึ้นตั้งแต่ 30,001 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 15) สำหรับผู้ที่รายได้ไม่เพิ่มคือ นางบัวผัน ทำอาชีพปลูกผักขาย โดยก่อนที่บัวผันจะ เข้าร่วมโครงการมีรายได้ต่อปีประมาณ 48,000 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการก็ยังมีรายได้ เท่าเดิม บัวผันได้ให้เหตุผลว่า ที่ดินของเขามีจำกัดเพียง 1 ไร่เท่านั้น ซึ่งเงินที่ได้จากโครงการ จำนวน 5,000 บาท ไม่เพียงพอต่อการขยายพื้นที่ทำกิน เธอจึงนำเงินไปซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และพันธุ์ผักแทน

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของโครงการ กข.คจ. ที่กำหนดไว้ว่าครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วม โครงการควรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท เป็นจำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 12,000 บาท ในปีที่ 3 และจำนวน 15,000 บาท ในปีที่ 4 พบว่า ครัวเรือนยากจนเป้าหมาย ในหมู่บ้านแม่มูลน้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95.2) สามารถยกระดับรายได้ของครัวเรือนได้ตามเป้าหมาย ของโครงการ

4.4.3 ด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ จปฐ.

หลังจากครัวเรือนยากจนเป้าหมายเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. พบว่า คุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมายดีขึ้น ทั้งในด้านอาหารการกินที่ดีกว่าเดิม มีเงินใช้จ่าย สามารถที่จะซื้ออาหารและแบ่งเป็นค่าขนมให้ลูกมากขึ้น ด้านที่อยู่อาศัย มีเพียง 2 คน ที่มีการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และหนึ่งในนั้นมีการปรับปรุงที่อยู่อาศัย โดยใช้เงิน 80,000 บาทในการสร้างบ้านใหม่ ส่วนการเข้ารับบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค ดังนั้นเมื่อเจ็บป่วยอะไรมักจะไปที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ ซึ่งจากการสอบถามพบว่าโรคที่กลุ่มเป้าหมายเป็นกันมากคือ แพ้ขางาแมลงจากการทำสวนผัก จำเป็นต้องเข้าโรงพยาบาลเพื่อให้แพทย์ตรวจทุกเดือน

สำหรับการผลิตอาหารและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ พบว่า กลุ่มเป้าหมายยังมีการรับประทานอาหารดิบอยู่บ้าง (ร้อยละ 28.5) เนื่องจากเป็นสภาพชีวิตที่ดำเนินมาตั้งแต่ในอดีต ถึงแม้จะมีสาธารณสุขคอยเตือนเรื่องโรคที่เกิดขึ้น การรับประทานอาหารดิบ ซึ่งเป็นคนรุ่นเก่า ๆ ที่ยังไม่เลิกพฤติกรรม แต่กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.5) ที่รับประทานอาหารสุก และด้านความสามารถของครอบครัวในการควบคุมจำนวนบุตร ส่วนใหญ่มีการทำหมัน (ร้อยละ 95.2) และมีการกินยาคุม (ร้อยละ 4.8) จากการมีคุณภาพชีวิตที่ดีส่งผลให้สภาพจิตใจที่ดีขึ้นเพราะมีกินมีใช้ มีความสุข และพอใจในสิ่งที่ตนเองมี

นอกจากนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2544 ทั้ง 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด พบว่า ครัวเรือนเป้าหมายในหมู่บ้านแม่มูลน้อย ผ่านเกณฑ์ 35 ตัวชี้วัด และตกเกณฑ์ 4 ตัวชี้วัด ได้แก่

หมวดที่ 1 สุขภาพดี ตกเกณฑ์ข้อที่ 9 ครัวเรือนไม่กินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ไม่ทำให้สุกด้วยความร้อน โดยตั้งเป้าหมายไว้ ร้อยละ 90 แต่มีครัวเรือนเป้าหมายผ่านเกณฑ์เพียงร้อยละ 71.5

หมวดที่ 5 รายได้มาก ตกเกณฑ์ข้อที่ 29 ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ 20,000 บาทต่อปี ซึ่งปรากฏว่ามีเพียง 2 ครัวเรือนเท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ คิดเป็นร้อยละ 9.5 ในขณะที่เป้าหมายตั้งไว้ร้อยละ 70

หมวดที่ 7 พาสู่คุณธรรม ตกเกณฑ์ข้อที่ 33 ครัวเรือนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สัปดาห์ละครั้งเป้าหมายร้อยละ 90 พบว่า ครัวเรือนตกเกณฑ์ ร้อยละ 100.0 และตกเกณฑ์ข้อที่ 35 คนในครัวเรือนไม่ติดบุหรี่ ซึ่งตั้งเป้าหมายไว้ร้อยละ 90 ในขณะที่ครัวเรือนผ่านเกณฑ์เพียงร้อยละ 14.3 เท่านั้น

แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วสรุปได้ว่า หมู่บ้านแม่มูลน้อยถือว่าเป็นหมู่บ้านก้าวหน้า หรือหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 เพราะตกเกณฑ์ไม่เกิน 5 ตัวชี้วัด ตามเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา จัดลำดับหมู่บ้านตามข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค.) สนวกกับข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ดังกล่าว

4.5 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวพันทั้งต่อความสำเร็จและล้มเหลวในการประกอบอาชีพของครัวเรือนยากจนเป้าหมาย ดังนี้

4.5.1 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน

สามารถรวบรวมปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ของครัวเรือนยากจนเป้าหมายได้ดังนี้

1. ความรู้ ความเข้าใจต่อโครงการ

กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการดี(ร้อยละ 95.2) โดยส่วนใหญ่เข้าใจว่าเพื่อช่วยเหลือคนยากจนให้มีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนกฎระเบียบและหลักเกณฑ์การคืนเงิน กลุ่มเป้าหมายเข้าใจและทราบด้วยว่า เงินของโครงการห้ามนำไปใช้อย่างอื่นนอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการไว้ ผลที่ตามมาจากการที่ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการเป็นอย่างดี เช่น นางศรีไพร ทำอาชีพขายผัก ส่วนหนึ่งที่ทำให้เธอประสบความสำเร็จเป็นเพราะการที่โครงการได้มีการกำหนดกฎระเบียบให้ผู้ขืมเงินต้องเสนอโครงการก่อน จึงทำให้เธอต้องมาคิดวางแผนในการประกอบอาชีพ และจากการที่เธอเข้าร่วมประชุมทุกครั้งทำให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการเป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ การวางแผนการใช้เงิน และการจัดทำบัญชีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ครัวเรือนเป้าหมายส่วนใหญ่ นำเงินไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามกฎระเบียบด้านต่าง ๆ ที่โครงการกำหนดไว้ ส่งผลให้ครัวเรือนเป้าหมายประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ สามารถชำระคืนเงินให้แก่โครงการได้ตามกำหนดเวลาและครบถ้วนทุกครัวเรือน และเมื่อชำระคืนเงินขืมแล้วครัวเรือนเป้าหมายก็ทราบว่า การที่ตนปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นอย่างดี จะทำให้สามารถเสนอโครงการเพื่อขืมเงินครั้งต่อไปได้อีก

2. การให้คำแนะนำและฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหน้าที่ที่มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับโครงการ ได้แก่ พัฒนาการ เกษตรตำบล เป็นต้น ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ (ร้อยละ 100.0) โดยเจ้าหน้าที่จะมาให้คำแนะนำด้านการประกอบต่าง ๆ เช่น นายชูชาติทำอาชีพซื้อขายโค - กระบือ เกิดความมั่นใจที่จะนำเงินจากโครงการไปลงทุนซื้อโค จากการทำเจ้าหน้าที่แนะนำให้เลี้ยงโค - กระบือขาย เพราะถ้าทำการซื้อขายบ่อย ๆ ทุกปีจะมีรายได้มากขึ้นและเกิดเงินหมุนเวียน ซึ่งเจ้าหน้าที่แนะนำให้เข้าร่วมกลุ่มกันเพื่อขายและมีอำนาจในการต่อรองราคามากขึ้น แนะนำการเลือกซื้อโค - กระบือ ส่วนนายเจริญทำอาชีพปลูกผักได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ว่า ควรพรวนดินอาทิตย์ละ 1 ครั้ง และใส่ปุ๋ยตามเลข ซึ่งเจ้าหน้าที่แนะนำให้เขาใช้ปุ๋ยชีวภาพ แต่เขาคิดว่าอาจจะได้ผลผลิตน้อยถ้าทำตามจึงยังคงใช้ปุ๋ยเคมีเหมือนเดิม เช่นเดียวกับนางสมคิด ปลูกผักชะแวงบอกว่า แต่ก่อนก็ทำการปลูกผัก แต่ทำไปตามที่คนคิด ทางเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำว่าควรพรวนดิน แล้วต้องตากดินให้แห้งก่อน 1 อาทิตย์ แล้วค่อยใส่พันธุ์ผักเพื่อไม่ให้เกิดเชื้อรา นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ก็ยังให้คำแนะนำด้านอื่น ๆ เช่น การวางแผนการใช้จ่ายเงิน ส่วนใหญ่บอกว่าเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำบ้าง แต่การวางแผนการใช้จ่ายเงินขึ้นอยู่กับตัวเองมากกว่า และที่เจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกคือกฎระเบียบของโครงการ ในการห้ามนำเงินไปใช้นอกเหนือการประกอบอาชีพที่เสนอไว้กับโครงการ ผลดีที่เกิดจากการให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ก็คือ ทำให้ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ส่วนการฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพต่าง ๆ นั้น ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ เช่น การใช้ปุ๋ยชีวภาพ การจัดการอย่างง่าย ๆ การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ซึ่งเมื่อครัวเรือนเป้าหมายนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ทำให้การประกอบอาชีพประสบความสำเร็จมากขึ้น

3. การวางแผนการใช้จ่ายเงิน

การวางแผนการใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากโครงการ มีผลอย่างมากต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพของครัวเรือน และจากการศึกษาพบว่าเป็นเรื่องดีที่กลุ่มเป้าหมายร้อยละ 95.2 บอกว่า มีการวางแผนในการใช้จ่ายเงิน และให้ความสำคัญกับการจัดลำดับการใช้จ่ายอีกด้วย โดยผลดีที่เกิดจากการวางแผนการใช้จ่ายเงิน กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่บอกว่า การวางแผนการใช้จ่ายเงินทำให้เขาสามารถใช้จ่ายได้อย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ ไม่เกิดการรั่วไหล หรือนำไปใช้จ่ายอย่างอื่นที่นอกเหนือจากการนำไปประกอบอาชีพ เช่น กรณีนายเจริญ ทำอาชีพปลูกผัก ได้ให้เหตุผลที่ทำให้ประสบความสำเร็จว่าส่วนหนึ่งมาจากการวางแผน เพราะถ้าไม่วางแผน เงินที่ได้มาจะถูกนำไปใช้อย่างอื่น ซึ่งอาจทำให้คนไม่มีเงินไปลงทุนประกอบอาชีพ ซึ่งเหตุผลของนายเจริญก็ใกล้เคียงกับรายอื่น ๆ

4. เทคนิคในการประกอบอาชีพ

กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จะบอกว่า สิ่งที่คนประสบความสำเร็จเป็นเพราะเทคนิคเฉพาะตัว (ร้อยละ 100.0) บางรายมีความขยัน อดทน และซื่อสัตย์ แต่มีบางรายบอกถึงเทคนิคการทำงาน เช่น นางสมคิด ปลุกผักบอกว่าตนเองมีการวางแผนทั้งปี ว่าเดือนนี้ควรปลุกผักอะไรและผลผลิตออกเมื่อไร และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วควรปลูกอะไรต่อไป นางสมคิดยกตัวอย่าง เช่น ปลุกผักขะแยงในช่วงเดือน 1-2 เสร็จแล้วเดือน 3-4 ปลุกใบบัวบก และเดือน 6 จึงปลุกถั่วฝักยาว เช่นเดียวกับนายบุญหลาย ทำอาชีพประมงบอกว่าเทคนิคในการประกอบอาชีพคือ เขาจะไม่จับปลาในน้ำเขียว เพราะตาข่ายสูบน้ำเขียวไม่ได้ ซึ่งเวลาที่เหมาะแก่การจับปลา คือ ช่วงเวลาบ่าย 3 โมง เพราะเป็นเวลาใกล้เย็นปลาจะกลับเข้าฝั่ง ส่วนนางศรีไพร ทำอาชีพรับซื้อผักของชาวบ้านไปขายบอกว่า ที่ประสบความสำเร็จเป็นเพราะเธอเป็นคนพูดจาไพเราะ อีกทั้งประกอบด้วยความรักต่ออาชีพและความมั่นใจว่าอาชีพค้าขายจะทำให้เธอประสบความสำเร็จ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องพันต่อความสำเร็จมากที่สุดในความคิดของกลุ่มเป้าหมายคือ เทคนิคในการประกอบอาชีพที่แต่ละคนมีเทคนิคที่ต่าง ๆ กัน แต่ส่วนใหญ่คิดว่าเป็นเพราะความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ของคน รองลงมาคือ การให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ในการประกอบอาชีพ ส่วนความรู้ ความเข้าใจต่อโครงการ การฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และการวางแผนการเงิน เป็นเพียงส่วนประกอบที่ทำให้ประสบความสำเร็จเท่านั้น (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องพันต่อความสำเร็จ*	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100.0)
1. ความรู้ ความเข้าใจต่อโครงการ	20	95.2
2. การให้คำแนะนำและฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง	21	100.0
3. การวางแผนการเงิน	20	95.2
4. เทคนิคในการประกอบอาชีพ	21	100.0

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

4.5.2 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงาน

จากการศึกษากลุ่มเป้าหมายทั้ง 21 ครัวเรือน พบว่า มี 2 ครัวเรือนที่จัดว่าประสบความสำเร็จ โดยพิจารณาจากเกณฑ์วัดความสำเร็จที่กำหนดไว้ว่ามี 3 ด้าน คือ (1) สามารถนำเงินไปประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ (2) มีระดับรายได้เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท เป็นจำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 12,000 บาท ในปีที่ 3 และจำนวน 15,000 บาท ในปีที่ 4 และ (3) จะต้องมีสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามเกณฑ์ จปฐ. ซึ่งทั้ง 2 ราย มีความแตกต่างกันในรายละเอียดกล่าวคือ

รายที่ 1 นางยุพิน ประสบความสำเร็จในการดำเนินการนำเงินยืมไปประกอบอาชีพไม่ตรงกับโครงการที่เสนอไว้ โดยเธอได้เสนออาชีพปลูกผักแต่กลับนำเงินไปขายของชำ (ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วใน 4.5.1) โดยไม่แจ้งการเปลี่ยนอาชีพดังกล่าวให้กรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านทราบเพื่อจะได้แก้ไขให้ถูกต้อง สาเหตุเป็นเพราะเธอขาดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับกฎระเบียบของโครงการเป็นสำคัญ

รายที่ 2 นางบัวผัน ประกอบอาชีพปลูกผักประสบความสำเร็จในประเด็นการยกระดับรายได้ เพราะก่อนเข้าร่วมโครงการครอบครัวของเธอมียาได้ต่อปีประมาณ 48,000 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้วเธอบอกว่า รายได้ของครอบครัวก็ยังคงเท่าเดิม โดยเธอให้เหตุผลที่รายได้ของครอบครัวไม่เพิ่มขึ้นว่าเป็นเพราะเธอยังคงประกอบอาชีพปลูกผัก ซึ่งเป็นอาชีพเดิมและเธอมีที่ดินในการเพาะปลูกเพียง 1 ไร่ เงินยืมจากโครงการเพียง 5,000 บาท ไม่สามารถทำให้เธอขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้นได้ จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่เกี่ยวพันกับความล้มเหลวของรายนี้คือ การมีที่ดินน้อย ได้รับเงินยืมน้อยเกินไป และตัวเธอเองก็ไม่คิดทำอาชีพเสริมหรือทดลองทำอาชีพใหม่ ๆ

พอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนคือการขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์ของโครงการ (ร้อยละ 4.8) และการขาดทรัพยากร การผลิตของครัวเรือน และการที่ครัวเรือนไม่ได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการประกอบอาชีพใหม่ ๆ เป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ (ร้อยละ 4.8) (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงาน

ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลว*	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100.0)
1. ขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องกฎระเบียบของโครงการ	1	4.8
2. ขาดทรัพยากรการผลิตของครัวเรือน และไม่ได้รับการฝึกอบรมอาชีพใหม่ ๆ	1	4.8

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

4.6 ระดับความสำเร็จของโครงการ

กลุ่มเป้าหมายที่ขมเงินจากโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 แต่เดิมก่อนเข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีรายได้ต่อปีประมาณ 10,001-30,000 บาท แต่หลังจากที่เข้าร่วมโครงการกลุ่มเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 95.2) และมีเพียง 1 คน เท่านั้น (ร้อยละ 4.7) ที่มีรายได้เท่าเดิม เนื่องจากอาชีพที่เขาเสนอคือ อาชีพการเพาะปลูกผักซึ่งเป็นอาชีพเดิมที่ทำอยู่ก่อนและพื้นที่ในการเพาะปลูกมีเพียง 1 ไร่ เท่านั้น และปลูกผักเดิมพื้นที่อยู่แล้วก่อนเข้าร่วมโครงการ และเมื่อเข้าร่วมโครงการแล้วนำเงินที่ได้นำไปซื้ออุปกรณ์การเกษตรเพิ่ม เช่น ปุ๋ย พันธุ์ผัก ดังนั้นจึงแตกต่างจากรายอื่น ๆ ที่มีการขยายกิจการหรือผลการดำเนินงานหลังจากที่ได้เงินจากโครงการ ซึ่งส่วนใหญ่บางรายมีการเช่าที่เพิ่มเพื่อให้มีการเพาะปลูกมากขึ้น บางรายมีที่ดินมากพออยู่แล้ว แต่ก่อนเข้าร่วมโครงการไม่มีเงินลงทุนในการซื้อพันธุ์ผัก แต่พอมาได้เงินจากโครงการก็ถือว่าเป็นทุนในการทำงานแล้วค่อยใช้คืนกับโครงการที่หลัง ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพซื้อขายโค-กระบือ จะนำเงินจากโครงการไปซื้อโค-กระบือตัวใหม่ และเลี้ยงให้อ้วน รวมทั้งนำมาใช้งานในการทำนาเสร็จแล้วจึงจะนำไปขายเพื่อเก็งกำไร

ดังนั้นพบว่ากลุ่มเป้าหมายที่มีรายได้เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นต่อปีประมาณ 10,000-20,000 บาท (ร้อยละ 50) รองลงมา คือ เพิ่มขึ้นประมาณ 20,001-30,000 บาท (ร้อยละ 35) และ 30,000 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 15) ซึ่งอาชีพที่มีรายได้สูงที่สุดคือ อาชีพค้าขาย ซึ่งมีเพียง 1 คน ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมปีละ 72,000 บาท รองลงมาคือ อาชีพซื้อขายโค-กระบือ มี 2 ราย ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นถึงปีละ 40,000 บาทขึ้นไป และอีก 4 ราย มีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณปีละ 10,000-20,000 บาท ส่วนอาชีพปลูกผักมี 1 ราย จาก 9 ราย ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นปีละ 30,000 บาท ส่วนอีก 2 ราย มีรายได้เพิ่มขึ้นปีละ 20,000 บาท นอกจากนั้นอีก 6 ราย มีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณปีละ

10,000–15,000 บาท ส่วนอาชีพทำประมงและทำไม้กวาด มีรายได้ประมาณปีละ 10,000–20,000 บาท และอาชีพช่างไม้มี 1 ราย เพิ่มขึ้นปีละ 24,000 บาท

เมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของโครงการกำหนดระดับความสำเร็จของโครงการ โดยดูจากครัวเรือนยากจนที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 จำนวน 5,000 บาท ในปีที่ 2 จำนวน 9,000 บาท ในปีที่ 3 จำนวน 12,000 บาท และในปีที่ 4 จำนวน 15,000 บาท ซึ่งปัจจุบันโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 ในหมู่บ้านแม่ภูน้อยดำเนินการมา 3 ปี และอยู่ระหว่างการขีมนเงินครั้งที่ 3 ดังนั้นจึงต้องพิจารณาจากเป้าหมายของโครงการในปีที่ 2 กำหนดให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นจำนวน 9,000 บาท ต่อปี ผลพบว่ากลุ่มเป้าหมายที่ขีมนเงินจากโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป

นอกจากระดับความสำเร็จของโครงการ โดยดูจากรายได้ที่เพิ่มขึ้น จะต้องพิจารณาถึงการนำเงินไปประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายนำเงินจากโครงการไปประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้ (ร้อยละ 95.2) และมีเพียง (ร้อยละ 4.8) ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้ ดังนั้น ในด้านการนำเงินไปประกอบอาชีพตามที่เสนอโครงการไปมีระดับความสำเร็จสูง

ส่วนในด้านของสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นระดับความสำเร็จอีกประการหนึ่งที่สามารถนำมาพิจารณาได้เช่นกัน ผลพบว่า ส่วนใหญ่สภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งในด้านอาหารการกิน ด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ด้านการเข้ารับบริการสังคมขั้นพื้นฐาน ส่วนในด้านการผลิตอาหารให้มีประสิทธิภาพ ส่วนใหญ่ร้อยละ 71.5 รับประทานอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ทำให้สุกแล้ว และมีเพียงร้อยละ 28.5 ที่ยังกินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ไม่ทำให้สุกด้วยความร้อนอยู่ อย่างไรก็ตามสภาพจิตใจของกลุ่มตัวอย่างดีขึ้นทั้งหมด ดังนั้นในด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย ถือว่าโครงการมีระดับความสำเร็จค่อนข้างสูง

ดังนั้นสรุปได้ว่า ระดับความสำเร็จของโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 จากผลการศึกษาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการนำเงินขีมนเงินไปประกอบอาชีพ ด้านการยกระดับรายได้ และด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. มีระดับความสำเร็จสูง

4.7 ความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ.

กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่พอใจกับโครงการ กข.คจ. ทั้งในด้านระบบและหลักเกณฑ์ในการขีมนเงิน ด้านกระบวนการขอรับเงินขีมน ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ด้านผลลัพธ์ของโครงการ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดพอใจกับด้านต่าง ๆ แต่ที่พอใจค่อนข้างน้อยคือ ด้านการส่งคืนเงินที่กำหนดให้คืน 1 ปี กลุ่มเป้าหมายจำนวน 18 คน (ร้อยละ 85.7) คิดว่าการส่งคืนเงินขีมนเงินของโครงการค่อนข้างเร็วไป เนื่องจากผลผลิตต่าง ๆ ยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เช่น นายเจริญทำอาชีพปลูกผักขาย

ค่อนข้างไม่พอใจด้านการส่งคืนเงิน ซึ่งเขาบอกว่าระยะเวลา 1 ปี ในการคืนเงินรวดเร็วไป ถึงแม้ว่าเขาจะมีเงินส่งคืนตรงตามเวลาทุกครั้ง และผลผลิตก็ออกมาในช่วงการคืนเงินพอดี แต่อยากให้ขยายระยะเวลาคืนเงินออกเป็น 3 ปี เนื่องจากอยากให้เงินเหลือเก็บในบัญชีมาก ๆ ก่อน และเมื่อถึงเวลาจะนำเงินที่สะสมไว้มาคืนกับโครงการ แต่ในปัจจุบันเมื่อผลผลิตออกมากำไรที่ได้ต้องนำมาคืนในช่วงเวลาที่กำหนด เช่นเดียวกับนายชูชาติ ทำอาชีพซื้อขายโค-กระบือ ที่เคยเลี้ยงโค-กระบือตัวเมีย และช่วงที่โค-กระบือตัวเมียตั้งท้องบังเอิญตรงกับการคืนเงินพอดี เขาจำเป็นต้องขายโค-กระบือเพื่อนำเงินมาคืน เขาบอกว่าถ้าระยะเวลาไม่กำหนดให้คืนภายใน 1 ปี โค - กระบือ ของเขาก็จะมีลูก ทำให้เขามีกำไรมากขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้ นายชูชาติจึงไม่กล้าที่จะเลี้ยงโค - กระบือ ตัวเมีย แต่ถ้าหากมีการยืดระยะเวลาออก 3 - 4 ปี จะกลับมาเลี้ยงโค - กระบือตัวเมียอีก เพราะทางอำเภอมีพ่อพันธุ์ที่ดีให้ชาวบ้านนำโค - กระบือไปผสมพันธุ์ได้ ส่วนนายสมภพค่อนข้างพอใจกับการส่งคืนเงินด้วยเหตุผลไม่อยากมีหนี้สิน อยากรีบใช้คืนโครงการให้หมด

4.8 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน

สำหรับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนเป้าหมาย พบว่า มี 19 คน (ร้อยละ 90.4) ที่พบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน และจากการสัมภาษณ์พูดคุยกับครัวเรือนเป้าหมาย สามารถรวบรวมปัญหาและอุปสรรคได้ดังนี้

1. เงินที่ครัวเรือนได้รับจัดสรรจากโครงการมีน้อยเกินไป ทำให้ไม่เพียงพอต่อการนำไปประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้กับโครงการ ส่งผลให้การประกอบอาชีพดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร (ร้อยละ 90.4)
2. ปัญหาเรื่องระยะเวลาในการชำระคืนเงินยืมที่ครัวเรือนยากจนบางอาชีพ เห็นว่าการที่คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน กำหนดระยะเวลาชำระคืนไว้ที่ 1 ปี เท่ากันหมดทุกอาชีพนั้น ไม่มีความเหมาะสมและไม่เป็นธรรมกับบางอาชีพ ที่ต้องใช้เวลานานกว่า 1 ปี จึงจะได้ผลผลิตอย่างเต็มที่ (ร้อยละ 90.4)
3. ปัญหาเรื่องราคาผลผลิตมีราคาตกต่ำ ราคาไม่แน่นอนขึ้นลงตามฤดูกาล จนบางครั้งครัวเรือนก็ประสบปัญหาการขาดทุน ทำให้ไม่มีเงินพอมาชำระเงินยืมให้แก่โครงการได้ต้องยืมเงินจากแหล่งเงินทุนอื่น ๆ มาชำระคืนให้โครงการไปก่อน (ร้อยละ 66.6) (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน

ปัญหาและอุปสรรค*	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100.0)
1. จำนวนเงินของโครงการมีน้อยเกินไป	19	90.4
2. ระยะเวลาในการชำระคืนเงินยืมไม่เหมาะสม	19	90.4
3. ผลผลิตมีราคาตกต่ำ ราคาไม่แน่นอน	14	66.6

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

4.9 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ

กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดคิดว่า โครงการ กข.คจ. เป็นโครงการที่ดี ช่วยเหลือคนยากจนให้มีอาชีพ มีรายได้ (ร้อยละ 100.0) รวมทั้งมีเงินลงทุนในการประกอบอาชีพจนเกิดการหมุนเวียนรายได้ขึ้น (ร้อยละ 95.2) และกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่คิดว่าโครงการ กข.คจ. ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ร้อยละ 95.2) โดยหวังว่าโครงการจะอยู่ต่อไปเพื่อช่วยเหลือคนยากจนที่ขาดโอกาสในการหาเงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพ (ตารางที่ 4.5)

สำหรับข้อเสนอแนะต่อโครงการผู้วิจัยได้รวบรวมพบว่า จากกลุ่มเป้าหมาย 21 คน ได้เสนอแนะต่อโครงการ 19 คน (ร้อยละ 90.4) ซึ่งสามารถรวบรวมข้อเสนอแนะ 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านจำนวนเงินของโครงการ ที่ไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพของครัวเรือนเป้าหมาย ซึ่งเงินของโครงการกำหนดให้หมู่บ้านละ 280,000 บาทต่อปี กลุ่มเป้าหมายคิดว่ายังน้อยเกินไป เงินที่ได้มาไม่เพียงพอ จึงอยากให้ทางโครงการเพิ่มจำนวนเงินให้มากขึ้น (ร้อยละ 90.4)

2. ด้านระยะเวลาในการส่งคืนเงิน กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่อยากให้มีการขยายระยะเวลาในการคืนเงินให้มากกว่าเดิม จากคืนภายใน 1 ปี ให้เพิ่มเป็น 2-3 ปี รวมทั้งต้องการให้คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน มีการใช้ดุลยพินิจในการกำหนดระยะเวลาการชำระคืนเงินยืมของครัวเรือนยากจนตามความเหมาะสมของอาชีพที่เสนอต่อโครงการ เนื่องจากผลตอบแทนของแต่ละอาชีพมีระยะเวลาไม่เท่ากัน (ร้อยละ 90.4) (ตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.5 แสดงความคิดเห็นต่อโครงการ

ความคิดเห็นต่อโครงการ*	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100.0)
1. เป็นโครงการที่ช่วยเหลือคนยากจนให้มีอาชีพ มีรายได้	21	100.0
2. เป็นโครงการที่ทำให้มีอาชีพเสริม มีรายได้หมุนเวียน	20	95.2
3. เป็นโครงการที่ทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น	20	95.2

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตารางที่ 4.6 แสดงข้อเสนอแนะต่อโครงการ

ข้อเสนอแนะ*	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100.0)
1. ด้านจำนวนเงินของโครงการไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ ต้องการให้เพิ่มจำนวนเงินของโครงการ	19	90.4
2. ด้านระยะเวลาในการชำระคืนเงินยืม ต้องการให้ขยายระยะเวลาในการส่งคืนเงิน	19	90.4

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี คือ หมู่บ้านแม่มูลน้อย* โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการศึกษา 3 วิธี คือ การศึกษาข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึกโดยใช้แนวประเด็นคำถาม และการสังเกต โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายคือ ครัวเรือนยากจนที่ขี้อเงินจากโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 จำนวน 21 คน จาก 21 ครัวเรือน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544) ความวัตถุประสงค์ของโครงการ ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ของครัวเรือนยากจน และ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544) ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ครัวเรือนยากจนเป้าหมายเป็นเพศชาย อายุระหว่าง 41-50 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้ครอบครัวต่อปีประมาณ 30,001-50,000 บาท ประกอบอาชีพปลูกผัก มีบุตร 1-3 คน มีสมาชิกในครอบครัว 2-4 คน อาศัยอยู่ในชุมชนนานกว่า 40 ปี คือ ระหว่าง 41-50 ปี และก่อนเข้าร่วมโครงการ ครัวเรือนยากจนเป้าหมายมีรายได้ต่อปีประมาณ 10,001-30,000 บาท และหลังจากเข้าร่วมโครงการมีรายได้ประมาณ 30,001-50,000 บาท

2. ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นำเงินขี้อเงินจากโครงการไปประกอบอาชีพปลูกผักกะแยงและใบบัวบก ซึ่งขายโค - กระบือ ทำประมง ค้าขาย ช่างไม้ และทำไม้กวาดตามที่เสนอไว้ต่อโครงการ และหลังจากที่กลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมโครงการแล้วมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม สามารถยกระดับรายได้ของครัวเรือนได้ตามเป้าหมายของ

* ชื่อหมู่บ้านที่ปรากฏในรายงานเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น

โครงการ ส่วนด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมาย ทั้งในด้านอาหาร การกิน ที่อยู่อาศัย ตลอดจนสุขภาพอนามัยดีขึ้นหลังจากเข้าร่วมโครงการ

3. ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน อันได้แก่ เทคนิคในการ ประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการมีความซื่อสัตย์ ขยัน และอดทนของกลุ่มเป้าหมาย กอปรกับการ ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ ทั้งในด้านการให้ความรู้ ความเข้าใจ การสอนให้รู้จักการวางแผน การใช้จ่ายเงิน ตลอดจนการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการทั้งสิ้น

4. ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงาน ก็คือ การขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องระเบียบ กฎเกณฑ์ของโครงการ การขาดทรัพยากรการผลิตของครัวเรือน และการที่ ครัวเรือนไม่ได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการประกอบอาชีพใหม่ ๆ เป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้

5. ระดับความสำเร็จของโครงการ ทั้งในด้านการนำเงินยืมไปประกอบอาชีพ ด้าน การยกระดับรายได้ และด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนเป้าหมายตาม เกณฑ์ ๖ ประการ มีระดับความสำเร็จสูง

6. กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจต่อโครงการ ทั้งในด้านระบบและหลักเกณฑ์ใน การขอขืมเงิน ด้านกระบวนการขอรับเงินยืม ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และด้านผลลัพธ์ของ โครงการ แต่ด้านระยะเวลาในการชำระคืนเงินยืมกลุ่มเป้าหมายยังไม่ค่อยพอใจ เพราะกำหนดให้คืน ภายใน 1 ปีนั้นเร็วเกินไป

7. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนได้รับจัดสรรเงินยืมจากโครงการน้อยเกินไป ไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ ทางคณะ กรรมการ กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน กำหนดระยะเวลาชำระเงินคืนไว้ 1 ปี เท่ากันทุกอาชีพ ไม่มีความเหมาะสมและไม่เป็นธรรมกับบางอาชีพที่ต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี จึงจะได้ผลผลิตอย่างเต็มที่ และครัวเรือนมักประสบปัญหาราคาสินค้าผลผลิตมีราคาตกต่ำเพราะไม่สามารถกำหนดราคาเองได้

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาคะยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2541-2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานีคือ หมู่บ้าน แม่มูลน้อย* ซึ่งสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

5.2.1 ด้านการนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ

จากผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายจะนำเงินที่ได้จากโครงการไปประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้กับโครงการ คิดเป็นร้อยละ 95.2 มีเพียง 1 คนเท่านั้นที่ไม่ได้ประกอบอาชีพตามที่เสนอไว้และมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 4.8 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวีระชาติ สมบูรณ์วิทย์ (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทย ปี 2536: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านเป้าหมายในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี” ที่พบว่า ครึ่งเรือนยากจนที่ยืมเงินทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100.0 นำเงินไปประกอบอาชีพตรงตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในเอกสารของกู้เงินโครงการ กข.คจ.

5.2.2 ด้านการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนเป้าหมาย

จากผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม คิดเป็นร้อยละ 95.2 และมีรายได้เท่าเดิม คิดเป็นร้อยละ 4.8 เมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของโครงการ กข.คจ. ที่กำหนดไว้ พบว่า ครัวเรือนยากจนเป้าหมายสามารถยกระดับรายได้ของครัวเรือนได้ตามเป้าหมายของโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเมธา สุบิน (2541: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการดำเนินงานตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.): ศึกษากรณีอำเภอชะอำ จังหวัดปัตตานี” พบว่า ประสิทธิภาพด้านผลผลิตครัวเรือนยากจนมีระดับรายได้เพิ่มขึ้นทุกครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100.0 ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของโครงการที่กำหนดไว้

5.2.3 ด้านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ จปฐ.

จากผลการศึกษาพบว่า หลังจากครัวเรือนยากจนเป้าหมายเข้าร่วมโครงการ กข.คจ. แล้ว คุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมายดีขึ้นตามเกณฑ์ จปฐ. ทั้งในด้านอาหารการกินที่ดีกว่าเดิม มีเงินใช้จ่าย สามารถที่จะซื้ออาหาร และปรับปรุงที่อยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุชาดา ฐิติระวีวงศ์ (2541: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.): ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดยะลา” พบว่า หลังจากที่ได้รับเงินจากโครงการ กข.คจ. ไปใช้แล้ว ครัวเรือนเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะมีอาหารการกินที่เพียงพอ สมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพจิตดีขึ้น มีการปรับปรุงบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และสามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือได้สูงขึ้น

5.2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จมากที่สุดคือ เทคนิคในการประกอบอาชีพ ซึ่งแต่ละคนมีเทคนิคที่แตกต่างกันไป รองลงมาคือ การให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ในการประกอบอาชีพ ส่วนความรู้ ความเข้าใจต่อโครงการ การฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบ

อาชีพ และการวางแผนการใช้เงินเป็นเพียงส่วนประกอบที่ทำให้ประสบความสำเร็จเท่านั้น ซึ่งผลการศึกษาในส่วนนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของท่านผู้ใดกล่าวถึง หรือได้ทำการศึกษาไว้มาก่อน

5.2.5 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงาน

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนคือ การขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องระเบียบ กฎเกณฑ์ของโครงการ การขาดทรัพยากรการผลิตของครัวเรือน และขาดการได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการประกอบอาชีพใหม่ ๆ เป็นอาชีพเสริมรายได้ ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ กข.คจ.ก็เช่นเดียวกับผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จในการดำเนินงานคือ ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดได้ทำการศึกษามาก่อน

5.2.6 ความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ.

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ. ทั้งในด้านระบบและหลักเกณฑ์ในการขอสินเชื่อ ด้านกระบวนการขอรับเงินยืม ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ด้านผลลัพธ์ของโครงการ มีความพึงพอใจต่อโครงการอยู่ในระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุเทพ ปาสิกเทพย์ (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทย ปี 2537: ศึกษากรณีจังหวัดอำนาจเจริญ” พบว่า ครัวเรือนยากจนมีความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ. อยู่ในระดับสูง เช่นเดียวกับของสุรสิทธิ์ วชิรขจร (2540: บทคัดย่อ) ที่ได้เสนอรายงานการประเมินผลโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 1 (2536-2539) พบว่า ผลการประเมินด้านผลกระทบจากการดำเนินงาน ด้านความพึงพอใจต่อโครงการอยู่ในระดับสูงเช่นกัน

5.2.7 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของครัวเรือนยากจน

จากผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนยากจนได้รับจัดสรรเงินยืมจากโครงการน้อยเกินไป และกำหนดระยะเวลาชำระเงินคืนภายใน 1 ปีนั้น เร็วเกินไป และไม่เหมาะสมกับบางอาชีพที่ต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี จึงจะได้ผลผลิตเต็มที่ ในขณะที่ผลการศึกษาของนิภาพรรณ จันทร์เจ้า (2542: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ปี 2536: ศึกษากรณีจังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า ปัญหาอุปสรรคคือ การส่งใช้เงินยืมของครัวเรือนยากจนไม่ปฏิบัติตามสัญญา และครัวเรือนยากจนไม่นำเงินยืมไปประกอบอาชีพตามที่ได้อื่นเสนอโครงการไว้

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ

การศึกษาผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนตามโครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2544): ศึกษากรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี คือ หมู่บ้านแม่มูลน้อย* ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานตามโครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.) ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ควรตรวจสอบครัวเรือนยากจนเป้าหมายอยู่เสมอ โดยเฉพาะในเรื่องการขยกระดบรายได้ หากมีครัวเรือนรายใดที่ผ่านเกณฑ์ทางคณะกรรมการควรที่จะยุติการให้ยืมในครั้งต่อไป และทำการพิจารณาคัดเลือกครัวเรือนยากจนรายอื่นเข้ามาแทนหรืออาจจะพิจารณาครัวเรือนในหมู่บ้านที่เคยผ่านเกณฑ์ไปแล้ว แต่พบว่าอาจมีบางรายกลับไปตกเกณฑ์อีกครั้ง ก็ควรนำรายนั้นมาพิจารณาให้เงินยืมใหม่ เป็นต้น

2. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้งพัฒนาการอำเภอ พัฒนาการประจำตำบล และเกษตรตำบลที่มีหน้าที่ในการให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ ควรที่จะแนะนำอาชีพใหม่ ๆ บ้างเพื่อความหลากหลายในการประกอบอาชีพ รวมทั้งควรส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักนำทรัพยากรในหมู่บ้านมาแปรรูปให้เป็นประโยชน์ โดยมีการจัดอบรมให้ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ถ้าในหมู่บ้านปลูกไบบวบมาก นอกจากจำหน่ายเป็นผักสดแล้วควรนำมาแปรรูปเป็นน้ำไบบวบจำหน่าย หรือในแม่น้ำมีปลาาก็ควรนำปลาที่จับได้มาแปรรูปเป็นปลาร้า ปลาเค็ม หรือปลาต้ม เป็นต้น

3. คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน ควรเคร่งครัดเกี่ยวกับกฎระเบียบของโครงการ โดยเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากที่ได้เสนอไว้กับโครงการหลังจากได้รับเงินยืมจากโครงการไปแล้ว คณะกรรมการควรทำการตรวจสอบอยู่เสมอ และถ้ามีการยืมเงินครั้งต่อไปแต่ยังเสนออาชีพเดิมอยู่ไม่ยอมเปลี่ยน คณะกรรมการควรให้ครัวเรือนนั้น ๆ ดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้องเสียก่อน

4. ควรให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมคณะกรรมการ ให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองตามโครงการ เพื่อที่จะสามารถคัดเลือกครัวเรือนเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงกับความเป็นจริง

5. ควรมีการจัดตลาดเพื่อรองรับสินค้าให้กับครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ และไม่แน่นอน แก้ปัญหาการกดราคาของพ่อค้า

คนกลาง โดยการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้านเพื่อต่อรองราคากับพ่อค้า และเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ ผลการดำเนินงานของครัวเรือนยากจนที่ขี้มเงินจากโครงการ กข.คจ. กับผลการดำเนินงานของประชาชนที่ขี้มเงินจากโครงการอื่น ๆ ของรัฐ เช่น กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาศักยภาพของคณะกรรมการกองทุนต่าง ๆ ว่ามีศักยภาพในการบริหารจัดการกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร เพราะถ้าคณะกรรมการกองทุนมีศักยภาพในการบริหารจัดการกองทุนที่ดี ก็จะส่งผลให้การดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนด้านต่าง ๆ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามไปด้วย

ภาคผนวก ก

ภาคผนวก ก

แนวการสนทนาหรือสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1. ที่อยู่
2. เพศ
3. อายุ
4. สถานภาพสมรส
5. จำนวนบุตร / จำนวนสมาชิกในครอบครัว
6. ศาสนา
7. ระดับการศึกษาสูงสุด
8. อาชีพ
9. รายได้ส่วนตัว / รายได้ครอบครัว (ก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ)
10. ภาระหนี้สินและเหตุผลในการก่อหนี้ ตลอดจนแหล่งกู้ ระบบกู้ และการคืนหนี้
11. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน
12. การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

1. ประวัติการก่อตั้งชุมชน
2. ระดับการศึกษา
3. อาชีพและรายได้โดยเฉลี่ย
4. ศาสนา / ประเพณีท้องถิ่น
5. การรวมกลุ่มทางสังคม
6. ผู้นำชุมชนที่สำคัญ (เป็นทางการ / ไม่เป็นทางการ)
7. แหล่งเงินทุนทั้งในและนอกระบบของชุมชน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการ กข.คจ.

1. ช่วงเวลาที่เข้าร่วมโครงการ
2. จำนวนครั้งและจำนวนเงินที่ยืม
3. อาชีพที่เลือกในการขอสินเชื่อจากโครงการ
4. แรงบันดาลใจหรือเหตุผลที่เลือกอาชีพดังกล่าว
5. ลำดับขั้นตอนในการทำงาน

ส่วนที่ 4 การนำเงินยืมจากโครงการไปประกอบอาชีพ

1. การวางแผนการใช้เงินเพื่อประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ
 - รายการที่ต้องใช้จ่ายเงิน
 - การจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายเงินในการประกอบอาชีพ
 - เหตุผลในการจัดลำดับก่อน - หลัง ของการใช้เงิน
2. การใช้จ่ายเงินนอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ
 - มีการนำเงินไปใช้นอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการหรือไม่
 - จำนวนเงินที่นำไปใช้
 - รายการที่นำเงินไปใช้
 - สาเหตุที่นำเงินไปใช้
 - ผลกระทบจากการนำเงินไปใช้ดังกล่าวต่อการประกอบอาชีพตามที่เสนอต่อโครงการ
3. การใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ
 - รายการการใช้จ่าย
 - การจัดลำดับความสำคัญ
4. การเก็บออมเงิน
 - รูปแบบการเก็บออมเงิน
 - จำนวนเงินออม (ต่อเดือน / ขอบรวม)
 - เป้าหมายในการนำเงินออมไปใช้
5. การคืนเงินยืมหรือการเตรียมการเพื่อคืนเงินยืมตามจำนวนและระยะเวลาที่กำหนด

ส่วนที่ 5 ปัจจัยที่เกี่ยวพันต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานตามโครงการ

1. ความรู้ ความเข้าใจต่อโครงการ
 - วัตถุประสงค์โครงการ
 - กฎระเบียบและข้อบังคับของโครงการ
 - หลักเกณฑ์การส่งคืนเงินยืม
2. การได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่
 - ด้านการประกอบอาชีพ
 - ด้านการวางแผนการใช้จ่ายเงิน
 - ด้านการจัดทำบัญชีในการใช้จ่ายเงิน
 - ด้านกฎระเบียบและข้อบังคับของโครงการ
 - ด้านหลักเกณฑ์การส่งคืนเงินยืม
3. การฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
 - อาชีพที่ได้รับการฝึกอบรม
 - จำนวนครั้งในการฝึกอบรม
 - การนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้
4. การวางแผนการใช้จ่ายเงินและการแก้ไขปัญหาการเงิน
5. เทคนิคในการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ
6. ระดับความสำเร็จ (รายได้ที่เพิ่มขึ้น)
7. เหตุผลที่ทำให้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว
8. การขยายผลการดำเนินงาน

ส่วนที่ 6 ความพึงพอใจต่อโครงการ กข.คจ.

1. ด้านระบบและหลักเกณฑ์การขอเงินยืม
2. ด้านกระบวนการขอรับเงินยืม
3. ด้านการส่งคืนเงินยืม
4. ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
5. ด้านผลลัพธ์ของโครงการ

ส่วนที่ 7 คุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หลังเข้าร่วมโครงการ

1. ด้านอาหารการกินที่ถูกสุขลักษณะ
2. ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
3. ด้านการเข้ารับบริการสังคมขั้นพื้นฐานและการประกอบอาชีพ
4. ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
5. ด้านการผลิตอาหารและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ
6. ด้านความสามารถของครอบครัวในการควบคุมจำนวนบุตร
7. ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง
8. ด้านการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

ส่วนที่ 8 ปัญหาและอุปสรรค

1. ด้านระบบและหลักเกณฑ์การขอสินเชื่อ
2. ด้านกระบวนการขอรับเงินยืม
3. ด้านการนำเงินยืมไปประกอบอาชีพ
4. ด้านการส่งคืนเงินยืม
5. ด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
6. ด้านผลลัพธ์ของโครงการ

ส่วนที่ 9 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ข

โครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 2

1. ความเป็นมา

ความยากจนของประชาชนชาวชนบท เป็นปัญหาสำคัญที่ทุกรัฐบาลมุ่งแก้ไขให้หมดไป โดยคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2536 เห็นชอบให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินงานโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 1 ระหว่าง ปี 2536 - 2539 และขยายถึงปี 2540 จำนวน 11,608 หมู่บ้าน และมีมติอีกครั้ง เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2540 เห็นชอบให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินงานโครงการ กข.คจ. ระยะที่ 2 ระหว่างปี 2541 - 2544 เพื่อขยายพื้นที่ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทั่วประเทศที่ยังมี คนจนตามข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จำนวน 28,038 หมู่บ้าน

2. หลักการ

สนับสนุนเงินทุนในระดับหมู่บ้านสำหรับครัวเรือนเป้าหมายออกไปประกอบอาชีพ โดยไม่มีดอกเบี้ยโดยมอบอำนาจให้คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน รับผิดชอบบริหารจัดการ เงินทุนของหมู่บ้าน

3. วัตถุประสงค์

เพื่อกระจายโอกาสให้คนยากจนระดับครัวเรือนในหมู่บ้านเป้าหมายมีเงินทุนในการประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

4. เป้าหมาย

ดำเนินการใน 75 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 39,646 หมู่บ้าน โดยกำหนด ดังนี้

4.1 ในระยะที่ 1 (2536 – 2540)

4.1.1 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีรายได้ตามข้อมูล จปฐ. ต่ำกว่า 15,000 บาท / คน / ปี ตั้งแต่ร้อยละ 30 ขึ้นไป และอยู่ในระดับหมู่บ้านล่างตามข้อมูล กชช. 2 ค.

4.1.2 ครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีรายได้ตามข้อมูล จปฐ. ต่ำกว่า 15,000 บาท / คน / ปี

4.2 ในระยะที่ 2 (2541 – 2544)

4.2.1 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนที่มีรายได้ตามข้อมูล จปฐ. ต่ำกว่า 15,000 บาท / คน / ปี ตั้งแต่ร้อยละ 30 ขึ้นไป

4.2.2 ครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีรายได้ตามข้อมูล จปฐ. ต่ำกว่า 20,000 บาท / คน / ปี

5. งบประมาณ

หมู่บ้านละ 292,480 บาท จากงบประมาณรายจ่ายประจำปีและงบอื่นๆ ที่สนับสนุนแยกเป็น

5.1 เพื่อการเตรียมความพร้อมชุมชนตามโครงการ กข.คจ. หมู่บ้านละ 10,000 บาท

5.2 เป็นทุนเพื่อครัวเรือนเป้าหมายออกไปประกอบอาชีพ หมู่บ้านละ 280,000 บาท

5.3 งบบริหารโครงการ (ค่าตอบแทน ใช้สอยและวัสดุ) หมู่บ้านละ 2,480 บาท

6. วิธีการ/ขั้นตอนการดำเนินงาน

ดำเนินการภายใต้ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการบริหารและการใช้จ่ายเงินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน พ.ศ. 2536 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2539 ประกอบกับตามแบบหนังสือกรมการพัฒนาชุมชน ด่วนมาก ที่ มท. 0506/ว 32 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2543 เรื่องแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุน

6.1 กำหนดหมู่บ้านเป้าหมายโดยใช้ข้อมูล กชช. 2 ค และข้อมูล จปฐ. (ในระยะที่ 1 ใช้ทั้งข้อมูล กชช. 2 ค และข้อมูล จปฐ. ปี 2535 แต่ในระยะที่ 2 ใช้ข้อมูล จปฐ. ปี 2539 เพียงอย่างเดียว) ได้แก่ ระดับตำบล โดย อบต./ สภาตำบล ระดับอำเภอ โดย กทอ. ระดับจังหวัด โดย กพจ. จัดทำบัญชีเรียงลำดับหมู่บ้านเป้าหมายไว้เพื่อรอรับการสนับสนุนงบประมาณ

6.2 กำหนดครัวเรือนเป้าหมาย โดยใช้ข้อมูล จปฐ. (ในระยะที่ 1 ใช้เกณฑ์ จปฐ. ปี 2535 ส่วนในระยะที่ 2 ใช้เกณฑ์ จปฐ. ปี 2540) โดยคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านร่วมกับ คปต. คัดเลือก และจัดลำดับครัวเรือนจากหมู่บ้านเป้าหมาย จัดทำบัญชีทะเบียนครัวเรือนยากจนเป้าหมาย

6.3 จัดตั้ง “คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน” ที่มาจากผู้นำและตัวแทนองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน จำนวน 7 - 9 คน โดยกระบวนการประชาชน เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการเงินทุนของหมู่บ้าน (ตามแผนภูมิ ข - 1 แสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน)

6.4 จัดฝึกอบรมเตรียมความพร้อมผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรประชาชนผู้รับผิดชอบบริหารจัดการ และครัวเรือนเป้าหมายในระดับหมู่บ้าน เป็นระยะเวลา 3 วัน

6.5 สนับสนุนเงินทุนหมู่บ้านละ 280,000 บาท โดยโอนเข้าบัญชีเงินฝากของคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน

6.6 ครัวเรือนเป้าหมายเสนอโครงการขอขืมเงิน ตามประเภทอาชีพที่กำหนดในโครงการต่อคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน

6.7 คณะกรรมการกองทุน ฯ อนุมัติขืมเงิน โดยผ่านการตรวจสอบความเป็นไปได้ของโครงการ และเห็นชอบจาก คปค. แล้วจึงทำสัญญาขืมเงินตามแบบแนบท้ายระเบียบและรายงานผลให้อำเภอทราบ แล้วโอนเงินเข้าบัญชีให้ครัวเรือนเบิกไปลงทุนประกอบอาชีพ

6.8 ใช้คืนเงินขืมตามกำหนดในสัญญา (ระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี)

6.9 เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทุกระดับเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน และติดตามช่วยเหลือ

7. การบริหารเงินทุนตามโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.)

(เงินทุนของหมู่บ้าน 280,000 บาท)

ในการดำเนินงานบริหารเงินทุนของหมู่บ้านตามโครงการ กข.คจ. นั้น เมื่อผ่านกระบวนการจัดทำกรอบค่าของงบประมาณประจำปีของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย การพิจารณาของคณะกรรมการ และประกาศเป็นพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีแล้ว มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

7.1 ขั้นตอนที่ 1 กรมการพัฒนาชุมชน ขออนุมัติเงินงวดตามจำนวนที่ได้รับจัดสรรต่อสำนักงานประมาณ

7.2 ขั้นตอนที่ 2 สำนักงานประมาณจัดสรรโอนเงินงบประมาณตามโครงการ กข.คจ. โดยจัดสรรให้คลังจังหวัดตามเป้าหมายที่ได้รับจัดสรรของแต่ละจังหวัด

7.3 ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาการจังหวัดเบิกจ่ายเงินจากคลังจังหวัด ตามจำนวนที่ได้รับจัดสรรเพื่อส่งจ่ายเป็นเช็คให้กับพัฒนาการอำเภอ โดยปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการบริหารและการใช้จ่ายเงินโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน พ.ศ. 2536 และ 2539 ข้อ 5 และข้อ 6

7.4 ขั้นตอนที่ 4 พัฒนาการอำเภอนำเงินทุนที่ได้รับตาม ขั้นตอนที่ 3 ฝากเข้าบัญชี สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอภายใน 3 วันทำการ และโอนเข้าบัญชีเงินฝากของคณะกรรมการ กองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านตามโครงการ กข.คจ. ทันที (ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ข้อ 6 วรรค 2)

ในระหว่างนี้กำหนดให้ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจัดฝึกอบรมเตรียมความพร้อมองค์กร ประชาชนผู้รับผิดชอบบริหารจัดการเงินทุน และครัวเรือนยากจนเป้าหมายตามโครงการ กข.คจ. ตามหลักสูตรที่กำหนด จำนวน 3 วัน โดยใช้งบประมาณ หมู่บ้านละ 10,000 บาท พร้อมทั้งให้ คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านเปิดบัญชีเงินฝากประเภทออมทรัพย์ไว้ที่ธนาคาร เพื่อ รอรับเงินทุนหมู่บ้านละ 280,000 บาท ที่พัฒนาการอำเภอจะโอนเข้าบัญชีเงินฝากเมื่อได้รับจัดสรร แล้วจึงบริหารจัดการต่อไป

7.5 ขั้นตอนที่ 5 คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน พิจารณาอนุมัติ โครงการ และอนุมัติเงินยืมให้ครัวเรือนโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนา ชนบทระดับตำบล (คปต.) จากนั้นให้ครัวเรือนที่ได้รับอนุมัติให้ยืมเงินทำสัญญาตามแบบที่กำหนด ในระเบียบฯ

7.6 ขั้นตอนที่ 6 คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน แจ้งครัวเรือนที่ได้รับ อนุมัติให้ยืมเงินเปิดบัญชีเงินฝากประเภทออมทรัพย์ที่ธนาคารเดียวกับบัญชีเงินฝากของคณะ กรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน เพื่อ โอนเงินเข้าบัญชีดังกล่าวตามจำนวนที่ได้รับอนุมัติ

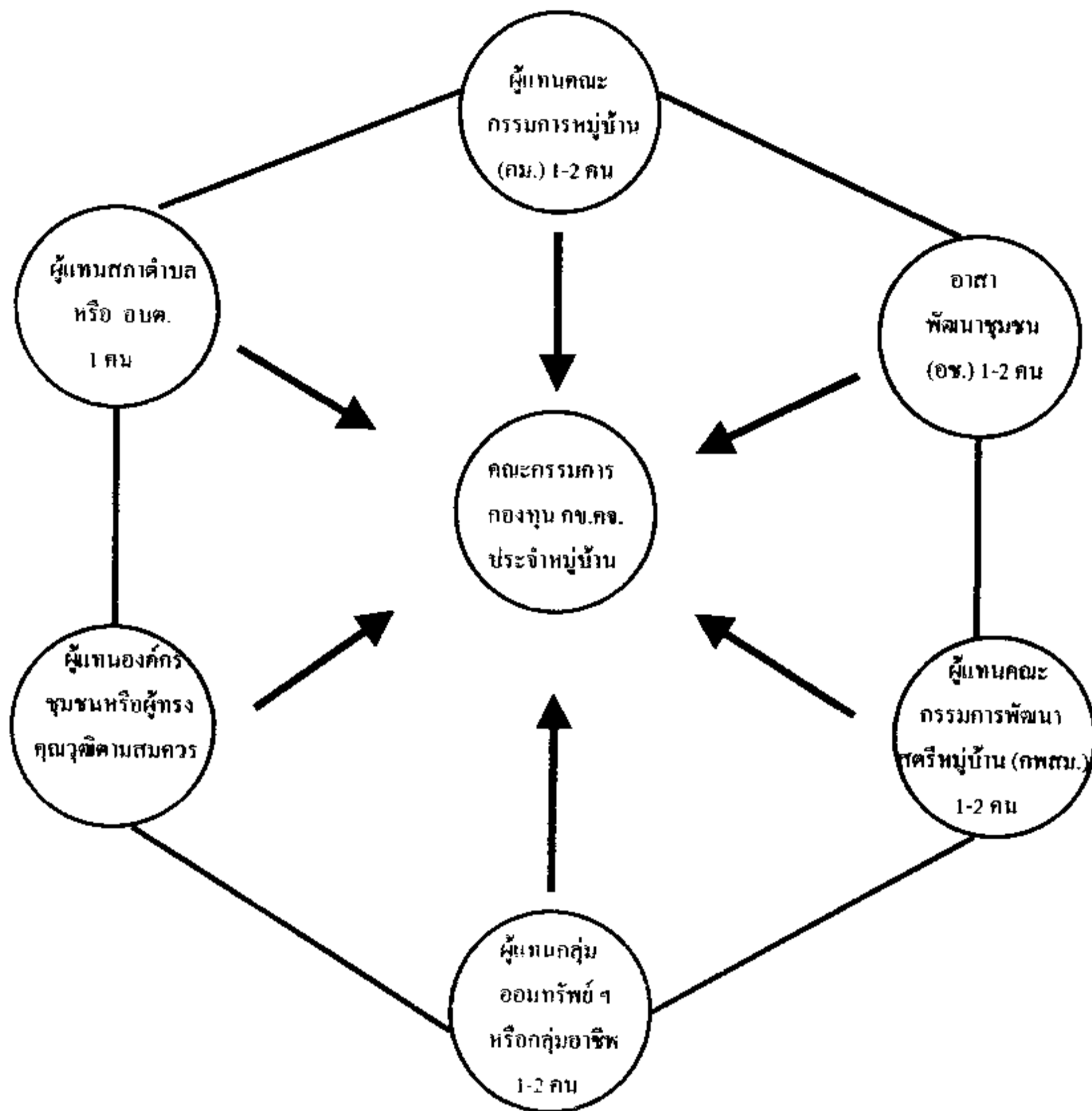
7.7 ขั้นตอนที่ 7 ครัวเรือนเบิก/ถอนเงินทุนไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอยืม

7.8 ขั้นตอนที่ 8 ครัวเรือนคืนเงินยืมให้คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านเป็น เงินสด ตามสัญญาที่กำหนด โดยให้ใช้คืนภายในระยะเวลา 5 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพที่ ดำเนินการ

7.9 ขั้นตอนที่ 9 คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้านนำเงินที่ครัวเรือนคืนเงินยืม ฝากเข้าบัญชีเงินฝากตามโครงการ กข.คจ. ของหมู่บ้าน ภายใน 3 วันทำการ

7.10 ขั้นตอนที่ 10 คณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน แจ้งครัวเรือนยากจนเป็ ้า หมายในบัญชีลำดับต่อไป ให้เสนอโครงการและคำขอยืมเงิน เพื่อยืมเงินในรอบและ/หรือครั้งต่อไป โดยดำเนินการเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 5 - 9

หมายเหตุ : ระบบการบริหารและหมุนเวียนเงินทุนระดับหมู่บ้าน ปรากฏรายละเอียดของ เส้นทางการบริหารเงินทุน ในแผนภูมิแสดงเส้นทางการบริหารเงินทุน 280,000 บาท ตามโครงการ แก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.)

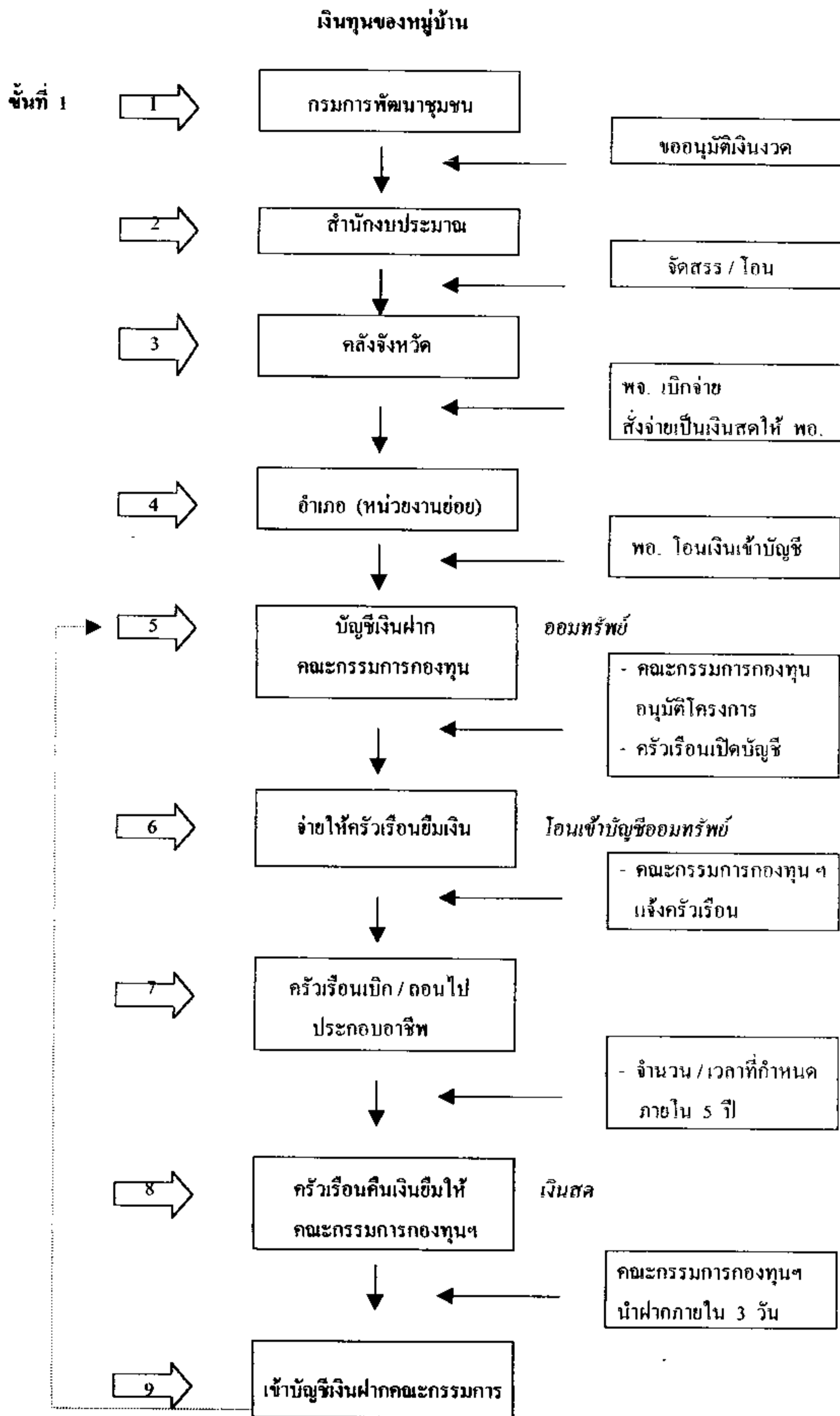

แผนภูมิ ข - 1 แสดงโครงสร้างและองค์ประกอบของคณะกรรมการกองทุน กข.คจ. ประจำหมู่บ้าน

แหล่งที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2539: 30.

หน้าที่ความรับผิดชอบ

1. บริหารจัดการเกี่ยวกับเงินทุน กข.คจ. ของหมู่บ้าน
2. จัดทำบัญชี และทะเบียนเอกสารต่าง ๆ
3. สนับสนุน ติดตามช่วยเหลือการประกอบอาชีพ และเร่งรัดการชำระคืนเงินยืม
4. จัดทำระบบข้อมูล การรายงานผล และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
5. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานโครงการ กข.คจ.

แผนภูมิ ข-2 แสดงเส้นทางการบริหารเงินทุน 280,000 บาท ตามโครงการ กข.คจ.

แหล่งที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2539: 70.

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. 2539. คู่มือการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.).
กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กรมการพัฒนาชุมชน. 2543. แนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูล จปฐ. และข้อมูล กชช. 2 ค.
กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กระทรวงมหาดไทย. คณะอนุกรรมการประเมินผลการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจนใน
คณะกรรมการประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจนระดับครัวเรือน. 2537.
รายงานการประเมินกระบวนการโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน. กรุงเทพมหานคร:
คณะอนุกรรมการ.
- กระทรวงสาธารณสุข. คณะกรรมการประสานงานโครงการปรัณรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชน
ในชาติ. 2529. การนำ จปฐ. มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร: คปส.
กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาของ
ชนบท. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอถิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กิตตินันท์ อรรถบพ. 2542. การศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของสุขาภิบาล:
ศึกษาเฉพาะกรณีสุขาภิบาลบางปะหันและสุขาภิบาลนครหลวง จังหวัดพระนครศรี
อยุธยา. ภาคนิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กิตติมา ปรีดีดิถก. 2524. ทฤษฎีการบริหารองค์กร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์
วิโรฒประสานมิตร.
- กุลธน ธนาพงศธร. 2538. การบริหารงานบุคคล. เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานบุคคล
หน่วยที่ 8. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิทยาการจัดการ. นนทบุรี:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 303-304.
- ไกรสร เพ็งสกุล. 2541. ความพึงพอใจของหัวหน้าครัวเรือนสมาชิกต่อโครงการแก้ไขปัญหาคาความ
ยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทย ปี 2536 – 3538: ศึกษากรณีจังหวัดยะลา.
ภาคนิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- คณะอนุกรรมการแผนพัฒนาระดับภูมิภาคและท้องถิ่น และ คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนา
คุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.). 2541. รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย
จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)ปี2540. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน.

- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. 2538. การจัดการการพัฒนาสังคม. เอกสารประกอบการเรียนวิชา
การจัดการการพัฒนาสังคม. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
(อัครา).
- ฉลอง บุญญานันต์. 2519. ประชากรศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เจริญรัตน์การพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2529. แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์.
- ชรีณี เชจินดา. 2530. ความพึงพอใจต่อผู้ประกอบการต่อศูนย์บริหารกำจัดกากอุตสาหกรรม
แขวงแสมคำ เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์. 2523. การปรับปรุงคุณภาพชีวิต: นวัตกรรมทางประชากรศึกษาจริงหรือ.
วารสารประชากรศึกษา 7 (สิงหาคม 2533): 28.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2543. การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.
กรุงเทพมหานคร: 21 เซนจูรี่.
- ฉัฐพล ชันชโย. 2527. แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท.
การบริหารงานพัฒนาชนบท. จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (บรรณาธิการ).
กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. 15.
- ศิริก ฤกษ์หว่าช. 2527ก. การพัฒนาชนบทเน้นการพัฒนาสังคมและแนวคิดความจำเป็นพื้นฐาน.
กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- . 2527ข. คุณภาพชีวิต. ข่าวเกษตรศาสตร์ 6 (ธันวาคม 2526–มกราคม 2527):
100-101.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. 2535. การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวลศิริ เปาโรหิตย์. 2533. การพัฒนาคุณภาพชีวิต. เอกสารการสอนชุดวิชาการแนะแนวกับ
คุณภาพชีวิต หน่วยที่ 1. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.
นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 5.
- นิพนธ์ คันทเสวี. 2526. คุณภาพชีวิตสำหรับสังคมไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ
เรื่อง ภาวะสังคมไทย ณ โรงแรมสยามเบเซอริสอร์ท พัทยา จังหวัดชลบุรี 19-21
เมษายน 2525. (อัครา).
- นิภาพรรณ จันทร์เจ้า. 2542. การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.)
ปี 2536: ศึกษากรณี จังหวัดบุรีรัมย์. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.

- ปกรณ์ ปรีชากร. 2532. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา. เอกสารการสอนชุดวิชา การบริหาร
การพัฒนาชนบทหน่วยที่ 1. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิทยาการจัดการ.
นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 33-34.
- ประชุม รอดประเสริฐ. 2542. การบริหารโครงการ. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์.
- ประยงค์ เต็มชวลา. 2529. รายงานวิจัยเรื่อง ความจำเป็นพื้นฐานกับการพัฒนาชนบทไทย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามเจริญ.
- ประเวศ วะสี และคณะ. 2531. พึ่งตนเองในชนบท อีกบทหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่ง
การพึ่งตนเอง. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ผู้เข้ารับการศึกษาอบรมนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ระดับหัวหน้าโครงการ รุ่นที่ 3. 2525. รายงานการ
วิจัยปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนในชนบท. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัย สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พิทักษ์ไท เทพนอก. 2544. ทฤษฎีสังคมและการเมือง. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.
- เพชรน้อย ม่วงงาม. 2539. ศักยภาพชุมชน: กรณีจัดตั้งหมู่บ้านปลอดภัย จังหวัดสุพรรณบุรี.
ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไพรัตน์ เคชะรินทร์. 2524. การบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2544. รายงานการประเมินผลการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหา
ความยากจน (กข.คจ.) ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2536-2540). กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มานัส สุขรุ่งเรือง. 2540. การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ของ
กระทรวงมหาดไทย ปี 2538: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ภาคนิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เมธา สุบิน. 2541. ประสิทธิภาพการดำเนินงานตามโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.):
ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอชะเรียง จังหวัดปัตตานี. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุวรรณ วุฒิเมธี. 2522. คุณภาพชีวิตประชากรกับการพัฒนาชนบท. ประชากรศึกษา 5
(สิงหาคม 2522): 17.
- เย็นใจ เกาหวณิช. 2520. คุณภาพชีวิต: ความคิดรวบยอดที่สำคัญของประชากรศึกษา.
วารสารประชากรศึกษา 4 (สิงหาคม 2520): 50-52.

- รมิตา อ้นวงษ์. 2542. คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ระวี ภาวิไล. 2523. คุณภาพชีวิต. จดหมายข่าวสถานะแวดล้อม สถาบันวิจัยสภาพแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 6 (กันยายน 2523): 19.
- รวีวงศ์ สิริคณขจร. 2542. ความพึงพอใจของสมาชิกต่อการให้บริการของสหกรณ์ออมทรัพย์: ศึกษากรณีสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานบริษัท การบินไทย จำกัด. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิชัย รูปขำดี. 2537. การจัดการโครงการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนวิชา การจัดการโครงการพัฒนา. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (อัครา).
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2526. พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระชาติ สมบูรณ์วิทย์. 2538. การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ของกระทรวงมหาดไทย ปี 2536: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านเป้าหมายในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศักดิ์ชัย ทวีศักดิ์. 2529. การรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต: ศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาบันดำรงราชานุภาพ และกรมการปกครอง. 2539. รายงานการวิจัยปัญหาการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สำนักวิจัย. 2525. รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนในชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. คณะพัฒนาสังคม. 2534. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องรูปแบบและขั้นตอนการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน ณ หอประชุมสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมจิตร เหลืองสุวรรณ. 2537. การประเมินผลการดำเนินงานกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมพงษ์ เกษมสิน. 2526. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โอเคียนสโตว์.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2528. รวบรวมบทความทางการประเมินโครงการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาน รังสีโชกฤษณ์. 2522. หลักการบริหารเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสารการพิมพ์.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2534. ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์.
กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายสุวี จุติกุล. 2523. การศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต: ช่วงชีวิตในวัยเด็ก. วารสารการ
ศึกษาแห่งชาติ 4 (สิงหาคม – กันยายน 2523): 15-18.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ลีปพนนท์ เกตุทัต. 2533. ระบบการศึกษาช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไร. ปาฐกถาในคราว
สัมมนาทางวิชาการ โครงการประชากรศึกษา ครั้งที่ 3 ณ คณะสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 1 มีนาคม 2533. (อัครา).
- สุจิต บุญบงการ. 2531. สหรัฐอเมริกากับประเทศร่วมด้วย. เอกสารการสอนชุดวิชา มหาอำนาจกับ
การเมืองโลก หน่วยที่ 7. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชารัฐศาสตร์.
นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 401.
- สุจิต ศิลารักษ์. 2525. การศึกษาผู้ใหญ่: ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สุชาดา ฐิติระวีวงศ์. 2541. ความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน: ศึกษา
กรณี จังหวัดยะลา. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุเทพ ปาสิกเทพย์. 2539. การประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ของ
กระทรวงมหาดไทย ปี 2537: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอำนาจเจริญ. ภาคนิพนธ์
ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุพรรณณี ไชยอำพร และ สนิท สัมครการ. 2534. รายงานการวิจัยคุณภาพชีวิตของคนไทยศึกษา
เปรียบเทียบระหว่างชาวเมืองและชาวชนบท โครงการวิจัยสมบูรณ์แบบ. เอกสารวิจัย
เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุรสิทธิ์ วชิรขจร. 2540. รายงานการประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.)
ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2536 – 3539). กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.
- เสาวนีย์ คณะคุลย์. 2533. คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร:
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หลุย จำปาเทศ. 2533. จิตวิทยาการงูใจ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามัคคีสาสน์ จำกัด.

- อนันต์ เกตุวงศ์. 2523. การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิชาติ ทองอยู่. 2530. ทศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน: ทางเลือกใหม่ของการพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการ สภาคทอภิกแห่งประเทศไทย.
- Campbell, A., Convers, P. E. and Rager, W.I. 1976. **The Quality of American Life.**
New York: Russell Sage.
- ESCAP. 1990. **Guidelines on Methodological Approaches to the Conduct of a Regional Survey of the Quality of Life as an Aspect of Human Resources Development.**
New York: United Nations.
- Good, Carter V. 1973. **Dictionary of Education.** New York: McGraw – Hill.
- House, Ernest R. 1983. Assumptions Underlying Evaluation Models. **Evaluation Model: View-points on Educational and Human Services.** George F. Madaus and others, eds. Massachusetts: Kluwer Nijhoff publishing.
- Gulick, Luther and Urwick, Lyndall F. 1937. **Papers on the science of Administration.**
New York: Institute of Public Administration.
- Morse, Nancy C. 1953. **Satisfaction in the White Collar Job.** Michigan:
University of Michigan.
- Millet, John. 1954. **Management in the Public Service.** New York: McGraw – Hill.
- Mehment, Ozay. 1978. **Economic Planning and Social Justice in Developing Countries.**
London: Croon Helm.
- Peterson, Willis L. 1974. **Principles of economic: macro.** Rev. ed. Homewood,
Illinois: Irwin.
- Rostow, W.W. 1967. **The Stages of Economic Growth: A Non Communist Manifesto.**
London: Cambridge University Press.
- Shelly, Maynard W. 1975. **Responding to Social Change.** Pennsylvania : Dowden,
Hutchison Press.
- Vroom, V. H. 1964. **Work and Motivation.** New York: Wiley.
- Wolman, Benjamin B. 1973. **Dictionary of Behavioral Sciences.** Van Nostrand:
Reinheld Company.

ประวัติผู้ทำวิทยานิพนธ์

- ชื่อ - นามสกุล : นายเนิน อินทสระ
- ประวัติการศึกษา : ร.บ. (รัฐศาสตร์ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ)
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : 221 / 1 ซอยทิมเรืองเวช ถนนประชาอุทิศ
ตำบลบ้านคลองสวน อำเภอพระสมุทรเจดีย์
จังหวัดสมุทรปราการ